

**Tavoitteena todellinen sivistys ja kansallinen sivistyneistö**  
1880-luvun aatteet Oulun suomalaisen yksityislyseon konventin jäsenten  
maailmankuvassa

Riikka Väyrynen  
Pro gradu -tutkielma  
Suomen historia  
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos  
Humanistinen tiedekunta  
Turun yliopisto  
Syyskuu 2018

*Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.*

## TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

RIIKKA VÄYRYNEN: Tavoitteena todellinen sivistys ja kansallinen sivistyneistö  
1880-luvun aatteet Oulun suomalaisen yksityislyseon konventin jäsenten maailmankuvassa.

Pro gradu -tutkielma 95s, 2 liites.

Suomen historia

Syyskuu 2018

-----  
Tutkin kristillisyyteen pohjaavan perinteisen ajatustavan ja uusien liberaalien aatteiden kohtaamista Oulun suomalaisen yksityislyseon oppilaiden maailmankuvassa 1880-luvulla. Yksityislyseon oppilaat olivat pääosin maalta kotoisin olevia ensimmäisen polven oppikoululaisia, joiden tavoitteena oli koulutuksen myötä tulla osaksi sivistyneistöä. Yhteiskunnallisen nousun lisäksi 1880-luvun uudet aatteet – esimerkiksi darvinismi, uskonnollinen liberalismi ja kirjallisuuden realismi – haastoivat oppilaat pohtimaan sivistysidealia: mitä on todellinen sivistys, mihin sen tulisi pohjautua ja millainen on oikea sivistyneistö.

Lähdeaineistonani on yksityislyseon oppilasyhdistyksen eli konventin (1879–88) tuottama materiaali, joka sisältyy Kansallisarkiston Oulun toimipaikassa olevaan Oulun lyseon arkistoon. Konventin kokousten pöytäkirjaan kirjattujen keskustelujen ja konventin lehden Toivon-Tähden kirjoitusten pohjalta tarkastelen konventin jäsenten sivistysidealia ja suhtautumista uusiin aatteisiin vuosikymmenen eri vaiheissa.

Tutkimuksessani olen käyttänyt aatehistoriallista viitekehystä ja maailmankuvan käsitettä. Maailmankuva on tutkielmassani kohde, joka tulee esiin toiminnassa eli kirjoitetussa materiaalissa esitetyissä mielipiteissä. Toisaalta maailmankuva väline, jonka avulla pyrin ymmärtämään jäsenten motiiveja konventtitoimintaan eli sitä miksi oppilaat kirjoittivat tutkimani aineiston.

Kristillisyyteen pohjaava kansallis-konservatiivinen maailmankuva säilyi konventissa vallitsevana koko sen olemassaolon ajan. Konventtitoimintaa ohjasi ajatus suuresta kansallisesta asiasta, suomenkielisen kansallisen sivistyneistön luomisesta, jota varten lyseon oppilaat harjoittelivat tulevassa tehtävässään tarvittavia taitoja. Ihanteen mukaan sivistynyt henkilö oli oppinut ja siveellinen kansan palvelija, jonka kiinnostus tietoon oli aitoa, ei omaan hyötyyn tähtäävää. Todellisen sivistyksen kristillissiveellisen perustan asettivat kyseenalaisiksi vuosikymmenen alussa luonnontieteelliset teoriat, 1880-luvun loppupuolella kirjallinen realismi. Vuoden 1884 jälkeen kielikysymystä laajempi yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus nousi konventin jäseniä kiinnostavaksi teemaksi, johon ei haettu perusteluja uskonnosta vaan liberaaleista ihmisarvon ja vapauden ihanteista. Uskonnon merkityksestä jäsenten maailmankuvassa kertoo se että, mitä suuremmin uudet aatteet haastoivat kristillistä uskoa tai arvoja, sitä torjuvammin niihin suhtauduttiin.

ASIASANAT: aatehistoria, maailmankuva, sivistys, itsekasvatus, fennomania, vapaamielisyys, kristillisuus, siveellisyys, oppilaskunnat, lyseot, Oulu, 1880-luku

## Sisällysluettelo

2	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimustehtävä.....	1
1.2	Lähdeaineisto ja rajaukset .....	4
1.3	Aatehistorian ulottavuuksia, käsitteet ja tutkimuskirjallisuus.....	9
3	AIKA, PAIKKA JA TAVAT .....	14
3.1	Oulun suomalainen yksityislyseo.....	14
3.2	Yksityislyseon oppilaskuntatoiminta .....	17
3.3	Tiedonkulku 1880-luvulla: Mistä uusia ajatuksia voitiin omaksua? .....	21
4	MATKALLA ISÄNMAAN PALVELUKSEEN.....	25
4.1	Konventin jäsenet - yhdenvertaisina kohti sivistyneistöä.....	25
4.2	”Ketä me kunnioitamme?” sivistyneen määritelmä ja ehdot .....	32
4.3	”Kansan lempilasten” velvollisuudet.....	37
5	SIVISTYS, USKO JA TIEDE.....	42
4.1	Maailmankuvallisen keskustelun alku vuonna 1881 .....	42
4.2	Sivistys ja siveellisyys .....	47
4.3	Uskonnollinen vapaamielisyys torjutaan.....	52
4.4	Onko tanssi syntiä? – herätyskristillisyyden vaikutus sivistysideaaliin .....	58
5	YHTEISKUNNALLINEN OIKEUDENMUKAISUUS.....	63
6.1	Naisten oikeuksia edistämässä.....	63
6.2	Kaksijakoinen suhtautuminen köyhyyteen.....	70
6.3	Realistinen kirjallisuus.....	74
7	TAVOITTEENA TODELLINEN SIVISTYS JA KANSALLINEN SIVISTYNEISTÖ ....	80
8	LÄHDELUETTELO.....	86
	LIITE	

## 2 JOHDANTO

### 1.1 Tutkimustehtävä

Suomessa 1880-luvun yhteiskunnallista keskustelua hallitsi kaksi suurta aatteellista taistoa. Tunnetumpi ja enemmän tutkittu on kielitaistelu, joka radikalisoituttuaan 1870-luvun aikana leimasi sekä paikallista että valtakunnallista poliittista elämää vahvasti koko 1880-luvun. Fennomaanit<sup>1</sup> saavuttivat monia tavoitteitaan 1880-luvun kuluessa, kun suomen asemaa virkakielenä vahvistettiin ja suomenkielinen korkeampi koulutus kehittyi. Toinen taisto käytiin maailmankatsomuksella puolella: luonnontieteiden kehityksen, maallistuneen kulttuurin ja liberalismiin<sup>2</sup> myötä uudet aatteet alkoivat haastaa sivistyneistön aiemmin suhteellisen yhtenäistä maailmankuvaa. Kyseessä oli yleiseurooppalainen ilmiö, joka juontaa juurensa 1830-luvun idealistiseen yhteiskuntafilosofiaan ja uskontokritiikkiin. Nuori sivistyneistö vieraantui perinteisestä kristillisyyteen pohjaavasta maailmankatsomuksesta samaan aikaan kun osa sivistyneistöstä, erityisesti papistosta, piti entistä tiukemmin perinteisistä arvoista kiinni. Uusia kiistanalaisia aatteita olivat muun muassa darvinismi, materialismi, uskonnonvapaus, naisemansipaatio ja taiteen realismi.<sup>3</sup>

1880-luvun aatteiden vaikutuksia on tutkittu yliopisto- ja muun sivistyneistön osalta, mutta ei juurikaan sen ulkopuolella. 1880-luvun aatteellisen murroksen tutkimuksen pioneeri professori Martti Ruutu kuvaa väitöskirjassaan (1939) *Savo-karjalaisen osakunnan historia 1857–1887* vuosikymmentä näin:

---

<sup>1</sup> Fennomania eli suomenmielisyys on K. W. Snellmanin (1806–1881) kansallisuusiideologian - kansa sivistettävä, sivistyneistö kansallistava pohjalta - muodostunut aate, jonka tavoitteena oli kaiken kulttuurielämän ja hallinnon suomenkielistäminen. Aluksi sanomalehtien esim. *Saiman* ja *Suomettaren* ympärille muodostunut liike muuttui poliittiseksi ”puolueeksi” 1860-luvulta alkaen, jolloin johtohahmoksi nousi G. Z. Forsman, myöhemmin tunnettu nimellä Y. S. Yrjö-Koskinen (1830–1903). Fennomaanien poliittisia vastustajia olivat liberaalit ja 1870-luvulta lähtien svekomaanit eli ruotsinmieliset. Katso esim. Rommi & Pohls 1989, 69–75; 97–103; Virrankoski 2009, 446–448, 512.

<sup>2</sup> Valistusfilosofiaan ja luonnonoikeuden ajatuksiin perustuvan liberalismiin mukaan yhteiskunnan, kulttuurin ja yksilön edistyminen ja onni riippuivat yksityisen ihmisen vapaudesta. Suomessa Keisari Aleksanteri II:n vuonna 1856 aloittamat liberaalit talouden ja valtiollisen elämän uudistusohjelmat sekä lehdistösensuurin lievennys mahdollistivat myös kulttuuristen vapausaatteiden nousun. Katso esim. Virrankoski 497, 501–504, 566–567.

<sup>3</sup> Paaskoski 2001, 21–30, 34–37, 42–46; Ruutu 1980, 108–116. Rommi & Pohls 1989, 89–118; Virrankoski 2001, 566–568.

*Suomen henkisen kehityksen historiassa »1880-luku» merkitsi ennennäkemättömän voimakkaan murroksen aikaa. Uusi maailmankatsomus ryhtyi silloin raivaamaan itselleen valtasijaa sivistyneistön mielissä, kaikki arvot otettiin uudelleen arvioitaviksi, »totuus» ja »vapaamielisyys» tulivat päivän tunnuksiksi. Ja niiden myötä ryntäsi esiin sarja yhteiskunnan ytimiin tunkeutuvia uudistusvaatimuksia, jotka eivät jättäneet rauhaan ei kristinuskoa eikä kirkkoa, ei tieteen eikä taiteen maailmaa.<sup>4</sup>*

Ruudun väitöskirjassa on selvitetty uusien aatteiden ja uudistusvaatimusten nousua pohdinnan kohteiksi Helsingin yliopiston Savo-Karjalaisessa Osakunnassa. Muissakin Helsingin yliopistoa, sen osakuntia ja tiedekuntia käsittelevässä tutkimuksessa uusien ajatusten ilmaantumisesta keskusteluihin on käsitelty.<sup>5</sup> Yleistutkimusta aiheesta on tehnyt teologian ja filosofian tohtori professori Mikko Juva, joka on keskittynyt taustoittamaan ja selittämään kirkon ja kristillisen arvomaailman aseman muuttumista sivistyneistön keskuudessa uusien aatteiden paineessa.<sup>6</sup> Hänen tekemiinsä tutkimuksiin viitataan kaikissa uudemmissa 1880-lukua käsittelevissä tutkimuksissa.

Poliittisella tasolla maailmakuvien hajaantuminen oli yhtenä osatekijänä fennomaanisen liikkeen jakautumiseen 1880-luvun aikana. Osa nuorista fennomaaneista vaati kielipolitiikan jyrkentämistä. Erityisesti niin kutsuttu Valvoja-ryhmä kritisoi vanhan fennomaanieliitin muutoshaluttomuutta suhteessa uusiin aatteisiin. Perinteisesti fennomania oli nojannut talonpoikais- ja pappissäädyn tukeen ja ollut siten suomen kielen asemaa lukuun ottamatta konservatiivinen muissa kannanotoissaan.<sup>7</sup> Fennomaaniliikkeen hajoamiseen liittyvät syyt ja vaiheet ovat olleet erityisesti poliittisen historian tutkimuksen kohteena.<sup>8</sup> Tutkijoiden mielenkiintoa ovat herättäneet myös ajan uudistusmielisten kulttuurivaikuttajien, kuten Minna Canthin ja Juhani Ahon ajatukset ja toiminta.<sup>9</sup>

---

<sup>4</sup> Ruutu 1939, 263.

<sup>5</sup> Esim. Autio 1997; Klinge 1968; Kuusisto 1978; Luukkanen 2005.

<sup>6</sup> Juva 1950; Juva 1951; Juva 1956; Juva 1960.

<sup>7</sup> Paaskoski 2001, 22–24, 32–33; Rommi & Pohls 1989, 114–118.

<sup>8</sup> Esim. Paaskoski 2001; Rommi 1964; Rommi & Pohls 1989; Rytönen 1940; Vares 2000, Ylikangas & Pajuoja 1978.

<sup>9</sup> Esim. Kaikkonen 2002; Maijala 2014; Niemi 1985a; Nieminen 1985b; Nieminen 1990.

Sivistyneistön ja yliopistopiirien ulkopuolella 1880-luvun maailmankatsomuksellisen murroksen vaikutuksen tutkiminen on jäänyt huomattavan vähälle. Tutkielmani aihevalinta juontuu tästä puutteesta. Tutkin kristillisyyteen pohjaavan perinteisen ja uuden liberaalin ajatusmaailman kohtaamista ja limittymistä Oulun suomalaisen yksityislyseon oppilaiden maailmankuvassa 1880-luvulla.

Oulun suomalaisen Yksityislyseon oppilaat ovat erityisen mielenkiintoisesti ”uuden” ja ”vanhan” rajalla. He olivat etuoikeutettuja, sillä lyseon lukioluokilla opiskelu mahdollisti heille tulevan aseman sivistyneistön joukossa. He myös samaistuivat yliopistossa opiskelemaan nuoreen sivistyneistöön ja heillä oli suhteita sinne. Toisaalta koulun suomenkielisyydestä johtuen siellä opiskelevista pojista suuri osa oli maalta kotoisin olevia ensimmäisen polven oppikoululaisia. Koska koulu sijaitsi Oulussa, lähes kaikki oppilaat olivat kotoisin Pohjois-Pohjanmaalta, Lapista ja Kainuusta - alueilta jotka olivat muuhun Suomeen nähden syrjäseutua sekä taloudellisesti että kulttuurisesti.<sup>10</sup>

Tutkimusaineistona minulla on koulun toverikunnan eli oululaisittain konventin tuottama materiaali, joka on antoisa monesta syystä. Ensinnäkin pääsen valottamaan nuorten miesten kasvua kohti aikuisuutta tilanteessa, jossa he ovat erottautumassa sekä isiensä elämäntavasta että mahdollisesti perinteisistä arvoista. Toisaalta pystyn tutkimaan agraarista taustasta lähtöisin olevien ihmisten ajatuksia koskien yhteiskunnan ja vallitsevien aatteiden muutosta. Kolmanneksi aineisto mahdollistaa tulevan vaikuttajasukupolven nuoruusajan identiteetin ja maailmankuvallisen kehityksen tarkastelun. Heidän kaltaisistaan, ensimmäisen polven ylioppilaista, tuli 1900-luvulla vahva voima yhteiskunnassa. Kyse on fennomaanisesta kolmannen polven sivistyneistöstä, sillä 1850-luvulta eteenpäin valtaan nousseet fennomaanit olivat pitkälti suomenmielisyyden omaksunutta ”vanhaa” säätyläistöä.<sup>11</sup>

Keskityn teemoihin, jotka tuovat esiin uuden ja vanhan ajatusmaailman kohtaamisen. Näitä teemoja ovat esimerkiksi uskonto, sivistys ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Pyrin ymmärtämään, miten suomalaisen yksityislyseon oppilaat suhtautuivat 1880-luvun uusiin aatteisiin ja omaksuivatko he niitä osaksi ajatteluaan. Kiinnostavaa on se, mitä aatteita he vastustivat ja mitä kannattivat, ja miltä pohjalta yksittäiset jäsenet perustelivat kantansa.

---

<sup>10</sup> Katso tarkemmin s. 25–33.

<sup>11</sup> Fennomaaniliikkeen kehityksestä esim. Alapuro & Stenius 1987, 12, 14, 17–19; Jussila 1989, 123–173; Rommi & Pohls 1989, 69–119.

Mitkä näkökulmani mukaiset teemat ja aatteet herättivät kiinnostusta konventissa vuosikymmenen eri vaiheissa? Muuttuivatko aihepiirit tai kannanotot 1880-luvun kuluessa niin merkittävästi, että voisi puhua jonkin asteisesta muutoksesta konventin jäsenten maailmankuvassa.

Lyseossa opiskelun tavoitteena oli työ ja asema sivistyneistön joukossa, mikä tarkoitti suurimmalle osalle konventin jäsenistä yhteiskunnallista nousua. Tutkimukseni kannalta merkittävä termi on sivistysideaali. Kysymykset siitä, mitä kuuluu sivistykseen ja millainen on todellinen sivistyneistö, määrittävät paljolti sitä, keitä konventin jäsenet ihailivat ja keiden kaltaisiksi he toivoivat tulevansa. Tutkielmani kannalta on tärkeää pohtia kenen ajatuksista ja kannanotoista he poimivat vaikutteensa ja kenen arvosteluja he pitivät luotettavina.

Konventti on tutkielmassani paitsi paikka, jossa tutkimani materiaali tuotettiin, myös tutkimuskohde. Konventti oli monille jäsenilleen todella merkittävä yhteisö, sillä se oli koulun ohella ensimmäinen kosketus sivistyneistön maailmaan ja tapoihin. Oppilaiden maailmankuvan ja sivistyskäsityksen ymmärtämisen kannalta on tärkeää selvittää, mihin konventin toiminnalla pyrittiin ja miten oppilasyhdistys toimi käytännössä. Oppilaskunta-toimintaa 1880-luvun lyseoissa on tutkittu hyvin vähän, joten jo alkuoletukseni, että pääsen aineistoni avulla tutustumaan agraareista lähtökohdista olevien nuorten miesten maailmankuvaan, on kyseenalainen. Samalla kun tutkin konventin toimintaa käytännössä, näen pitääkö alkuoletukseni paikkansa, vai ovatko mielipiteenmuodostajina olleet lähinnä muut jäsenet tai konventin ulkopuoliset henkilöt.

## **1.2 Lähdeaineisto ja rajaukset**

Lähdeaineistonani on Oulun suomalaisen yksityislyseon konventin tuottama materiaali. Yksityislyseossa toimi vuosina 1879–1888 oppilasyhdistys, jota kutsuttiin konventiksi. Konventtiin saivat liittyä yläluokkien oppilaat eli viides - kahdeksaluokkalaiset. Konventin pääasiallisena toimintamuotona olivat lukukausien aikana joka lauantaista kokoukset.



Ohjelmassa kokouksissa oli konventin lehtien *Toivon-Tähden* ja *Veitikan* lukeminen, esitelmät, puheet, runot, musiikkiesitykset ja keskustelut.<sup>12</sup>

Lähdeaineistoni rungon muodostavat käsinkirjoitetut kokousten pöytäkirjat, joita on säilynyt syyskuusta 1881 marraskuulle 1887.<sup>13</sup> Aikaväli kattaa sen jakson, jolloin konventti oli täydessä neljän luokan kokoonpanossa. Pöytäkirjoista aiheeni kannalta erityisen kiinnostavia ovat muistiin kirjatut keskustelut, sillä niiden aiheet ja esitetyt kommentit kertovat sekä jäsenistön mielenkiinnon kohteista että mielipiteistä. Keskusteluaiheet seuraavaan kokoukseen päätettiin edellisessä kokouksessa jäsenten ehdotusten pohjalta. Aihevalinnat kertovat paljon jäsenistön kiinnostuksen kohteista, sillä jonkun jäsenen piti esittää aihetta ja sen tuli saada tukea, jotta aiheesta ylipäättään keskusteltiin.<sup>14</sup> Pöytäkirjoissa olleiden keskustelujen lukumääräistä suhdetta kuvaa hyvin oppilas Frans Kariniemen kommentti ”keskustelunaineita” pohtineesta keskustelusta:

*”Etupäässä tulisi valita keskustelunaineiksi sellaisia, jotka koskettavat konventtia ja sen hyötyä. Sen jälkeen niitä, jotka koskettavat omaa ja isänmaamme tulevaisuutta, ja viimeksi yleisiä asioita.”*<sup>15</sup>

Tutkielmassani olen jättänyt konventin toimintaa koskevat keskustelut vähälle huomiolle ja keskittynyt sivistystä, uskontoa, yhteiskuntaa ja ajan aatteita käsitteleviin tai niitä sivuaviin keskusteluihin. Keskusteluista olen pyrkinyt hahmottamaan jäsenten mielipiteiden lisäksi, miltä pohjalta mielipiteet on muodostettu ja miten ne perustellaan. Esitettyjen mielipiteiden pohjaksi kerrotut perustelut valottavat selvimmin perinteisen ja uuden ajatusmaailman kohtaamista ja limittymistä konventin jäsenten maailmankuvassa.

Haasteen keskustelujen tutkimiselle aiheuttaa keskustelujen kirjaamisen tarkkuuden vaihtelu. Erityisesti ensimmäisinä vuosina keskustelua on saatettu kirjata kolme lausetta ja

---

<sup>12</sup> Konventin laki 1882 ja 1886 OltA Jah:1 KAO; konventin ptk:t 1881–1884 Jac:1 KAO; konventin ptk:t 1885–1888 Jac:2 KAO; kts. myös Myllymäki 2001,41–44.

<sup>13</sup> Todennäköisesti säännöllinen toiminta loppui noin vuotta myöhemmin. Konventin lehden *Toivon-Tähden* puhtaaksikirjoituskirjassa on vielä puolet jäljellä viimeisen numeron ilmestyttyä 20.10.1888. TT OltA Jac5-7 KAO.

<sup>14</sup> Muita kuin konventin toimintaa käsitteleviä keskusteluja oli lukuvuosittain 10–36kpl vuosina 1881–1887 yhteensä 147. Konventin ptk:t 1881–1884 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 1885–1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>15</sup> Konventin ptk:t 20.3.1886 OltA Jac:2 KAO.

mainita osallistujat, jonka jälkeen on todettu keskustelun jatkuneen kiivaana puoli tuntia. Vastakohtana tälle ovat useita sivuja pitkät tarkat selostukset keskustelun kulusta ja esitetyistä perusteluista jollaisia on erityisesti 1880-luvun puolivälin jälkeen. Kirjurin viitseliäisyys on selvästi vaikuttanut selostusten tarkkuuteen ja mahdollisesti myös tutkijan saaman kuvan todenperäisyyteen. Toisaalta kirjurista johtuvaa virheellistä tietoa pöytäkirjoissa tuskin on, sillä edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ääneen seuraavassa kokouksessa ja jäsenillä oli oikeus vaatia oikaisua pöytäkirjaan, ”jos se jossakin suhteessa ei ole päätöstenmukainen”<sup>16</sup>.

Toinen päälähdeaineistoni on konventin sanomalehti *Toivon-Tähti*.<sup>17</sup> Siitä toimitettiin tuore numero jokaiseen toverikunnan kokoukseen, jossa se luettiin kokonaisuudessaan ääneen. *Toivon-Tähdestä* on jäljellä kaikki lähes kaikki numerot vuosilta 1979–1881, 1883, 1885–1888, sillä ne kirjoitettiin sidottuun kirjaan. Tutustuttuani *Toivon-Tähtiin* päädyin rajaamaan tutkimukseni koskemaan ainoastaan essee- ja mielipidekirjoitusmuotoisia asiaktektestejä, jotka käsittelivät tutkimiani teemoja. Runot, näytelmät, sadut ja kertomukset, niin selvästi fiktiiviset kuin ”tositapahtumiin perustuvat” olen jättänyt lähes huomioimatta. Syynä tähän on toisaalta lehdissä säilyneiden kirjoitelmien valtava määrä, yli neljä tuhatta kappaletta. Toinen syy rajauksen tekemiselle on fiktiivisen aineiston monitulkintaisuus. En tutki lehtien sisältöä tai niiden edustamaa kirjallista kulttuuria vaan ajatuksia, mielipiteitä ja maailmankuvaa, jotka tulevat kirjoituksista näkyviin. On huomioitava, että kirjoitusten laatijoina olivat murrosikäiset ja hieman sitä vanhemmat pojat, joten fiktiiviset kertomukset ovat suurimmaksi osaksi melko yksiulotteisia. Huomasin kuitenkin muutaman kertomuksen sisältävän jonkin yhteiskunnallisen kannanoton, joten esimerkiksi köyhyyttä käsittelevässä alaluvussa kertomusaineiston mukaan ottaminen olisi saattanut syventää tulkintaa.<sup>18</sup>

---

<sup>16</sup> Konventin laki 1882, 1886 OltA. Jah:1 KAO; Konventin ptk:t 1881–1884 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 1885–1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>17</sup> Lehden nimen kirjoitusasu kansilehdillä vaihteli kovasti eri vuosina. Konventin alkuvuosina (1879–1881) se kirjoitettiin useimmiten *Toivon-tähti*, mutta myös *Toivontähti*. Myöhemmin nimeä *Toivon-Tähti* käytettiin useimmiten, mutta muotoja *Toivon Tähti* ja *Toivon-tähti* esiintyy satunnaisesti. Arkiston tietokannassa ja hakemistoissa lehden nimi on *Toivontähti*. Tekstissä käytän vakiintuneinta nimeä *Toivon-Tähti*, jonka lyhennän viitteisiin TT:ksi. TT 21.9.1879–26.2.1882 OltA Jai:1-3 KAO; TT 27.1.1883–6.12.1883 OltA Jai:4 KAO; TT 7.2.1885–20.10.1888 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>18</sup> Kertomusaineiston olen huomioinut, mikäli kirjoituksen kannanotto oli selitetty auki alussa tai lopussa. Esim. *Muutamassa kokouksessa käyminen ”Pikke”* TT 9.10.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

tai joka kolmas viikko. Näin ollen lähes kaikki konventin jäsenet kirjoittivat lehteen säännöllisesti. Toimittajat puhtaaksikirjoittivat jäsenten kirjoitelmat lehteen, jossa ne julkaistiin nimimerkeillä. Mahdollisuutta nimettömyyteen pidettiin tärkeänä, joten toimittajat eivät saaneet paljastaa kirjoittajan henkilöllisyyttä muille.<sup>19</sup> Nimimerkkien käyttö ja sen sekalaisuus ovat vaikuttaneet tutkimusnäkökulmaani, sillä se poistaa mahdollisuuden analysoida yksittäisten jäsenten näkemyksiä tarkasti verraten keskusteluja ja lehtikirjoituksia toisiinsa.

Vuosittain valitut lehdenoimittajat toimivat portinvartioina, joiden velvollisuutena oli huolehtia, ”ettei sanomalehteen oteta irstaita, epäsiiveellisiä eikä konventin jäseniä loukkaavia tekstejä tai kirjoituksia.” Muulla tavoin kirjoitusten lajityyppiä tai aihetta ei rajoitettu.<sup>20</sup> Perustelu tekstin julkaisematta jättämiselle oli useimmiten tekstin huonous: ”yksitoikkoinen laatu”, ”kuivanlaisuus”, ”mitättömyys”, ”ajatusten epäselvyys tai itsestäänselvyys”, ”runomitan vaillinaisuus” ja ”käsialan sotkuisuus”.<sup>21</sup>

Toivon-Tähti oli ajalleen tyypillinen käsin kirjoitettu puolijulkinen lehti. Sen esikuvana ovat Helsingin yliopiston osakuntien ja tiedekuntien lehdet ja muiden lyseoiden oppilaskuntien lehdet. Myös esimerkiksi sivistysseuroissa ja nuorisoseuroissa toimitettiin käsinkirjoitettuja lehtiä. Käsinkirjoitetuille lehdille oli leimallista niiden luenta kokoontumisissa, moninaiset lajityypit ja aiheet sekä nimimerkkien käyttö. Folkloristiikan väitöskirjassa Karkkilan työläisnuorten *Valvoja*-lehteä tutkineen Kirsi Salmi-Nikanderin määritelmä kollektiivisesta kirjoittamisesta sopii mielestäni hyvin myös Toivon-Tähden. Kollektiivinen kirjoittaminen tarkoittaa Salmi-Nikanderin mukaan yhteisössä tapahtuvaa säännöllistä kirjallista toimintaa, johon lähes kaikki yhteisön jäsenet ottavat osaa. Siinä on läsnä kollektiivinen tekijyys, sillä koko yhteisö toimii tekstin muokkaajana. Teksti on yleensä yhden ihmisen kirjoittama eivätkä kaikki yhteisön jäsenet välttämättä jaa kirjoittajan mielipiteitä, mutta teksti joutuu läpäisemään kollektiivisen kontrollin ja kritiikin.<sup>22</sup>

Toivon-Tähden ja kokousten pöytäkirjojen luomaa kuvaa konventin toiminnasta ja jäsenistöstä täydentää Konventin historiallinen muistiinpanokirja ja Konventin nimikirja.

---

<sup>19</sup> konventin laki 1882, 1886 OltA Jah: 1 KAO.

<sup>20</sup> Konventin laki 1882, 1886 OltA Jah: 1 KAO.

<sup>21</sup> TT 21.9.1879–26.2.1882 OltA Jai:1-3 KAO; TT 27.1.1883–6.12.1883 OltA Jai:4 KAO; TT 7.2.1885–20.10.1888 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>22</sup> Salmi-Nikander 2004, 46–47, 88–107, 125–150.

Nimikirjaan on merkitty kaikista konventin jäsenistä perustiedot eli nimi, syntymäaika, kotipaikka, isän sääty sekä konventtiin liittymis- ja siitä erkaantumispäivä. Liiteosiossa on kerrottu jäsenen rikkeet ja niistä saadut rangaistukset sekä luottamustoimet konventissa. Lisäksi jokaisen jäsenen käytös ja vaikuttavuus konventissa ja hänen hoitamissaan luottamustoimissa on arvoasteltu.<sup>23</sup>

Konventin historiallisessa muistiinpanokirjassa jäsenistöstä valitut henkilöt arvioivat konventin toimintaa lukukausittain. Arvioinnissa käydään läpi konventin toiminnan kehittyminen niin ”aineellisessa” kuin ”henkisessä” suhteessa. Aineellisella suhteella tarkoitettiin esimerkiksi rahavarantoja, kirjastoa, tilattuja sanomalehtiä ja kalustoa. Henkisenä kehityksenä pidettiin taas keskustelujen, omien lehtien, lausunnan ja puheiden pidon sujumista ja jäsenten innostusta niihin. Suhteet niin tovereiden kesken kuin konventin suhteet opettajiin olivat myös arvioinnin kohteina. Lisäksi on säilynyt konventin lakikirja, joka sisältää konventin säännöt vuosilta 1882 ja 1886 sekä testamenttisäännön.<sup>24</sup>

Olen päättänyt tutkia koko säilynyttä aineistoa. Lähes kymmenen vuotta syksystä 1879 loppuvuoteen 1888 kestävä ajanjakso mahdollistaa huomion kiinnittämisen pysyvyyden lisäksi myös mahdolliseen muutokseen.

Oulun Suomalaisen Yksityislyseon konventin aineisto laaja ja on hyvin säilynyt muihin 1800-luvun oppilaskuntien arkistoihin verrattuna. Ainoastaan pilailulehti Veitikan kaikki numerot on tuhottu.<sup>25</sup> Suomessa ei tiettävästi ole 1880-luvulta vastaavaa toista suurimmalta osin säilynyttä oppilaskunnan arkistoa. Tyypillisesti tuolloin toimineiden oppilaskuntien tuottamasta materiaalista on säilynyt pieniä osia eli joitain lehtiä, pöytäkirjoja ja papereita eri vuosilta.<sup>26</sup>

---

<sup>23</sup> Konventin nimikirja 1879–1888 OltA Jab:1 KAO.

<sup>24</sup> Konventin historiallinen muistiinpanokirja 1879–1888 OltA Jah:14 KAO; Konventin laki 1882, 1886 OltA Jah: 1 KAO.

<sup>25</sup> Veitikat päätettiin polttaa ja muu aineisto luovuttaa Pohjalaisen osakunnan tallettavaksi. Testamenttisääntö. Konventin ptk:t 14.5.1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>26</sup> Tähän johtopäätökseen olen tullut tutkittuani lyseoiden historiikkeja, vakka-arkistotietokantaa ja käytyäni tutustumassa Oulun maakunta-arkistosta, Turun maakunta-arkistosta ja Kansallisarkistosta löytyviin 1880-luvulla toimineiden lyseoiden oppilaskuntien papereihin. Fors & Rauhala 1933; Halme 1929; Hortling 1913; J. P. T 1910; Kaukamaa 1954; Kiuasmaa 1981; Kuivalainen 1965; Luoto 1961; Niemi 1998; Nyberg 1991; Saarenheimo 1909; Suolahti 1908; Takala (1905) 1930; Tigerstedt 1919; Oppilasyhdistyksen asiakirjat 1861–1889 Helsingfors lyceum Hb:1-Hb:2 KAH; Konventin asiakirjat 1873–1942 Helsingin normaalilyseo Hc:1-Hc:3 KAH; Toverikuntaa koskeva aineisto 1886–1971 Hd:1, Hd:6, Hd:7 KAT.

### 1.3 Aatehistorian ulottavuuksia, käsitteet ja tutkimuskirjallisuus

Olen pohtinut oman tutkielmani paikkaa historiantutkimuksen kentässä. Tutkin aatteiden, oppien ja ajatusten omaksumista ja vastaanottamista. Yritän ymmärtää mitä perinteisiä ja mitä uusia näkökulmia ja vaikutteita aineistoni teksteistä löytyy. Aatteet ja ajatukset liittyvät tutkielmaani, mutta voinko sanoa tutkivani aatehistoriaa? Kyösti Kiuasmaa luonnehtii teoksessaan *Oppikoulu 1881–1891* vuosisadan vaihteen toverikuntien aineistoa tutkimuksellisesti kiinnostavaksi: ”Vuosisadanvaihteen toverikunta lehdistöä ei tiettävästi ole tutkittu, vaikka se olisi epäilemättä mitä keskeisin lähdeaines aikakauden aatehistorian selvityksessä”.<sup>27</sup> Ei ole itsestäänselvyys, olenko toteuttamassa Kiuasmaan ehdottamaa aatehistoriallista tutkimustehtävää.

Ensimmäiseksi mieleeni termistä aatehistoria nousee Oulun yliopistossa opetettava oppiaine Aate- ja oppihistoria, jota olen jonkin verran opiskellut. Professori Juha Mannisen mukaan ”aate- ja oppihistorian keskeisenä kohteena on eri alojen aikojen kuluessa syntynyt oppinut kirjallisuus ja ylipäätään oppineisuus tarkasteltuna ajassa ja yhteyksissään”.<sup>28</sup> Tutkimuskohteena ovat tyypillisesti yksittäisten ajattelijoiden käsitykset, keskustelu lehdistössä tai kirjallisuudessa. Lienee selvää, ettei tutkimusnäkökulmani mahdu näihin oppineisuutta korostaviin raameihin.

Professori Markku Hyrkkäsen mukaan aatehistoriassa huomio kiinnitetään inhimillisen toiminnan ajatuksellisiin ulottuvuuksiin, kuten käsittämiseen, kokemiseen, näkemiseen ja ymmärtämiseen. Aatehistoriallinen tutkimus on siten mielekästä ymmärtää asioiden käsittämisen käsittämisenä ja niille annettujen merkitysten ymmärtämisenä. Asioita voivat olla sekä aatteet että olosuhteet. Aatteet ja olosuhteet eivät sellaisenaan selitä ihmisten käsityksiä, vaan olennaista on, miten ihmiset tulkitsevat niiden merkitykset itselleen ja muille.<sup>29</sup> Hyrkkänen lainaa Felix Gilbertiä: ”Ollaan historialliseen prosessiin vaikuttavista voimista mitä mieltä tahansa, ne suodattuvat ihmismielen läpi ja tämä määrää missä tahdissa ja millä tavalla ne vaikuttavat.”<sup>30</sup> Edellä esitellystä lähtökohdasta tutkielmani kuuluu aatehistorian piiriin.

---

27 Kiuasmaa 1981, 529.

28 Manninen 1999, 24.

29 Hyrkkänen 2002, 13, 24, 57–58.

30 Hyrkkänen 2002, 58.

Pyrin käsittämään, miten suomalaisen yksityislyseon oppilaat käsittivät uudet aatteet. Omak-suivatko he niitä osaksi omaa ajatteluaan, ja missä määrin aatteet tulivat merkityksellisiksi heidän ajattelussaan ja toiminnassaan.

Vanhempi tutkimuskirjallisuuteni käyttää termejä maailmankatsomus ja maailmakuva juurikaan kyseenalaistamatta niiden merkitystä.<sup>31</sup> Pidän tätä ongelmallisena, sillä esimerkiksi Hyrkkäsen mukaan mentaliteetille, maailmankuvalle tai maailmankatsomukselle ei ole ole-massa yksiselitteistä määritelmää. Käsitteitä käyttävän on luotava omiin tarkoituksiinsa so-pivat määritelmät. Lähtökohtaisesti mentaliteetin ja maailmankuvan ero on, että maailmankuvaan kuuluu sekä tiedostettuja että tiedostamattomia (mentaalisia) katsomuksia ja oletuksia. Maailmankatsomuksen taas voi määritellä maailmankuvan tiedostetuksi ulottu-vuudeksi.<sup>32</sup> Manninen käyttää maailmankatsomuksen ja kansanomaisen maailmankuvan erottavana kriteerinä poikkeuksellista henkistä aktiivisuutta. Hänen mukaansa maailmakat-somuksen omaksuminen edellyttää systemaattista ja tietoista maailmankuvan todellisuusnä-kemysten pohdintaa. Sen sijaan maailmankuvasta puhuttaessa samanlaista henkistä aktiivisuutta ei tarvitse olettaa. Jokaisella ihmisellä on tietty maailmankuva eli todellisuus-käsitys itsestään, suhteestaan luontoon, toisiinsa ja yhteiskuntaan riippumatta siitä, onko hänellä tietoinen pyrkimys maailmankatsomukselliseen pohdintaan.<sup>33</sup>

Mentaliteetin ja maailmankatsomuksen käsitteet jätän tutkielmani ulkopuolelle. Konven-tin jäsenet toki pohtivat maailmankatsomuksellisia kysymyksiä ja omaa maailmankatsomus-taan. Katson kuitenkin Manniseen ja Hyrkkäseen nojaten, että konventin jäsenten maailmankatsomuksen ja sen mahdollisen muutoksen tutkiminen edellyttäisi oletusta, että aineistoni tekstit kertoisivat systemaattisesti pohdituista ajatusrakennelmista. Tätä oletusta voidaan kritisoida monella tavalla. Tekstien tuottajina ovat olleet murrosikäiset ja hieman sitä vanhemmat pojat, joiden maailmankatsomuksen muotoutuminen oli suurelta osin kes-ken. Lisäksi uusi materialistinen maailmanselitys ja siitä kumpuavat uudet aatteet olivat van-haan Raamattuun tukeutuvaan selitykseen verrattuna niin maailmankuvaa järjestyttäviä, että varmasti vain harvat 1880-lukulaiset kykenivät kokonaisuutta systemaattisesti pohtimaan.

---

<sup>31</sup> Esim. Ruutu 1939, 1989, Juva 1956, 1960.

<sup>32</sup> Hyrkkänen 2002, 73 103–105, 109–111; tukeutuu Manniseen.

<sup>33</sup> Manninen 1977, 22–26, 47; Manninen 1989, 227. Maailmankuvan tarkempi määritelmä Manninen 1977, 16–17.

Maailmankuvan käsitettä hyödynnän tutkielmassani pohtimalla muutoksen merkkejä konventin jäsenten maailmankuvassa. Manninen muistuttaa ”muutoksen maailmankuvassa” ja ”maailmankuvan muuttumisen” olevan eri asioita verraten niitä veden virtaukseen uomassa. Veden tilapäinen virtailu sivu-uomassa ei välttämättä ollenkaan muuta pääuomaa, mutta toisaalta se voi joissain tapauksissa johtaa koko joenuoman nopeaan tai asteittaiseen siirtymiseen. Sama pätee maailmankuvan muutokseen.<sup>34</sup>

Maailmankuva on aina tutkimuksessa sekä kohde että väline. Ihmisillä on maailmankuva, jota tutkimalla on mahdollista ymmärtää heidän toimintaansa. Toisaalta maailmankuva tulee ilmi heidän toiminnassaan.<sup>35</sup> Tutkielmani tapauksessa on helppo käsittää, että oppilaiden maailmankuvaa voi ymmärtää heidän kirjoittamansa aineiston avulla. Toisaalta oppilaiden maailmankuvaa tutkimalla heidän toimintaansa konventissa voi ymmärtää. Ei ole yhdentekevää mikä motiiveja ja aatteita oli taustalla siinä, että oppilaat halusivat perustaa konventin ja kirjoittivat aineiston, jota tutkin.

Maailmankuvan kaksiroolisuuden merkityksen tutkimuksessa hahmottaa, kun kuvitellaan tilanne, jossa toinen rooli poistetaan. En tutustu oppilaiden mahdolliseen maailmankuvaan tai ajatuksiin ollenkaan ennen kuin alan tutkia heidän tuottamaansa materiaalia. Aikakaudelle tyypillisiin ajatuksiin ja olosuhteisiin tutustumatta olisin tulkintani kanssa täysin hukassa: lukisin aineistoa ainoastaan tämän päivän näkökulmasta kyseenalaistamatta kykyäni ymmärtää ajan kieltä. Päädyttäisiin tilanteeseen, jossa olisi pohdittava voinko sanoa tekeväni historiantutkimusta. Kuitenkaan en voi tutustua ja esitellä koko aikakauden yhteiskuntaa ja aatteellista ilmastoja, vaan minun pitää valita omalle tutkimusnäkökulmalle otolliset ja perustellut kontekstit.<sup>36</sup> Itsestään selvin vaihtoehto olisi verrata konventin tuottamaa aineistoa muihin 1880-luvun lyseolaisten pohdintoihin ja siitä tehtyyn tutkimukseen. Vaikka monista 1800-luvulla toimineista oppikouluista on tehty jonkunlainen historiaesitys, jossa

---

<sup>34</sup> Manninen 1977, 26–27.

<sup>35</sup> Hyrkkänen 2002, 104.

<sup>36</sup> Kalela (2000) kuvaa hyvin sekä alkuoletusta ”vierasta kulttuurista” että tutkimusnäkökulmaan liittyvää valintaa. Kalela 2000, 76–80; 98–110; 195–199.

oppilaskuntatoimintaakin käsitellään,<sup>37</sup> mahdollisuuteni hyödyntää tätä materiaalia on vähäinen. Toverikunnan keskusteluja ja koululehtien aiheita esitellään muutamissa kirjoituksissa, mutta aihepiirien kuvailua tai satunnaista listausta syvällisempää pohdiskelua niistä ei juuri löydy.<sup>38</sup> Ainoa vuosisadan vaihteen toverikuntatoimintaa laajemmin kuin yhden koulun osalta esittelevä yleisteos on Kyösti Kiuasmaan *Oppikoulu 1881–1981*. Oppilaskuntatoiminta on pieni osa tutkimusta, joten Kiuasmaa tyytyy luonnehtimaan sitä kouluhistoriikkien avulla omien sanojensakin mukaan pintapuolisesti. Ainakin Oulun suomalaisen yksityislyseon osalta tämä on johtanut yleistykseen, jotka ovat osin epätarkkoja tai jopa virheellisiä.<sup>39</sup>

Oulun suomalaista yksityislyseota on käsitelty monissa teoksissa.<sup>40</sup> Viimeisin niistä on yli kaksisataasivuinen Susanna Myllymäen pro-gradu tutkielma Oulun lyseon historiasta vuosina 1874–1999. Yhdessä alaluvussa käsitellään konventtia oppilaiden harrastuksena. Myllymäki on käyttänyt paljon lähdeaineistonaan yksityislyseon ensimmäisen rehtorin Anton Forsmanin laatimaa teosta *Oulun Suomalainen Yksityislyseo. Kertomus lyseon vaikutuksista vuosina 1874–1890*. Oman tutkielmani kannalta Forsmanin taulukot esimerkiksi oppilaiden lukumääristä eri luokka-asteilla ja heidän eroamisestaan koulusta ovat kiinnostavia. Konventin toimintaa valottaa parhaiten Niilo Liakan arkistolähteillä höyrytetty muistelmateos (1941). Yksityislyseossa vuosina 1875–1883 oppilaana ollut Liakka kertoo muun muassa oppilaiden vapaa-ajan vietosta, opettajien luonteista, koulun tasosta ja pohtii konventin roolia kouluyhteisössä.

1800-luvulla toimineista lyseoiden toverikunnista ei ole juurikaan tehty tutkimusta, mutta niiden esikuvaa Helsingin yliopiston ylioppilaskuntaa sekä sen osakuntia ja tiedekuntia on tutkittu paljon.<sup>41</sup> Professori Matti Klingenin tutkimukset ovat näistä laajimpia ja kuuluisimpia.

---

<sup>37</sup> Toverikuntatoimintaa ovat käsitelleet: A. H. 1911; Fors & Rauhala 1933; Halme 1929; Hortling 1913; J. P. T 1910; Kaukamaa 1951; Kuivalainen 1965; Laaksonen 1950; Luoto 1961; Niemi 1998; Nyberg 1991; Saarenheimo 1909; Suolahti 1908; Takala (1905) 1930; Tigerstedt 1919.

<sup>38</sup> Katso Kaukamaa 1951, 140–141; Halme 1929, 187–189; Niemi 1998, 22–24; Takala (1905) 1930, 174–181; Saarenheimo 1909, 16–19.

<sup>39</sup> Kiuasmaa 1981, 132–139.

<sup>40</sup> Esim. Forsman 1890; Hanho 1955; Hautala 1976; Ivalo 1940; Kiuasmaa 1981; Liakka 1940; Liakka 1941; Lindsted 1907; Myllymäki 2001; *Oulun Suomalainen yksityislyseo 1874–1890-1924 50-vuotinen muisto. Matrikkeli*. 1924.

<sup>41</sup> Osakuntien historiaa käsitteleviä tutkimuksia: Autio 1997; Kuusisto 1978; Roiko-Jokela 2007; Ruutu 1939; Teperi 1988; Toikkanen 1997. Tiedekuntia: Luukkanen 2005.



Lähin vertailukohtani konventin jäsenten mielipiteiden kehityksestä löytyykin ylioppilaiden yhdistyksistä tehdyistä tutkimuksista. Jo esillä olleen Ruudun Savo-karjalaista osakuntaa käsitelleen väitöskirjan lisäksi erityisen kiinnostavana pidän Tarja-Liisa Luukkasen tutkimusta jumaluusopin ylioppilaiden yhteiskunnallis-poliittisten näkemysten kehitymisestä. Tutkimuksen pääpaino on Karl Mannheimin sukupolvikehitysteorian avulla tutkia ylioppilaiden mentaliteettien muutosta, joten se on lähempänä omaa aihettani kuin muut samantyyllisen aineiston perusteella tehdyt yhdistysten toimintaan ja tapahtumiin keskittyvät tutkimukset. Tutkimuksen aikaväli 1853–1918 kattaa 1880-luvun, mikä tarjoaa mielenkiintoisia vertailukohtia omaan tutkielmaani.

Vaikka Seppo Kuusisto ei väitöskirjassaan *Hämäläis-Osakunnan historia 1865–1918* keskity esittelemään tai pohdiskelemaan osakunnan kokouksissa käytyjä maailmankatsomuksellisia keskusteluja, koen teoksen hyödylliseksi. Se auttaa ymmärtämään, kuinka erilaisen kuvan ”nuoren sivistyneistön yleisestä mielipiteestä” vapausaatteita kohtaan voi saada riippuen siitä, onko tutkimuskohteena esimerkiksi suomenmielistä osakunnista esimerkiksi Savo-Karjalaisen vai Hämäläis-Osakunnan keskustelut. Pohjalaista osakuntaa, johon yksityislyseon oppilaat tyypillisesti liittyivät mentyään yliopistoon, ei ole 1880-luvun osalta juuri tutkittu.<sup>42</sup> Juva toteaa 1880-luvun murroksen näkyneen Pohjalaisessa osakunnassa toisin kuin Hämäläisessä, joka pysyi ”vanhoillaan”. Kuitenkin murros oli Pohjalaisessa osakunnassa paljon laimeampi kuin Savo-karjalaisessa.<sup>43</sup>

Pääosin taustoitan tutkielmaani vertaamalla nuoren sivistyneistön mielipiteitä ja niiden kehitystä konventin jäsenten kannanottoihin. Tässä kohti on syytä muistaa, että käsite sivistyneistö ei ole yksiselitteinen, eikä sivistyneistö – riippumatta siitä miten se määritellään – ollut mielipiteiltään yhtenäinen. Konventin jäsenten sivistyneistökäsitysten tutkiminen luvussa kolme palvelee tutkielmaa myös siten, että se auttaa hahmottamaan keihin konventin jäsenten maailmankuvan kehitystä on otollista verrata.

---

<sup>42</sup> Pohjalaista osakuntaa 1800-luvun alkupuolen osalta on tutkinut V. Helanen (1937). Pohjalainen osakunta jakaantui vuonna 1907. Kts. Roiko-Jokela 2007, 31,34. Pohjois- ja Etelä-Pohjalaisia Osakuntia käsitteleviä tutkimuksia on useita. Uusin ja ajallisesti laajin on H. Roiko-Jokelan 2007 ilmestynyt Pohjois-Pohjalaista Osakuntaa käsittelevä teos.

<sup>43</sup> Juva 1960, 49.

### 3 AIKA, PAIKKA JA TAVAT

#### 3.1 Oulun suomalainen yksityislyseo

Ouluun perustettiin yksityisillä varoilla suomenkielinen lyseo vuonna 1874. Aiemmin Oulussa oli toiminut vuodesta 1863 kaksikielinen valtion lyseo, joka muutettiin senaatin päätöksellä pelkästään ruotsinkieliseksi vuonna 1874. Suomenkielisiä oppilaita varten Ouluun perustettiin neliluokkainen reaalikoulu, joka ei kuitenkaan menestynyt, sillä oppilaat valitsivat mieluummin yliopistoon johtavan kahdeksanluokkaisen yksityislyseon.<sup>44</sup>

Oulun suomalaisen yksityislyseon alkuaika oli taloudellisesti niukkaa ja epävarmaa, sillä kaikki tulot hankittiin keräyksillä, arpajaisilla ja koulumaksuilla. Koulunkäynti lähti kuitenkin käyntiin syksyllä 1874 kahden luokan voimin, joissa opiskeli 33 sisäänpääsytutkinnon läpäissyttä poikaa. Oppilasmäärä kasvoi nopeasti ja toisena toimintavuonna kouluun palkattiin vakinainen opettaja filosofian maisteri Anton Oskar Forsman. Hän toimi yksityislyseon opettajana ja rehtorina seuraavat kymmenen vuotta vuoden 1885 loppuun saakka. Lukuvuodeksi 1877–1878 yksityislyseolle myönnettiin viimein valtionapua, joten toiminta vakiintui ja opettajille pystyttiin maksamaan palkkaa. Valtionavun myöntämisen jälkeenkin opettajien palkat ja edut olivat yksityislyseossa paljon huonommat kuin valtionlyseoissa, jonka vuoksi päteviä opettajia oli vaikea saada ja opettajien vaihtuvuus oli suurta. Innostus suomenkielisen koulutuksen kehittämiseen oli syy, miksi pitkän uran yksityislyseossa tehneet opettajat olivat valmiita tinkimään omasta toimeentulostaan.<sup>45</sup>

Muista yksityislyseoista poiketen Oulun yksityislyseo lakkautettiin vuosiluokka kerrallaan syksystä 1883 alkaen, jolloin ensimmäinen luokka aloitti opiskelunsa valtionlyseossa. Niinpä Oulussa toimi vuosina 1883–1889 rinnakkain suomalainen yksityislyseo ja suomalainen valtionlyseo.<sup>46</sup>

---

<sup>44</sup> Hanho 1955, 261–264, Hautala 1976, 493, 496–499; myös Myllymäki, 2001 18–20.

<sup>45</sup> Forsman 1890, 12–16, 22, 29, 40; Myllymäki 2001, 21–24, 29–31.

<sup>46</sup> Forsman 1890, 22–28; Hautala 1976, 503–505; Myllymäki 2001, 25–27.

Köyhän ja opetukseltaan heikkotasoisemman<sup>47</sup> suomalaisen yksityislyseon valinta opinahjoksi ruotsinkielisen valtionlyseon sijaan oli monelle oppilaista kielen takia itsestäänselvyyttä. Toisaalta osalle sivistyneistä ja varakkaista vanhemmista yksityislyseon valitseminen poikiensa kouluksi oli todennäköisesti myös ideologinen, sillä ruotsin kielen opetteleminen olisi ollut mahdollista ennen oppikoulun aloittamista.

Ensimmäiset ylioppilaat valmistuivat Oulun suomalaisesta yksityislyseosta keväällä 1881 ja viimeiset 1890. Kaiken kaikkiaan yksityislyseosta oli oppilaina yli 300 poikaa, joista ylioppilaaksi valmistui 147. Yksityislyseo oli perustamisensa aikaan Pohjois-Suomen ainoa suomenkielinen yliopistoon johtava koulu, mikä tekee siitä paikallisesti merkittävän opinahjon. Sen voidaan sanoa olleen ”puolen Suomen kouluttaja”, sillä lähimmät suomenkieliset lyseot löytyivät selvästi etelämpää Kuopiosta, Jyväskylästä ja vuodesta 1880 alkaen Vaasasta. Oulun suomalainen yksityislyseo toimi myös esimerkkinä useille muille 1870–1880-luvulla perustetuille suomenkielisille yksityislyseoille.<sup>48</sup>

Oulu oli 1870–1880-luvulla Suomen neljänneksi suurin kaupunki Helsingin, Turun, ja Viipurin jälkeen.<sup>49</sup> Eino Jutikkalan mukaan suomenkielisten suhteellisen suuri asema ylemissä sosiaaliluokissa teki Oulun poikkeukselliseksi verrattuna muihin suuriin kaupunkeihin.<sup>50</sup> Suomenkielisten vahvasta asemasta johtuen kielitaistelu hallitsi kunnallispolitiikkaa Oulussa 1870-luvulta alkaen. Kunnallinen äänioikeus määräytyi maksettujen veroäyrien mukaan, joten vaikka suurin osa äänioikeutetuista oli suomenmielisiä, varakkaammat ja siten eniten ääniä omaavat ruotsinmieliset voittavat vaalit joka kerta 1880-luvun lopulle asti.<sup>51</sup>

Monet Oulun suomalaisen yksityislyseon opettajista olivat mukana paikallispolitiikassa.<sup>52</sup> Erityisen aktiivinen suomenmielinen oli Kondrad F. Kivekäs, joka toimi opettajana yksityislyseossa vuosina 1876–1882. K. F. Kivekäs oli ylioppilaspoliitikko ja K.P.T. –

---

<sup>47</sup> Katso Liakka 1940, 85; Myllymäki 2001, 29–30.

<sup>48</sup> Forsman 1890, 60–63; Myllymäki 2001, 27–28.

<sup>49</sup> Vuonna 1870 oli virallisesti hieman alle 8000 asukasta, vuonna 1890 asukkaita oli lähes 10 500. Hautala 1976, 229–230, 246.

<sup>50</sup> Vuonna Oulun säätyläisistä 25 % ja alemmasta porvaristosta 76 % oli suomenkielisiä. Helsingissä, Turussa ja Viipurissa suomenkielisten osuudet olivat: säätyläiset n. 5 % ja alempi porvaristo 25–44 % Jutikkala 1989, 298–299.

<sup>51</sup> Hautala 1970, 341.

<sup>52</sup> Esim. kaupungin valtuuston jäseniä Yksityislyseon opettajista 1874–1918 olivat: W. Lindstedt 1876–78, A. O. Forsman 1882–83, 1892–94, M. Rosendal 1884–85. Hautala 1970, 663–664.

liikkeen<sup>53</sup> johtohahmo Lauri Kivekkään veli, joka toimitti opetustyönsä ohessa radikaalifennomaanista *Kaiku*-lehteä Oulussa. Kesällä 1881 K. F. Kivekäs sai kolmen kuukauden pituisen vankeusrangaistuksen julkaistuaan *Kaiku*-lehdessä virkamiehiä kritisoivia kirjoituksia.<sup>54</sup> Vankeusrangaistuksen myötä maisteri Kivekkäästä tuli oppilaiden sankari, jota he aikoivat mennä linnan porteille vastaanottamaan eläköön-huutojen saattelijana. Rehtori kuitenkin kielsi tämän ehdottomasti.<sup>55</sup> Seuraavana syksynä Kivekäs erosi opettajan toimestaan rehtori Forsmanin ja muiden opettajien painostuksesta.<sup>56</sup> Yksityislyseon entinen oppilas J. A. Mannermaa<sup>57</sup> muistelee Kivekkään roolia aatteellisena oppi-isänä:

*”Liioittelematta voi sanoa, että Kivekkäällä oli suurempi vaikutus koulumme nuorison henkeen koulun ulkopuolella kuin opettajana koulussa, ja se vaikutus kesti kauan sen jälkeenkin kun Kivekäs oli eronnut. Kansallisen innostuksen henki kävi läpi koulumme nuorison ja sitä henkeä seuraten pojat tunsivat olevansa sotilaita siinä joukossa, jota johti Kivekäs.”*<sup>58</sup>

Oulun suomalainen yksityislyseo syntyi isänmaallisen innostuksen lapsena ja vahva suomenmielisyys leimasi sen toimintaa koko sen olemassaolon ajan. Koulun syntyhistoria, opettajakunnan fennomaanisuus ja aiheen ajankohtaisuus Oulussa vaikuttivat oppilaiden kiivaaseen innokkuuteen kielikysymyksessä. Muut ajan aatteet eivät olleet yhtä lailla esillä opettajien kautta. Opettajakunnassa ei ollut 80-lukulaisia aatteita julkisesti kannattaneita yhtä poikkeusta, suomalaisen darvinismin isänäkin tunnettua A. J. Melaa, lukuun ottamatta.<sup>59</sup> Sen sijaan opettajakunnassa oli useita pappeja ja tunnettuja kristillisten arvojen puolustajia kuten

---

<sup>53</sup>K.P.T-ryhmä syntyi vuonna 1880, kun Kivekkään kannattajat erosivat Aleksanteri yliopiston suomenmielisestä opiskelijayhdistys Suomalaisesta Nuijasta. He vaativat *koko programia toimeen* eli suomalaisuuden nopeaa valtaanpääsyä kaikilla yhteiskunnan aloilla. K.P.T- toimi itsenäisesti vain hetken, mutta vaikutti syvästi myöhempään liikehdintään. Klinge 1968, 75–82; kts. myös, Paaskoski 2001, 34–42.

<sup>54</sup> Kivekäs toimi historian, maantieteen, suomen ja ruotsin kielen opettajana. Mannermaa 1924, 73–75; vrt. Landgren 1988, 327, 337; Rommi & Pohls 1989, 109.

<sup>55</sup> Konventin ptk:t 15.10.1881, 19.10.1881 OltA Jac:1 KAO.

<sup>56</sup> Valtakorpi 1989, 50–51.

<sup>57</sup> Nimeltä mainituista konventin jäsenistä elämäkerrallisia lisätietoja Liitteessä 1.

<sup>58</sup> Mannermaa 1924, 74–75.

<sup>59</sup> Mela toimi v. 1877–1878 luonnonhistorian ja matematiikan opettajana. Liakka & Helaakoski 1924, 83.

herännäisyyden johtohenkilönä tunnetuksi tullut Mauno Rosendahl ja yksityislyseon opettajana ja rehtorina toiminut pastori V. G. Aulin.<sup>60</sup>

### 3.2 Yksityislyseon oppilaskuntatoiminta

Oulun suomalaisen yksityislyseon oppilaskunta eli konventti perustettiin rehtorin luvalla syksyllä 1879. Yksityislyseon konventin esikuvana oli Oulun ruotsalaisen valtionlyseon<sup>61</sup> vuonna 1863 perustettu konventti,<sup>62</sup> jonka lakien mukaan oppilaat laativat säännöt yksityislyseon konventille. Konventin lain mukaan:

*”Uusiksi jäseniksi otetaan joka lukuvuoden alussa ne yläluokkain oppilaista, jotka nähdään kelvollisiksi, jos heillä siihen on lupa vanhemmiltaan ja jos he itse tahtovat päästä konventin yhteyteen.”*<sup>63</sup>

Vaikka konventin toiminta oli vapaaehtoista, suuri osa yläluokkien oppilaista kuului siihen ainakin jossain vaiheessa opiskeluaan: vain 15 yläluokkia käyneistä 170 oppilaasta ei missään opiskelujensa vaiheessa kuulunut konventtiin. Jokaisen toimintavuoden syksynä konventtiin kuului yli 80 prosenttia kaikista yläluokkien oppilaista. Erityisesti konventin alkuaikoina osallistuminen oli innokasta. Syksy 1882 oli ensimmäinen kerta, kun kaikki uudet viidesluokkalaiset eivät liittyneet konventtiin. Syynä tähän saattoi olla edellisenä keväänä konventissa käydyt rajut riidat, joiden vuoksi monet jäsenet erosivat.<sup>64</sup>

---

<sup>60</sup> Rosendahl opetti uskontoa v. 1880–1882, logiikkaa ja ruotsia ajoittain vuodesta 1882, lisäksi hän oli yksityislyseon johtokunnan jäsen. Aulin toimi uskonnonopettajana vuodesta 1879 ja rehtorina vuosina 1885–1889. Mannermaa 1924, 36–38; Simelius 1924, 51–52.

<sup>61</sup> Käytän suomenkielisiä koulun nimiä ruotsinkielisten sijaan. Svenska lyceet i Uleåborg, aiemmalta nimeltään elementarläröverk i Uleåborg (ala-alkoisopisto) perustettiin vuonna 1863 yliopistoon johtavaksi 8-luokkaiseksi oppikouluksi lisäämällä Oulun yläalkeiskouluun lukioluokat. Hanho 1955, 241–246.

<sup>62</sup> Hortling 1913, 65.

<sup>63</sup> Konventin laki 1882, 1886. OltA Jah:1 KAO.

<sup>64</sup> Konventin nimikirja 1879–1888. OltA Jab:1 KAO; Konventin historiallinen muistiinpanokirja 1879–1888 OltA Jah:14 KAO; vrt. Snellman 1924, 227–381; Konventin ulkopuolelle kokonaan jääneille ei ole nähtävissä mitään selvää yhdistävää taustatekijää. Konventin nimikirja 1879–1888. OltA Jab:1 KAO.

Konventtiin kuuluminen oli sitovaa, aikaa ja rahaa vievää. Liittyminen jäseneksi oli vapaaehtoista, mutta jäsenen piti osallistua konventin toimintaan aktiivisesti, maksaa jäsenmaksua ja noudattaa sen sääntöjä. Rangaistavaa oli muun muassa luvaton poissaolo kokouksista tai niistä kesken poistuminen sekä sanomalehteen kirjoittamisen tai puheiden pidon laiminlyönti, joista seurasi kustakin 25 penniä sakkoa. Konventtiin kuuluvan tuli myös maksaa jäsenmaksua 3–6 markkaa<sup>65</sup> lukukaudessa varallisuutensa mukaan. Köyhimmät jäsenet saattoivat hakea vapautusta jäsenmaksusta, joten esimerkiksi keväällä 1883 kaksikymmentä 71 jäsenestä vapautettiin siitä kokonaan.<sup>66</sup> Kerätyillä rahoilla konventti tilasi sanomalehtiä ja osti kirjoja omaan kirjastoonsa sekä järjesti tapahtumia. Osa rahoista käytettiin stipendeinä jäsenille esimerkiksi kansanperinteen keräysmatkaa tai Helsinkiin ylioppilaaksi kirjoittautumismatkaa varten.

Konventin ulkopuolelle jättäytyminen merkitsi sosiaalista eristäytymistä koulutovereista, sillä kaikki harrastetoiminta tapahtui konventin kautta. Konventti järjesti joka lauantaisten kokousten lisäksi juhlia ja tapahtumia, joissa esiintyivät konventin kuoro ja näytelmäryhmät. Jäsenistön ulkopuoliset eivät saaneet osallistua konventin järjestämään toimintaan, ja kaikista konventin asioista, esimerkiksi lehtien sisällöstä kertominen ulkopuolisille oli rangaistavaa. Erityisesti eronneen tai erotetun jäsenen kohtalo oli kova: hänelle saatettiin määrätä puhumattomuutta rangaistukseksi, jolloin kukaan jäsen ei saanut rangaistuksen uhalla koulussa tai vapaa-aikana kommunikoida kyseisen henkilön kanssa. Pöytäkirjoista löytyy monta keskustelua siitä, voidaanko jollekin yksittäiselle jäsenelle myöntää erityislupa puhua rangaistuksen saaneelle henkilölle huonetoveruuden tai sukulaisuuden vuoksi.<sup>67</sup>

Konventissa ehti olla sen toiminta-aikana yhteensä 179 jäsentä. Lukuvuosien 1881–1886 välisenä aikana heitä oli noin 60–70 jäsentä kerrallaan. Varsinaisia osallistujia kokouksissa oli tätä vähemmän, sillä keväällä ylioppilaskirjoitukset suorittavat jäsenet oli vapautettu velvollisuudesta osallistua kokouksiin.<sup>68</sup> Toiminnan aktiivisuuden ja jäsenmäärän välinen

---

<sup>65</sup> Maksut olivat joillekin oppilaille varmasti todella korkeat, sillä 1880-luvulla esimerkiksi maatyömiehen päiväpalkka oli keskimäärin 0,6-1,2mk vuodenajasta riippuen. vrt. Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto 1983, 407.

<sup>66</sup> Konventin laki 1882, 1886. OltA Jah:1 KAO; esim. konventin ptk. 24.1.1883 OltA Jac:1 KAO.

<sup>67</sup> Konventin laki 1882, 1886. OltA Jah:1 KAO.

<sup>68</sup> Konventin laki 1882, 1886. OltA Jah:1 KAO; Konventin nimikirja 1879–1888 OltA Jab:1 KAO.

yhteys on selkeästi havaittavissa, sillä sekä konventin alku- että loppuvuodet olivat vähäisen ja hajanaisen toiminnan aikaa.

Konventti oli 1800-luvun ihanteiden mukainen itsekasvatusyhteisö,<sup>69</sup> jonka ensisijainen tavoite oli jäsentensä kasvatus isänmaallisiksi ja hyväiksi kansalaisiksi:

*Konventin tarkoitus on saattaa läheisempää yhteyttä ja veljeyttä lukutoverien kesken, poistaa kaikella mahdollisella tavalla heissä ilmaantuvia paheita, saattaa heitä sivistyttävillä riennoilla kunnan kansalaisiksi sekä rakastamaan äitienkieltänsä ja Isänmaatansa.<sup>70</sup>*

Käytännössä tämä tarkoitti viikoittaisia kokouksia puhe- ja kirjoitusvelvollisuuksineen, tapahtumien järjestämistä, kirjaston ylläpitoa ja vertaiskuria jäsenten kesken. Jäsenet tarkkailivat toistensa käytöstä myös konventin kokousten ulkopuolella. Tyypillisesti jäseniä rangaistiin ”wäkijuomain liiallisesta nauttimisesta” tai sopimattomissa ravintoloissa käynnistä. Rehtorille huonosta käytöksestä ilmoitettiin ainoastaan, jos jäsen erotettiin sen vuoksi konventista.<sup>71</sup> Erityisen suurta luottamusta konventti nautti V. G. Aulinin tultua rehtoriksi vuonna 1886, jolloin koulussa opiskeli enää yläluokkien oppilaita. Oppilaana tuolloin olleen J. J. Simeliuksen muistelmien mukaan Aulin jätti kurinpidon kokonaan konventin vastuulle.<sup>72</sup>

Todellisuudessa kurinpitoon osallistuivat tarvittaessa myös rehtori ja opettajakunta, mutta oppilaiden periaatteellinen vastuu toistensa käytöksestä oli merkittävä ja poikkeuksellinen. Koulun johdon suopea asennoituminen oppilaskuntatoimintaan ei ollut itsestäänselvyys, sillä esimerkiksi Hämeenlinnan suomalaisen lyseon rehtori ei antanut vuonna 1878 oppilaille lupaa perustaa konventtia. Lupa oppilasyhdistykselle saatiin kolme vuotta myöhemmin, kun sovittiin, että yhdistyksen kokouksissa olisi aina läsnä kuraattoriksi valittu opettaja. Nimitystä konventti haluttiin välttää, joten oppilasyhdistyksen nimeksi keksittiin toverikunta, joka vakiintui 1880-luvun aikana yleisnimeksi lyseoiden oppilasyhdistyksille.<sup>73</sup>

---

<sup>69</sup> Vrt. Numminen 1961, 210–221; Rehumäki 2008, 347–361.

<sup>70</sup> Konventin laki 1882, 1886, OltA Jah:1 KAO.

<sup>71</sup> Konventin laki 1882, 1886. OltA Jah:1 KAO; Konventin ptk:t. 1881–1884 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t. 1885–1888 OltA Jac:2 KAO.

<sup>72</sup> Simelius 1924, 53.

<sup>73</sup> Luoto 1961, 10–11.

Opettaja-kuraattorin läsnäolo kokouksissa ja kaiken materiaalin esitarkastus oli 1880-luvulla tai sen jälkeen perustetuissa toverikunnissa tavallista.<sup>74</sup>

Oppilaskuntatoiminnan muodot olivat Oulun suomalaisen yksityislyseon konventista hyvin pitkälle samanlaisia kuin muissa aikalaisoppilaskunnissa, mutta poikkeuksellista oli sen toimintavapaus ilman kuraattoria tai muuta opettajakontrollia. Rehtori tai opettajat vierailivat satunnaisesti konventissa, mutta vierailun aikana ei käsitelty esimerkiksi rangaistusasioita.<sup>75</sup> En ole löytänyt myöskään viitteitä opettajakunnan harjoittamasta konventin pöytäkirjojen ja lehtien tarkastamisesta tai sensuroinnista.

Oulun suomalaisen yksityislyseon toimintavapaus on paremmin verrattavissa aiempaan oppilasyhdistysperinteeseen kuin samaan aikaan toimineisiin lyseoiden oppilasyhdistyksiin. Suomen ensimmäiset järjestäytyneet lukiolaisten oppilasyhdistykset perustettiin Turun ja Porvoon lyseoihin 1840-luvulla.<sup>76</sup> Turun lyseon<sup>77</sup> oppilasyhdistys Civiteetti<sup>78</sup> toimi itsenäisenä suhteessa kouluun, joten sillä oli omat lait, virkamiehet ja jäsentensä rankaisovalta. Civiteetin toiminta oli salaista ja sen tekemiä lehtiä ei juurikaan kontrolloitu ulkopäin, joten niissä esiintyi ajoittain opettajien ja koulun toimintatapojen ankaraa arvostelua. Oppilaat pitivät itseään alemman luokan akateemisina kansalaisina, joiden Civiteetti vastasi yliopiston ylioppilaskuntaa.<sup>79</sup>

Yksityislyseon konventin poikkeuksellisuutta osoittaa myös se, että Yksityislyseota seuranneen Oulun Suomalaisen Valtionlyseon oppilaat eivät saaneet rehtoriltaan K. W. Dahlströmiltä lupaa liittyä konventtiin. He perustivat vuonna 1888 uuden toverikunnan, jonka säännöt lainattiin Hämeenlinnan suomalaisen lyseon toverikunnalta.<sup>80</sup> Ainoa merkittävä eroavaisuus säännöissä yksityislyseon konventin sääntöihin verrattuna oli

---

<sup>74</sup> Opettaja kuraattorista tai materiaalin tarkastuksesta on mainittu esim. Turun, Viipurin, Porin, Tampereen ja Savonlinnan suomalaisten lyseoiden oppilaskuntien esittelyssä. Halme 1929, 186; J.P. T 1910, 115–116; Laasonen 1959, 211–213; Saarenheimo 1909, 6.

<sup>75</sup> Opettaja tai rehtori vieraili kokouksissa vuosina 1881–1883 7-8 kertaa lukuvuodessa, myöhemmin ainoastaan 1-3krt/lkv. Vierailut eivät olleet ainakaan ensisijaisesti valvontakäyntejä, sillä opettajien vähentyneet vierailukäynnit nähtiin osoituksena konventin ja opettajakunnan huonontuneista, ei parantuneista väleistä. Konventin ptk:t. OltA 1881–1884 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 1885–1888 OltA Jac:2 KAO; Konventin historiallinen muistiinpanokirja. OltA:14 KAO.

<sup>76</sup> Nyberg 1991, 123–132; Tigersted 1921, 242–274.

<sup>77</sup> Åbo gymnasium (1828–1872).

<sup>78</sup> Civitat Gymnasii Aboensis, käytän Koskenniemen (1938) käyttämää termiä Civiteetti.

<sup>79</sup> Koskenniemi 1938, 58–65, 96–99.

<sup>80</sup> Lipponen 1920, 16.



opettajakuraattorin velvollisuus tarkastaa asiakirjat ja osallistua kokouksiin.<sup>81</sup> Toinen syy rehtorin määräykselle oli hänen poliittinen kantansa, sillä Dahlström oli kiihkeä ruotsinmielinen.<sup>82</sup> Konventin vahva suomenmielinen eetos ei varmasti ollut hänen mieleensä

### 3.3 Tiedonkulku 1880-luvulla: Mistä uusia ajatuksia voitiin omaksua?

1800-luvun aikana tiedon tiedonkulku kehittyi Suomessa. Perinteisesti tieto oli levinnyt kansan keskuudessa ainoastaan suullisesti ja kirkon kuulutusten välityksellä, mutta koulunkäynnin yleistyessä tietoa alettiin saada myös lukemalla. Tiedonvälitys nopeutui parantuneiden liikenneyhteyksien, uusien keksintöjen kuten lennättimen ja puhelimen, sekä lisääntyneiden painotuotteiden myötä. Erityisesti suomenkielisten painotuotteiden määrä alkoi kasvaa 1800-luvun puolenvälin jälkeen, mikä edisti lukuharrastuksen yleistymistä. Jo aiemmin alkanut sanomalehdistön politisoituminen huipentui 1880-luvulla, jolloin suomenkielinen lehdistö jakaantui kahteen leiriin. Tämä johti suotuisan taloudellisen tilanteen kanssa lehtien lukumäärän räjähdysmäiseen kasvuun 1880-luvun ensimmäisen puolikkaan aikana.<sup>83</sup>

Lehtien kalliin hinnan vuoksi niiden yhteistilaus oli tyypillistä 1800-luvulla erityisten lukukuntien ja muiden yhdistysten piirissä.<sup>84</sup> Myös konventti tilasi koko toimintansa ajan lehtiä jäsenten luettaviksi. Sivistystyön kannalta lehtien tilaus oli olennaista, sillä suurimmalla osalla jäsenistä tuskin olisi ollut mahdollista muutoin niitä lukea. Konventin tilaamat lehdet vaihtelivat hieman eri vuosina, mutta viittä lehteä tilattiin säännöllisesti: *Uutta Suometarta*, *Valvojaa*, *Kyläkirjastoa*, *Kyläkirjaston kuvalehteä* ja *Pilkkakirvestä*, joka jatkoi toimintaansa vuodesta 1884 nimellä *Matti Meikäläinen*.<sup>85</sup>

Konventin säännöllisesti tilaamista lehdistä kuutena päivänä viikossa ilmestynyt *Uusi Suometar* oli ainoa sanomalehti. Se oli noin 5000 tilaajallaan Suomen laajalevikkisin

---

<sup>81</sup> Konventin laki 1886. OltA Jah:1 KAO; Toverikunnan säännöt 1897 OltA Jah:2 KAO.

<sup>82</sup> Katso Hautala 1976, 341, 345.

<sup>83</sup> Landgren 1988, 281–282; Tommila 1980, 255–257, 285–287; Sanomalehtien lukumäärä kohosi vuosina 1880–1885 34:stä 50:n ollen vuosikymmenen lopulla 52. Tommila 1988, 25–34.

<sup>84</sup> Tommila 1988, 238–239, myös esim. Numminen 1961, 444–455.

<sup>85</sup> Konventin historiallinen muistiinpanokirja OltA Jah: 1 KAO.

sanomalehtilehti 1880-luvulla ja vuosikymmenen puoleenväliin asti kiistattomasti johtava suomenmielisten äänenkannattaja. *Kyläkirjasto* (1872–1914) ja *Kyläkirjaston kuvalehti* (1877–1918) olivat K. J. Gummeruksen julkaisemia kansalle tarkoitettuja lehtiä. Kauno-kirjallinen aineisto novellit, tarinat ja runot sekä kuvat muodostivat suurimman osan lehtien sisällöstä, lisäksi niissä oli artikkeleja. *Kyläkirjaston* ja *Kyläkirjaston kuvalehden* maailmankuva oli kristillissiveellinen, joten poliittiset ja yhteiskunnalliset kiistakysymykset sivuutettiin lukijoiden moraalien varjeluun vedoten. Tyystin toisenlaista maailmankuvaa edusti vuonna 1880 Valvoja-ryhmän ympärille perustettu sivistyneistölle suunnattu *Valvoja*-lehti. Sen tavoitteena oli ”humaniseerata” fennomaniaa eli yhdistää kansallispyrkimykseen sivistystavoitteita eurooppalaisten kulttuurivirtausten hengessä. Artikkelien aihepiireistä eniten esillä olivat poliittiset, historialliset sekä kirjallisuuteen ja teatteriin liittyvät aiheet.<sup>86</sup>

Pilalehti *Pilkkakirves* ja erityisesti sen seuraaja *Matti Meikäläinen* esittelivät satiirisella tavalla lukijoilleen uusia aatevirtauksia. Lehtien taustavoimana toimi Yksityislyseon opettajanakin aiemmin toiminut luonnontieteilijä A. J. Mela, joka loi ”Matti Meikäläisestä itselleen huumorin terävöittämän aseensa kamppaillessaan kaikkea fanaattisuutta, vanhoillisuutta ja pinttyneisyyttä vastaan”. Uskonnon ja kirkon vastaisuuden lisäksi lehdessä irvailtiin muun muassa naisasianaisille, raittiusliikkeelle ja ruotsalaisuudelle.<sup>87</sup>

Tilatuista lehdistä voi nähdä konventin jäsenten kiinnostuksen kohteiden painopisteitä eri aikoina. Merkille pantavaa on, että kaikki tilatut lehdet olivat suomenkielisiä. Konventin ensimmäisinä vuosina 1879–1881 tilattiin runsaasti suomenkielisiä paikallisia sanomalehtiä, kuten *Kaikua*, *Oulun Lehteä*, *Hämeen Sanomia*, *Keski-Suomea* ja *Auraa*. Osasyynä innokkuuteen saattoi olla ajatus vasta perustettujen lehtien tukemisesta tilauksin. Vuodesta 1886 konventti tilasi uutta ”sporttilehti” *Uljasta* ja seuraavan vuonna *Raittiuden ystävien kirjasia* -nimistä julkaisua.<sup>88</sup> Lisääntynyt kiinnostus urheilua ja raittiusasiaa kohtaan vuosikymmenen lopulla on nähtävissä myös muussa konventin materiaalissa.

Konventin tekemissä lehdissä Toivon-Tähdessä ja Veitikassa on otettu mallia julkaistuista lehdistä. Omaksuttujen ajatusten lisäksi Toivon Tähdessä rakenne, moninaiset

---

<sup>86</sup>Landgren 1988, 286, 320–322; Leino-Kaukianen 1991, 406–411; Uino 1991a, 23–24, 59, 68–71.

<sup>87</sup>Uino 1991b, 303, 306–308.

<sup>88</sup>Konventin historiallinen muistiinpanokirja OltA Jah: 1 KAO.

aineistotyyppit ja runsas kaunokirjallisen aineiston käyttö olivat tyypillisiä kaikissa aikakauden lehdissä. Pilalehti Veitikan kohdalla mallioppiminen on vielä helpommin havaittavaa, sillä sen nimi oli lainattu lainattu ensimmäiseltä suomenkieliseltä pilalehdeltä<sup>89</sup>. Osa Toivon-Tähdessä olleista kirjoitelmista on selvästi lyhennetty tai lainattu muista lehdissä, vaikka suoraan lainaaminen oli ehdottomasti kiellettyä. Vastineita painetuista lehdissä olleisiin mielipidekirjoituksiin on Toivon-Tähdissä ainoastaan yksi.<sup>90</sup>

Ennen 1800-luvun puoltaväliä kirjeenvaihto oli vähäisestä kirjoitustaidosta johtuen lähinnä yhteiskunnan johtavien kerrosten tiedonvälityskäyttö. Vuonna 1880 13 prosenttia yli 10-vuotiaista suomalaisista osasi kirjoittaa, mutta vuonna 1890 kirjoitustaitoisten osuus oli kohonnut jo hieman yli 20 prosenttiin. Suomenkielisten keskuudessa, Pohjois-Suomessa sekä maaseudulla kirjoitustaito oli huomattavasti keskimääräistä harvinaisempaa.<sup>91</sup> Kirjoitustaitoiset Oulun suomalaisen yksityislyseon oppilaat olivat siten etuoikeutettua ja poikkeuksellista joukkoa omassa kasvuympäristössään.

Konventti kävi kirjeenvaihtoa Hämeenlinnan, Kuopion ja Vaasan suomalaisten lyseoiden toverikuntien ja Luulajan lyseon oppilasyhdistyksen kanssa.<sup>92</sup> Kirjeenvaihtoon innostuttiin 1880-luvun puolivälin jälkeen, kun yhteydenpito ja vierailut Oulun ruotsalaisen lyseon konventin kanssa oli erimielisyyksien vuoksi lopetettu.<sup>93</sup> Kirjeet sisälsivät lähinnä kohteliaisuuksia, mutta myös jonkin verran toiminnan kuvausta kuten keskusteluaiheiden vertailua. En pidä konventin virallista kirjeenvaihtoa merkittävänä uusien ajatusten omaksumisen kannalta, sillä kirjeissä mainitut aiheet olivat sellaisia, joista yksityislyseon konventissa oli jo keskusteltu. Kirjeiden merkittävämpi anti tutkimukselle on huomio, että samantapaisista aiheista keskusteltiin eri suomenkielisten lyseoiden toverikunnissa.<sup>94</sup> Sen sijaan entisten yksityislyseon oppilaiden vierailut ja yksityinen kirjeenvaihto toivat varmasti uusia ajatuksia.

---

<sup>89</sup>Vrt. Uino 1991b, 302.

<sup>90</sup>Nimimerkki ”Helanen” kirjoitti syksyllä 1883 vastineen Oulu-lehdessä ilmestyneeseen mielipidekirjoitukseen. *Lastenhuveista sananen* ”Helanen” TT 3.11.1883 OltA Jac:4 KAO.

<sup>91</sup> Leino-Kaukiainen 2011, 347–349; Tommila 1980, 256.

<sup>92</sup> Katso esim. Konventin ptk:t 18.4.1885, 3.5.1885, 6.2.1886, 20.10.1887, OltA Jac:2 KAO.

<sup>93</sup> Konventin ptk. 11.10.1884 OltA Jac:1 KAO.

<sup>94</sup> Esim. Konventin ptk:t 18.4.1885, 3.5.1885, 6.2.1886, 20.10.1887, OltA Jac:2 KAO; Konventin ptk:t 1881–1884 OltA Jac:1 KAO. Konventin ptk:t 1885–1888 OltA Jac:2 KAO. Saman huomion voi tehdä tutkimuskirjallisuudesta. Vrt. Halme 1929, 187–188; Luoto 1961, 17–18; Saarenheimo 1909, 17–19; Takala (1905) 1930, 174–181.

Ensimmäiset neljä ylioppilasta valmistuivat Oulun suomalaisesta yksityislyseosta vuonna 1882, jonka jälkeen ylioppilastutkinnon suorittaneita oli keskimäärin viisitoista vuodessa. Valmistuneet ylioppilaat jatkoivat tyypillisesti opintojaan Aleksanterin Yliopistossa Helsingissä, sillä ylioppilastutkinto oli tuolloin samalla yliopiston pääsykoe. 1800-luvun lopulla yliopisto-opiskelijat osallistuivat aktiivisesti yhteiskuntaelämään ja olivat luovan kulttuuritoiminnan sekä mielipidemuodostuksen keskustassa.<sup>95</sup> Entiset jo ylioppilastutkinnon suorittaneet jäsenet vierailivat konventissa säännöllisesti. Esimerkiksi syysluku-kausilla 1885 ja 1886 entisiä jäseniä oli läsnä seitsemässä eli noin joka toisessa kokouksessa, kun opettajien vierailukertoja oli kumpanakin vain lukukautena kaksi.<sup>96</sup> Ennen 1880-luvun puoliväliä vierailut olivat harvinaisempia ja vierailijat olivat tyypillisesti valmistuneet kahtena edellisenä vuonna ylioppilaisiksi. Myöhemmin osa kokouksessa vierailleista entisistä jäsenistä oli jo pitkällä yliopisto-opinnoissaan ja matkalla kohti kansallista kuuluisuutta.<sup>97</sup>

---

<sup>95</sup>Forsman 1890, 60; Kaarninen & Kaarninen 2002, 85; Luukkanen 2005, 23; Myllymäki 2001, 44.

<sup>96</sup> Esim. Ylioppilaiden vierailuja syksyllä 1885 Konventin ptk:t 5.9.1885, 12.9.1885, 3.10.1885, 10.10.1885, 24.10.1885, 21.11.1885, 5.12.1885. Rehtori Forsmanin & opettajien vierailut syksyllä 1885: Konventin ptk:t 12.9.1885, 17.10.1885. OltA Jac:2 KAO.

<sup>97</sup> Kolmesti tai useammin vierailivat esim. Sanomalehtimies, kirjailija T. O. Frosterus (Pakkala) (yo 1882), Kansanedustaja, professori, Turun Yliopiston rehtori A. H. Snellman (Virkkunen) (yo 1883) ja Presidentti, lakimies K. J. Ståhlberg (yo 1884) Konventin ptk:t 20.1.1883, 3.3.1883, 8.9.1883, 15.3.1884, 19.4.1884, 17.5.1884, OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 7.3.1885, 11.4.1885, 16.5.1885, 12.9.1885, 10.10.1885, 21.11.1885, 5.12.1885, 16.1.1886, 25.9.1886 OltA Jac:2 KAO.

## 4 MATKALLA ISÄNMAAN PALVELUKSEEN

### 4.1 Konventin jäsenet - yhdenvertaisina kohti sivistyneistöä

Sääty-yhteiskunnassa yhteiskunnallinen asema oikeuksineen ja velvollisuuksineen oli sidoksissa säätyyn ja se periytyi isältä pojalle. Kuitenkin 1800-luvun kuluessa vanha sääty-jako - aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat – vastasi yhä huonommin yhteiskunnan rakennetta, sillä suuri osa väestöstä jäi kokonaan sen ulkopuolelle. Aateliset ja aateliton herrasväki oli sulautunut yhdeksi kokonaisuudeksi, sivistyneistöksi<sup>98</sup>, joka erottautui selkeästi tavallisesta kansasta eli rahvaasta oppineisuutensa ja sivistyneiden käytöstapojensa avulla. Säätykierto oli 1870-luvulle saakka hidasta, mutta nopeutui tämän jälkeen, kun rahvaan lapset pääsivät aiempaa useammin opiskelemaan yliopistoon ja päätyivät koulutuksen kautta osaksi sivistyneistöä.<sup>99</sup>

Oulun suomalaisen yksityislyseon oppilasaines tuli monenlaisista lähtökohdista, mikä näkyy yläluokkien konventin jäsenistössä. Suurin osa konventin jäsenistä tuli sivistyneistön ulkopuolelta ja vain noin joka viidennen isä oli valmistunut ylioppilaaksi. Yli 80 prosenttia konventin jäsenistä oli siis matkalla ensimmäisen polven ylioppilaiksi.<sup>100</sup> Luku oli huomattavan suuri, sillä 1880-luvulla keskimäärin vain alle puolet yliopistoon kirjautuneista opiskelijoista oli ensimmäisen polven ylioppilaita.<sup>101</sup>

---

<sup>98</sup> Sivistyneistö termin kehityksestä Wirilander 1974, 395–398.

<sup>99</sup> Elomaa 2006, 69–70; Häggman 1994, 26–28; Jutikkala 1968, 182–187; Wirilander 1974, 389–395.

<sup>100</sup> 37 oppilaan isä oli valmistunut ylioppilaaksi.

Autio, Veli-Matti: *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*. <http://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853–1899/>;  
Kotivuori, Yrjö: *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*. <http://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/>

<sup>101</sup> 44 % oli ensimmäisen polven ylioppilaita. Strömberg 1989, 786–787.

Taulukko 1. Oulun Suomalaisen yksityislyseon konventin jäseninä vuosina 1879–1888 olleet henkilöt ryhmiteltyinä isän ammatin mukaan.<sup>102</sup>

Isän ammatti	lukumäärä	osuus kaikista prosentteina
Talollinen <sup>103</sup>	44	25
Pappi	29	16
Kauppias, merikapteeni	23	13
Ylempi virkamies	20	11
Merimies	16	9
Käsityöläinen	14	8
Lukkari	11	6
Alempi virkamies	10	5
Sahanhoitaja, kirjuri	5	3
Työläinen, maatyöläinen	4	2
Isä tuntematon	2	1
Sotamies	1	1

Yhteensä 179 100

Lähde: Konventin nimikirja 1879–1888 OltA Jab:1 OMA

Konventissa pojat solmivat toveruussuhteita toistensa kanssa yli sosiaalisten ja taloudellisten rajojen. Ryhmäidentiteetin muodostumista pidettiin tärkeänä, sillä jokaisena vuonna konventin historialliseen muistiinpanokirjaan merkittiin yksityiskohtainen selvitys siitä, oliko veljeys lisääntynyt vai vähentynyt kuluneen lukuvuoden aikana ja miten se tuli näkyviin käytännön toimissa. Oppilas Kaarlo Laurin<sup>104</sup> mukaan keväällä 1884 konventti oli poikkeuksellisesti onnistunut hyvin tavoitteessaan:

*”Yksimielisyys ja keskinäinen veljeys osoittaa, että konventtimme jäsenillä on ollut täydellinen käsitys laitoksemme tarkoituksesta ja vaikutuksesta. [...] Edistys on tullut parhaiten huomattavaksi keskusteluissa, jotka suuressa määrässä ovat laventavat meidän*

<sup>102</sup> Luokittelussa olen käyttänyt soveltavasti Wirilander 1974, 90–104, 119–124, 467–472.

<sup>103</sup> Aineiston käyttämä termi on ”talokas”, lisäksi ryhmään kuuluu yksi ”maanviljelijän” ja yksi ”tilan omistajan” poika.

<sup>104</sup> Nimeltä mainituista konventin jäsenistä elämäkerrallisia lisätietoja Liitteessä 1.

*ahdasta näköpiiriämme. Yhä uusia ja outoja seikkoja ilmaantuu eteemme, joita emme ilman konventin vaikutusta saavuttaisi.*”<sup>105</sup>

Kirjoituksessa korostetaan konventin vaikutusta jäsenten maailmankuvaan avartavasti. Konventin toiminnan periaatteena oli tietojen ja taitojen jakaminen jäsenten kesken. Keskusteluissa korostettiin paljon vanhimpien ja etevämpiä jäsenten velvollisuutta opastaa nuorempia ja kokemattomampia esimerkiksi keskusteluissa ja sivistyneistön seuraelämässä. Konventti rahoitti toimintansa pääosin keräämillään jäsenmaksuilla, jotka määrättiin varallisuuden mukaan, jolloin varakkaammista perheistä olevat kustansivat ja siten mahdollistivat köyhempien tovereiden harrastustoiminnan.<sup>106</sup>

Konventin jäsenten välinen yhdenvertaisuuden tunne vaikuttaa olleen voimakas, sillä jäsenten erilaiset kotitaustat tai varallisuus tulivat vain harvoin esiin millään tavalla keskusteluissa tai kirjoituksissa. Kotitaustojen erilaisuus aiheutti ainoastaan kerran sanaharkan konventissa. Keskustelussa ylioppilastutkiminnon suorittamisesta talonpoikaistosta lähtöisin olleen Antti Seppäsen ja papin pojan Uno Wegeliuksen välille syntyi kiista: ovatko ”kansasta lähtöisin olevat ylioppilaat etevämpiä kuin ylhäisemmistä piireistä lähteneet”<sup>107</sup> Lisäksi aineistossa on muutamia esimerkkejä siitä, että erilaisista taustoista tulevia jäseniä kehoitetaan seurustelemaan enemmän ja tutustumaan paremmin joko ”herrasväkeen” tai ”kansaan” riippuen siitä kummasta he itse olivat lähtöisin. Nämä kirjoitukset on laadittu neutraalisti ja toteavaan tyyliin eikä niissä arvotettu kotitaustoja toistaan huonommiksi tai paremmiksi.<sup>108</sup> Sopuisuus vaikuttaa jopa liialliselta ollakseen todellista. Kuitenkin konventin materiaalissa on paljon merkintöjä riidoista jäsenten kesken niin toiminnan kehittämisen kuin

---

<sup>105</sup> Konventin historiallinen muistiinpanokirja 1879–1888 OltA Jah:14 KAO.

<sup>106</sup> Konventin historiallinen muistiinpanokirja 1879–1888 OltA Jah:14 KAO; Konventin ptk:t 1881–1884 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 1885–1888 OltA Jac:2 KAO.

<sup>107</sup> Konventin ptk. 11.4.1887 OltA Jac:2 KAO; Oulun suomalainen yksityislyseo 1874–1980–1924. 50-vuotinen muisto. Matrikkeli, 1924.

<sup>108</sup> esim. Konventin ptk. 2.6.1886 OltA Jac:2 KAO; *Korjattava kohta* ”Wuorinen” TT 27.1.1883 OltA Jai:4 KAO.

henkilökohtaisten asioiden suhteen, joten erimielisyyksistä ei todellakaan vaiettu materiaalisissa.<sup>109</sup>

Erilaista taustoista tulevien jäsenten läsnäolo ja yhdenvertaisuuden ihanne konventissa ei kuitenkaan välttämättä takaa tasa-arvoista keskustelua ja mielipiteen muodostusta. Niinpä tarkastelen lähemmin toimivatko erilaisista lähtökohdista tulleet pojat yhtä aktiivisesti konventissa.

Lähdeaineistona käytän konventin nimikirjassa olevia vertaisarvioita jäsenten ”vaikutavuudesta” eli aktiivisuudesta konventin toiminnassa. 148 arvioidusta konventista poistuneesta jäsenestä arvion ”kiitettävä” tai ”erittäin hyvä” sai 48 jäsentä, ”hyvä” tai ”tyytyttävä” 44 jäsentä, ”välttävä” tai ”heikko” 48 jäsentä. Arvion ”vaikutus tuntematon” sai 8 jäsentä, jotka olivat konventin toiminnassa lyhyen ajan mukana. Arviot ovat vertaisarvioita, eikä niille ollut kirjattu kriteerejä. Pidän arvioita kuitenkin suhteellisen luotettavina: pöytäkirjojen mukaan aktiiviset jäsenet on arvioitu joko kiitettäväksi tai vähintään tyydyttäväksi, vaikka jäsen olisi eronnut konventista riidoissa ja jättänyt laskunsa maksamatta.<sup>110</sup>

---

<sup>109</sup> Erilaisia riita-asioita käsiteltiin lähes joka kokouksessa v. 1881–1883 ja myöhempinäkin vuosina usein. Konventin ptk:t 1881–1884 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 1885–1888 OltA Jac:2 KAO; *Keskusteluaineet olivat keski- ja loppulukukaudelta [...] usein ainoastaan riita asioita, joissa loukkaavia sanoja ei puuttunut.* Arvio syksystä 1881, Konventin historiallinen muistiinpanokirja 1879–1888 OltA Jah:14 KAO.

<sup>110</sup> Konventin nimikirja OltA Jab:1 KAO. Konventin ptk:t 1881–1884 OltA Jac:1 KAO. Konventin ptk:t 1885–1888 OltA Jac:2 KAO.



Taulukko 2. Konventin jäsenten toiminnan aktiivisuudesta ja passiivisuudesta kertovat arviot suhteessa isän ammattiin vuosina 1879–1888.

	paljon aktiivisia jäseniä	kesk.määr. enemmän aktiivisia jäseniä	keskimäärin aktiivisia jäseniä	kesk.määr. vähemmän aktiivisia jäseniä	vähän aktiivisia jäseniä
vähän passiivisia		alempi virkamies			
kesk. vähemmän p.	Talollinen		käsityöläinen		
Keskimäärin passiivisia		Pappi	kauppias & merikapteeni		
kesk. enemmän passiivisia			muut <sup>111</sup>	ylempi virkamies	
paljon passiivisia				lukkari	merimies

Vihreällä on merkitty ryhmät, joiden jäsenistä alle 25 prosenttia oli kotoisin Oulusta, mustalla ne joissa 25–50 prosenttia ja punaisella ne, joissa oli yli 85 prosenttia oululaisia.<sup>112</sup> Lähde: Konventin nimikirja 1879–1888 OltA Jab:1 OMA.

Taulukosta 2 voi nähdä, että sekä passiivisuudessa että aktiivisuudessa kaksi ryhmää eroaa merkittävästi muista. Talollisten ja alempien virkamiesten pojat olivat innokkaasti mukana konventin toiminnassa, kun taas lukkarien ja merimiesten jälkikasvu se ei ole kiinnostanut. Lukkarien poikien kohdalla nuori ikä konventtiin tultaessa ja nopea valmistuminen ylioppilaiksi selittävät heikkoa osallistumista. Merimiesten pojat taas eivät selvästi viihtyneet konventissa, sillä huomattavan monet heistä erotettiin tai he erosivat kesken opiskelujen.<sup>113</sup> Oulusta kotoisin olevilla merimiesten pojilla ei ilmeisesti ollut halua, eikä tarvetta ottaa osaa toveripiiriin.

<sup>111</sup> Ryhmään muut olen tässä tarkastelussa sisällyttänyt kaikki alle 10 henkilön ryhmät, katso taulukko 2, sillä alle johtopäätösten tekeminen pienten ryhmien perusteella olisi harhaanjohtavaa.

<sup>112</sup> Oulu oli alueen suurin kaupunki ja sieltä oli kotoisin 58 (32 %) konventin jäsenistä. Muita konventin jäsenten kotikaupunkeja olivat Raahen, Kajaani, Kemi ja Tornio, joista oli kotoisin yhteensä 18 (10 %) jäsenistä. Loput 76 (58 %) jäsenistä oli kotoisin maaseudulta tai kirkonkylästä. Konventin nimikirja. OltA Jab:1 KAO.

<sup>113</sup> 14:sta erotetusta tai eronneesta koulunkäyntiä jatkaneesta konventin jäsenestä neljä (29 %) oli merimiesten poikia, kun heitä oli 9 % kaikista konventin jäsenistä. Konventin nimikirja. OltA Jab:1 KAO.

Isän ammatin lisäksi vertailin jäsenten kotipaikan ja iän merkitystä aktiivisuuteen konventissa. Taulukon 2. perusteella voisi ajatella, että Oulun ulkopuolelta kotoisin olevat olisivat olleet keskimäärin oululaisia paljon innokkaampia konventin toiminnassa. Tarkempi analyysi osoitti, että kotipaikkaa koskevat aktiivisuuserot ovat paremmin selitettävissä konventtiin tuloiällä, joka vaihteli huomattavasti eri ryhmissä ja niiden sisällä.<sup>114</sup>

Konventin toimintaan kaikkein innokkaimmin osaa ottivat 17–19-vuotiaana jäseneksi liittyneet. Alle 17-vuotiaana konventtiin liittyneiden joukossa oli paljon sekä innokkaasti että heikosti konventin toimintaan osallistuneita. Erityisen paljon heikkoja arvioita saivat kaikkein nuorimmat 14–15-vuotiaana konventtiin liittyneet, jotka valmistuivat tyypillisesti ylioppilaiksi alle 20-vuotiaana.<sup>115</sup> Konventtiin liittymisikään vaikutti koulun aloitusiän lisäksi opinnoissa etenemisnopeus. Vaikuttaa siltä, että monet kaikkein nopeimmin ja nuorimpina ylioppilaiksi valmistuneista olivat passiivisia konventissa. Luulen monen heistä keskittyneen koulunkäyntiin aikaa vievän konventtitoiminnan sijaan.

20-vuotiaana tai sitä vanhempina konventtiin liittyneet eivät olleet enää tyypillisesti kiinnostuneita konventin toiminnasta.<sup>116</sup> Yli 21-vuotiaat täysi-ikäisyyden saavuttaneet miehet eivät ymmärrettävästi useimmiten tunteneet konventtia enää omaksi paikakseen toimia.

Konventilla oli 15-henkinen virkamieskunta<sup>117</sup>, joka valittiin jäsenistön joukosta äänestämällä. Puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan tehtävistä kilpailtiin kiivaasti, mutta esimerkiksi pöytäkirjankirjoittajan tai sakkoja keräävän kiskurin toimeen usein ennemminkin määrättiin kuin pyrittiin. Lisäksi erilaisia tapahtumia ja muita normaalista poikkeavia tehtäviä varten perustettiin toimikuntia. Lähes jokainen jäsen toimi jossakin luottamustoimessa konventissa olonsa aikana, mitä pidettiin konventin kasvatustehtävän kannalta tärkeänä.<sup>118</sup>

---

<sup>114</sup> Tähän tulokseen olen tullut verratessani aktiivisuutta kolmen eri muuttujan: iän, kotipaikan ja isän ammatin mukaan. Konventin nimikirja. OltA Jab:1 KAO.

<sup>115</sup> Konventin nimikirja. OltA Jab:1 KAO.

<sup>116</sup> Konventin nimikirja. OltA Jab:1 KAO.

<sup>117</sup> Puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, Toivon-Tähden ja Veitikan toimittajat, pöytäkirjankirjoittajat, rahastonhoitajat, kirjastonhoitajat, tilintarkastajat, taloudenhoitajat, prokuraattori ja kiskuri. Konventin laki 1886. OltA Jah:1 KAO.

<sup>118</sup> Konventin ptk:t 1881–1884 OltA Jac:1 KAO. Konventin ptk:t 1885–1888 OltA Jac:2 KAO; Konventin nimikirja. OltA Jab:1 KAO.

Puheenjohtajana tai varapuheenjohtajana oli konventin toiminta-aikana yhteensä 23 oppilasta. Puheenjohtajiston taustaa tutkiessa huomattavaa on pappien poikien suuri (7/23) ja talollisten poikien pieni (2/23) osuus. Talollisten jälkikasvu sai parhaat arviot aktiivisuudesta konventissa, mutta he eivät pyrkineet siinä johtoasemiin. Sen sijaan yli puolet kiitettävän arvion saaneista pappien pojista toimi puheenjohtajistossa konventissa. Myös ylempien virkamiesten poikien kohdalla monet aktiiviset jäsenet olivat johtoasemissa konventissa.<sup>119</sup> Tulos ei ole yllättävä, sillä 1800-luvulla papit ja muut säätyhenkilöt toimivat tyypillisesti johtajina yhdistyksissä, joissa oli myös rahvasta mukana.<sup>120</sup> Ehkä säätyläis-taustaiset oppilaat tunsivat paremmin yhdistystoiminnan tavat ja olivat siksi valmiimpia ja innokkaampia pyrkimään konventin johtoasemiin.

Kotitausta tai jäsenmaksun suorittaminen eivät kuitenkaan olleet ratkaisevassa merkityksessä johtoasemiin pääsemisessä, sillä esimerkiksi maksuista vapautettujen ”loisen” ja työmiehen pojat toimivat konventissa puheenjohtajina.<sup>121</sup>

Tiivistäen voi todeta, että konventin toimintaan ja mielipiteenmuodostukseen innokkaimmin osallistunut joukko oli 17–20-vuotiaita täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevia maaseudulta kotoisin olevia nuoria miehiä. Alemmista sosiaaliryhmistä tulevat jäsenet olivat ainakin yhtä aktiivisia toimijoita kuin ylemmistä ryhmistä tulevat. Erityisesti rahvaan lapsille konventin merkitys sivistyneistöön kasvamiseksi oli suuri. He oppivat konventissa yhdistystoimintaa, ilmaisemaan mielipiteensä niin keskusteluissa kuin kirjallisesti sekä sivistyneen seuraelämän tapoja tanssiaisissa ja muissa konventin järjestämissä tapahtumissa. Konventissa jäsenten välinen veljeyden ihanne toteutui hyvin, sillä he pitivät toisiaan ensisijaisesti lyseolaisina ja siten yhdenvertaisina. Voikin sanoa konventin jäsenten muodostaneen uutta sivistyneistöä, jonka tunnusmerkkinä oli suomenkielisyys. He halusivat tulla osaksi sivistyneistöä, mutta millaista sivistyneistöä?

---

<sup>119</sup> Konventin nimikirja. OltA Jab:1 KAO.

<sup>120</sup> Rehumäki 2008, 356–359; Numminen 1960, 22–42.

<sup>121</sup> Työmiehen poika Juho Oskar Karhu toimi Pj:na keväällä 1884 ja ”loisen” eli maatyömiehen poika Pekka Kapari toimi Vpj:na keväällä 1887 ja Pj:na keväällä 1888. Konventin historiallinen muistiinpanokirja OltA Jah: 1 KAO.

## 4.2 ”Ketä me kunnioitamme?” sivistyneen määritelmä ja ehdot

Termi sivistynyt ihminen/kansalainen määritellään konventin teksteissä yhdellä lauseella kahdessa eri yhteydessä. Nimimerkki ”Ramus” korostaa sivistyksen opillista puolta: ”Kansalainen, joka harjoittaa opintoja, käy koulua, lukee hyviä opettavaisia kirjoja, ja tällä tavoin hankkii itselleen oppia ja viisautta, kutsutaan sivistyneeksi.”<sup>122</sup> Välttämättömän lisän sivistyskäsitteeseen tuo nimimerkki ”Joukahainen”: ”Tämä olkoon jokaisen päämaali koulunkäynnissä, että hänestä tulisi hyvä ja hyödyllinen, ymmärtäväinen ja kelvollinen ihminen eli lyhyesti sanottuna sivistynyt ihminen.”<sup>123</sup>

Lainaukset korostavat sivistyneen ihmisen erilaisia ominaisuuksia, vaikka molemmissa korostetaan koulunkäyntiä. Ensimmäinen esimerkki antaa ymmärtää, että sivistys on jotakin, joka tulee automaattisesti opiskelun kautta. Toisessa painotetaan ymmärryksen hyödyllisyyden ja kelvollisuuden seikkoja, joiden tulee olla kirkkaana mielessä koulunkäynnissä, jotta ihmisestä voi tulla sivistynyt.

Konventin kirjoituksissa sivistyneen määritelmään kuului oppineisuus ja koulusivistys. Vain vähän oppia nauttinutta ei voinut kutsua todella sivistyneeksi, vaikka tämä olisi aatelista tai muutoin ylhäistä syntyperää. Kaikki säätyläiset eivät siis olleet sivistyneitä, mutta lyseon käyneet ylioppilaat sen sijaan olivat.<sup>124</sup> Näkemys oli tyypillinen nousevalle sivistyneistölle, jolle koulutus oli pääväylä sosiaaliselle nousulle. He oikeuttivat omaa asemaansa korostamalla opillisen sivistyksen ja luontaisen lahjakkuuden arvoa syntyperän sijaan.<sup>125</sup> Vastakohtana tälle voi pitää aristokraattien lisäksi ruotsinkielisen porvaris-liberaalin sivistyneistön käsitystä sivistyksestä. Hanna Elomaa mukaan he korostivat opillisen sivistyksen lisäksi myös henkevyyttä ja kulttuurista sivistystä, mikä tuli esiin laaja-alaisena kiinnostuksena taiteisiin ja historiaan, sekä sulavana käytöksenä, esimerkiksi tapojen ja pukeutumisen osalta.<sup>126</sup>

---

<sup>122</sup>Oppineen, käytännöllisen sekä taidetta harjoittawan kansalaisen asema yhteiskunnassa. Syyt kansojen edistymiseen ja waurastumiseen. ”Ramus” TT 5.11.1881. OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>123</sup> Minkä tähden käydään koulua? ”Juurikka” TT 3.10.1885. OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>124</sup> Konventin ptk:t 3.10.1885. OltA Jac:2 KAO; *Aatelissäädystä* ”Linnea boreaalis” TT 12.2.1887 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>125</sup>Elomaa 2006, 70; Wirilander 1974, 386–389.

<sup>126</sup> Elomaa 2006, 164–173.

Konventin jäsenten mukaan koulutuksen pituus määrittä ensisijaisesti sivistyksen astetta. Esimerkiksi kansakoulun opettajia ja opettajattaria arvosteltiin ”puoliksi siivistyneiksi” heidän vähäisen tietomääränsä ja vain muutamia vuosia kestävänsä seminaarin vuoksi. Puutteellisen opillisen sivistyksen nähtiin aiheuttavan turhaa ylpeilyn halua: ”sillä kowin vähäinen tietomäärä tekee monenkin hywinkin herramaiseksi ja kopeaksi tämän vähäisen oppinsa päältä”.<sup>127</sup> Ruotsinkielisen sivistyneistön näkökulmasta opillinen sivistys ilman kulttuurista sivistystä aiheutti juuri tämän saman teennäisen itsekorostuksen.<sup>128</sup>

Oppilaat uskoivat idealistisen vakaasti pitkän koulutuksen sivistävään voimaan. Konventissa ”tieteiden ahkeran tutkiskelun” eli pitkän koulutuksen nähtiin johtavan sivistykseen ja sitä kautta myös siveellisyyteen, sillä opiskelun ajateltiin jalostavan ihmisluonnetta ja hienontavan tapoja.<sup>129</sup>

Nimimerkki ”Leino” pohtii kirjoituksessaan syitä sille, miksi näennäisesti sivistynyt, paljon koulutusta ja tietoja hankkinut herrasmies ”rikkoo kaikkia siweyden lakeja vastaan”. Tärkeimmäksi syyksi kirjoittaja nostaa vakaan kristillisen perustan puuttumisen sivistykseltä. Väärä motiivi tieteen harrastamisessa johtaa myös huonoon lopputulokseen:

*”Toiseksi hän on ehkä ainoastaan leiwän eli wiran wuoksi pyrkinyt eteenpäin tieteen alalla, eikä niiden itsensä (nim. tieteen) wuoksi. Kolmanneksi hän, tultuaan n. k. wakavaan yhteiskunnalliseen asemaan on heittänyt tieteiden ja taiteiden harrastukset hongikkoon, iloissaan kun niistä pääsee...”*<sup>130</sup>

Ihanteena oli, että opiskelun tarkoituksena olisi hankkia tietoa tiedon itsensä vuoksi, jotta sivistys ja ihmisuus kehittyisivät ihmisessä. Kiinnostus tietoon tuli olla aitoa, ei vain omaan hyötyyn ja tulevaisuuteen suuntaavaa. Ideaalinen kuva oli varmasti varsin kaukana monen yksityislyseon oppilaan todellisuudesta, sillä kalliiseen koulutukseen panostaneet oppilaat ja

---

<sup>127</sup> Konventin ptk:t 29.1.1887, 5.11.1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>128</sup> Elomaa 2006, 165–166.

<sup>129</sup> *Kuinka oppineen tulee kohdella kansaa ”-o-t-i”* TT 28.3.1885 OltA Jai:5-7 KAO; *Litterar emolliunt mores (Tieteet hienontavat tapoja)* ”Leino” TT 12.9.1885 OltA Jai:5-7 KAO; Konventin ptk. 10.2.1883 OltA Jac:1 KAO.

<sup>130</sup> *Litterar emolliunt mores (Tieteet hienontavat tapoja)* ”Leino” TT 12.9.1885 OltA Jai:5-7 KAO.

heidän vanhempansa halusivat varmasti myös hyötyä koulutuksesta sosiaalisen ja taloudellisen nousun väylänä.

Konventin jäsenten mielestä hyöty ei ollut halveksittu peruste koulutuksen hankkimiselle, kunhan kyse ei ollut omasta, vaan kansakunnan ja isänmaan hyödystä.<sup>131</sup> Jäsenet olivat omaksuneet opillisen sivistysideaalin kehittäjän J. V. Snellmanin perusajatukset hyvin. Häntä ei suoranaisesti siteerattu kirjoituksissa, mutta hänen esittämänsä ajatukset näkyivät lähes kaikissa sivistystä ja kansaa käsittelevissä kirjoituksissa konventin materiaalissa.<sup>132</sup> Snellman näki sivistyksen pyrkimyksenä kohti humanisuutta ja inhimillisyyttä, todellista ihmisyyttä, kohti jotakin joka erottaa ihmiset eläimistä. Snellman korosti ajattelevien ja tiedostavien yksilöiden roolia, joten sivistyneen ihmisen tuli luopua minäkeskeisyydestä ja toimia yleisen hyvän eteen. Tavoite toimia yleisen hyvän eteen edellyttää ajatusta, että on olemassa yhtenäinen kokonaisuus, kansa, jolla on ristiriidattomia etuja. Lisäksi sivistynyt ihminen Snellmanin mukaan seurasi omaa ympäristöään ja kykeni osuviin tilannearvioihin eli ”tunsi oman aikansa ja sen hengen.”<sup>133</sup>

Sivistynyttä, koulutettua henkilöä arvotettiin konventin kirjoituksissa sen mukaan, kuinka paljon hän pyrkii edesauttamaan kansan ja isänmaan parasta. Hieman yksinkertaistaen voisi sanoa, että kansan ja isänmaan parhaan eteenpäinvieminen ja ”ajan hengen” seuraaminen tarkoitti oppilaille lähes pelkästään suomen kielen aseman parantamista. Radikaalifennomaanien vaatimukset saattaa suomen kieli ainoaksi viralliseksi kieleksi Suomessa ja kehittää ainoastaan suomenkielistä kulttuuria kuuluvat kaikuina todella selvästi yksityislyseon oppilaiden kannanotoissa.<sup>134</sup>

Ajatukset eivät olleet uusia, sillä jo Snellman korosti kansan sivistymisen ja sivistyneistön suomenkielistymisen merkitystä kansallisen yhtenäisyyden saavuttamisen edellytyksenä.

---

<sup>131</sup> esim. *Paavon mietteitä* ”Paavo” TT 19 6.3.1880, OltA Jai:1-3 KAO; *Oppinut kansan esikuwana* . TT 9.5.1885. OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>132</sup> Esim. *Oppineen, käytännöllisen sekä taidetta harjoittawan kansalaisen asema yhteiskunnassa. Syyt kansojen edistymiseen ja waurastumiseen*, ”Ramus” TT 5.11.1881. OltA Jai:1-3 KAO; Sivistys (jakoa) ”Outo” TT 26.11.1881 OltA Jai:1-3 KAO; *Oppinut kansan esikuwana*. TT 9.5.1885. OltA Jai:5-7 KAO; *Minkä tähden käydään koulua?* ”Juurikka” TT 3.10.1885. OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>133</sup> Rantala 2006, 100–102; Jalava 2002, 303; vrt. esim. *Korjattava kohta* ”Wuorinen” TT 27.1.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>134</sup> *Sananen yksityishenkilöiden vaikutuswoimasta* TT 9.10 1880 OltA Jai:1-3 KAO; *Kuinka oppineen tulee kohdella kansaa* ”-o-t-i” TT 28.3.1885 OltA Jai:5-7 KAO; *Oppinut kansan esikuwana* TT 9.5.1885. OltA Jai:5-7 KAO.

Toisen suomalaisuusaatteen suurmiehen Yrjö-Koskisen tavoite oli jyrkempi, sillä hän pyrki kasvattamaan kansan riveistä nousevan uuden suomenkielisen sivistyneistön vastavoimaksi ruotsinkieliselle yläluokalle ja venäläisten tavoitteille. Vahvasti konventin jäsenten mielipiteisiin vaikuttanut nuorten radikaalifennomaanien K.P.T –liike sen sijaan vaati täydellistä suomalaistamista niin julkishallinnon, koulutuksen kuin kirkon piirissä. ”Kansan Pyhä Tahto” vaati ”Koko Programmin Toimeenpanemista” kansan edun nimissä, sillä suomalainen kansa oli heidän mukaansa jo liian kauan joutunut kärsimään ruotsalaisen yläluokan sortoa.<sup>135</sup>

Konventissa vallitsi idealistinen usko suomenkielisen sivistyksen ja sivistyneistön yhteiskuntaa parantavaan vaikutukseen. Erityisen paljon kirjoituksissa käsiteltiin tavoitetta suomalaistaa virkamieskunta, sillä ruotsinmielisten virkamiesten nähtiin sortavan kansaa. Toisaalta todettiin kansan vihaavan ja halveksivan virkamiehiä nimenomaan heidän ruotsinkielisyytensä vuoksi. ”Kansallisten” eli suomenkielisten virkamiesten uskottiin ”tuntevan kansan kipeimmät tarpeet”, joten heidän valtaan päästyään kansa voisi ihailla virkamiehiä, ”omia poikiaan”. Oppilaat kokivat, että vuosisatainen vääryys on purettava ja haaveissa oli aika, ”jolloin kansan omat pojat [...] hallitsevat itse omaa isänmaataan kenenkään mielivallasta riippumatta.”<sup>136</sup> Oppilaiden yksiulotteista katsantokantaa selittää historiallinen tilanne, sillä suomalaisuusliike oli saavuttanut huikeita voittoja ja suomen kielen asema oli merkittävästi parantunut kahden edeltävän vuosikymmenen aikana. Oppilaiden oli helppo havaita esimerkiksi, kuinka Yrjö-Koskinen oli senaattorina myötävaikuttanut suomenkielisten koulujen perustamiseen.<sup>137</sup>

Ruotsinmielisiin sivistyneisiin suhtauduttiin pääosin halveksien. Vielä keväällä 1883 käydyssä keskustelussa osa oppilaista ymmärsi ruotsinmielisten varautuneisuuden ja uskoi heidän kääntyvän suomen kielen kannattajiksi, kunhan he olisivat tekemisissä suomenmielisten kanssa. Toki samassa keskustelussa ”muutamamat olivat niin innostuneita, että tahtoivat käydä puristetuin nyrkein ruotsinmielisten kimppuun...” ja ajaa heidät maasta pois.<sup>138</sup>

---

<sup>135</sup> Rommi & Pohls 1989, 69–70, 74–75, 115; Paaskoski 2001, 35–37; Klinge 1968, 74–80.

<sup>136</sup> *Oppinut kansan esikuwana* TT 9.5.1885. OltA Jac:5-7 KAO.

<sup>137</sup> Suomen kielen käytön yleistymisestä esim. Leino-Kaukiainen 1989, 329–334; Suomenkielisen koulutuksen lisääntymisestä esim. Jutikkala 1989, 276–281.

<sup>138</sup> Konventin ptk. 24.2.1883 OltA Jac:1 KAO.

Alkujaan ruotsinkielisen sivistyneistön velvollisuutta ”suomalaistumiseen” eli kielen-  
vaihdokseen niin kodin kuin julkisen elämänkin piirissä pidettiin lähes kaikissa keskus-  
te-  
luissa ja kirjoituksissa itsestään selvänä velvollisuutena. Isänmaan paras vaati kansankielen  
käyttöönottoa, joten vastaan niskuroivat itsekeskeiset ruotsinmieliset koettiin vihollisina.<sup>139</sup>  
Oulun suomalaisen yksityislyseon kohdalla en ole löytänyt tutkimusta, jossa pohdittaisiin,  
oliko kaikkien koulun oppilaiden äidinkieli suomi. Tällaisen kuvan voi helposti saada lukies-  
saan kiihkeästä kielikamppailusta oppikoulujen ympärillä Oulussa.

Eino Jutikkalan mukaan osa ruotsinkielisistä säätyläisperheistä halusi kouluttaa jälkikas-  
vunsa suomenkielisiksi, mikä konkretisoitui usein lasten lähettämällä suomenkieliseen  
kouluun. Esimerkiksi lukuvuonna 1886–1887 suomenkielisissä kouluissa opiskeli lähes 700  
ruotsinkielistä opiskelijaa, kun taas suomenkielisiä opiskelijoita ruotsinkielisissä kouluissa  
oli alle kaksisataa.<sup>140</sup> On hyvin mahdollista, että osalle oppilaista ruotsin kieli oli ollut  
vahvempi ennen koulun aloittamista. Mikäli omat tai luokkatoverin vanhemmat päätyivät  
kielenvaihdokseen, on helppo ymmärtää, miksi sitä pidettiin kaikille niin itsestään selvänä.

Radikaali suomen kieltä korostava linja jatkui konventissa koko tutkimusajan. Tätä osoit-  
taa esimerkiksi se, että Toivon-Tähdessä ilmestyi yli kaksikymmentä kielenvaihdosta vaati-  
nutta kirjoitusta<sup>141</sup>, joista ainoastaan yhdessä pohditaan velvollisuutta kielenvaihdokseen  
uhrauksena:

*”...vaikka ovat lähteneet useimmin ruotsinkielisistä vanhemmista, katsovat he  
välttämättömäksi luopua individualiteetin vaatimuksista, uhraten omituisuutensa, kieltensä ja  
sielunsa voimat, sisäiset taipumuksensa isänmaansa ja kansansa alttarille, kirjoittaa ja  
puhuu kansalleen sen omalla kielellä ja edistää suomalaista, yksistään suomalaista  
sivistystä...”<sup>142</sup>*

---

<sup>139</sup> esim. ”Suomen kieli Suomen mieli Niissä on suoja Suomenmaan TT 30.10.1880 OltA Jai:1-3 KAO; Ylioppi-  
laslauluviikkon nimilehdellä olevan kuvan johdosta TT 4.2.1882 OltA Jai:1-3 KAO; Oppinut kansan esikuwana  
TT 9.5.1885. OltA Jai:5-7 KAO; Tärkeä seikka ”Kaukolainen” TT 10.4.1886 OltA Jai:5-7 KAO; Tehtävämmä  
TT 25.9.1886 OltA Jai:5-7 KAO; Talonpojat ennen ja nyt jatkoa. ”Wuokko” TT 14.4.1888 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>140</sup>Jutikkala 1989, 276–279.

<sup>141</sup> Esim. Suomalaisuuden vaurastumisen enteitä TT 20.3.1880 OltA Jai:1-3 KAO; Mitä vaikuttaa itsetietoisuus  
Suomen kansan oloihin. ”Aasi” TT 8.10.1881 OltA Jai:1-3 KAO; Suomalaisuus. ”Ego” TT 21.2.1885 OltA  
Jai:5-7 KAO; Tehtävämmä ”Linnoea borealis” TT 25.9.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>142</sup> Puolueittemme entisyys, nykyisyys ja tulevaisuus lyhyesti tarkasteltuina (jatkoa) ” Säde ” TT 5.3.1887 OltA  
Jai:5-7 KAO.



Keväällä 1887 julkaistussa kirjoituksessa nimimerkin ”Säde” mukaan suomalaistuneet henkilöt tulevat saamaan jälkipolvilta kiitosta, mutta ”kiroustuomio koituu niille”, jotka eivät ole kielenvaihdosta tehneet.<sup>143</sup> Kontekstistaan irrotettuna lainaus ei vaikuta perin ymmärtäväiseltä, mutta konventin materiaalissa on poikkeuksellista, että muuta kuin suomenkielistä kulttuuria pidettiin Suomessa asuvan yksilön kannalta merkittävänä.

Keskustelussa nimien suomentamisesta keväältä 1886 tämä käy hyvin esiin. Yleinen mielipide oli, että Suomessa asuvien ”muukalaisnimisten” ja tänne muuttaneiden ”muukalaisten” tuli muuttaa nimensä suomalaisiksi. Kunnioituksen kansakuntaa kohtaan tuli olla suurempaa kuin kunnioitus esi-isiä kohtaan, joten äidinkielestä tai vierasperäisestä nimestä luopumisen ei katsottu olevan ”todelliselle suomalaiselle” suuri asia.<sup>144</sup> Monet oppilaat toteuttivat nimenvaihdon myöhemmin.

### 4.3 ”Kansan lempilasten” velvollisuudet

Erityisesti konventin alkuaikoina jäsenet pohtivat paljon omaa asemaansa ja tehtäväänsä sekä lyseolaisina että tulevina kansan palvelijoina. He kannustivat toisiaan ahkeraan opiskeluun muistuttamalla sen olevan heidän velvollisuutensa Suomen kansaa kohtaan. Nimimerkki ”Outo”, jonka takaa löytyy tuleva presidentti K. J. Ståhlberg<sup>145</sup> kuvaa vuoden 1881 kirjoituksessaan sen hetkistä ja tulevaa:

*”Me usein unohdamme kuinka paljon kansamme on edestämme uhrautunut ja kuinka paljon se meiltä tulevaisuudessa toivoo. – Mutta heittäkäämme yksissä tuumin velttous, välinpitämättömyys pois, pitäkäämme mielessämme velvollisuutemme kansaamme kohtaan. Pyrkikäämme väsymättömällä uutteruudella hyödyksemme käyttämään sitä hyvää tilaisuutta*

---

<sup>143</sup>Puolueittemme entisyys, nykyisyys ja tulevaisuus lyhyesti tarkasteltuina (jatkoa)” Säde” TT 5.3.1887 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>144</sup>Konventin ptk: t.11.86 OltA Jac:2 KAO.

<sup>145</sup>Blomsted 1969, 23.

*itseemme sivistyttämiseksi ja jalostuttamiseksi, jolla me kerran tulisimme kelvollisiksi pojiksi Suomellemme!”<sup>146</sup>*

Konventin jäsenten velvollisuudentunto kansaa kohtaan on ymmärrettävää, sillä Oulun Suomalainen yksityislyseo perustettiin ilman valtion tukea ja toimi alkuajat täysin lahjoitusten ja talkootyön varassa.<sup>147</sup> Toisaalta ajan henkinen ilmapiiri korosti yksilön velvollisuuksia kansaa kohtaan. Oppilaat näyttävät omaksuneet hyvin hegeliläisten filosofien J. V. Snellmanin ja Z. J. Cleven korostaman yksilön velvollisuudentunnon merkityksen. Filosofien mukaan kansalaisten velvollisuudentunto on sivistyksen paras mittari, sillä ilman velvollisuudentuntoisia kansalaisia ei voi olla olemassa sivistystäkään. Yrjö Yrjö-Koskinen korosti yksilön sivistyksen olevan merkityksetöntä, jollei hän hyödynnä oppineisuuttaan ja toimi aktiivisesti yhteisen hyvän eteen. Sivistys auttoi näkemään millaiset velvollisuudet yksilöllä on kansaansa kohtaan, joten erityisesti sivistyneiden henkilöiden tuli pystyä asettamaan yhteinen etu omansa edelle.<sup>148</sup>

Useissa kirjoituksissa yksityislyseo ja sen oppilaat nähtiin välikappaleena Suomen kansan sivistyspyrkimyksissä.<sup>149</sup>

*”[Kansa] on perustanut suomalaisia oppilaitoksia, toivoen että ne suomalaiset, joiden on tilaisuus nauttia sivistyksen hedelmiä kansan rakkauden synnyttämässä ja kasvattamissa oppilaitoksissa, kylväisivät sivistyksen siemeniä kansaan”.*<sup>150</sup>

Oppilaat kokivat, että heillä on erityinen tehtävä jonka laiminlyönti joko laiskuuden tai oman edun tavoittelun vuoksi johtaisi kansan pettämiseen. Kansa oli joutunut pettymään vuosisatojen aikana usein, mutta nyt tilanne oli toisenlainen, sillä ”kansa pani toivonsa omiin poikiinsa”.<sup>151</sup>

---

<sup>146</sup>Sivistys (jako) ” Outo” TT 26.11.1881 OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>147</sup>Forsman 1890, 11–15, 22; Myllymäki 2001, 19–23.

<sup>148</sup> Kemppinen 2001, 196–197, 201.

<sup>149</sup> esim. Mikä on meidän velvollisuutemme? ” Hurtta” TT 15.10.1881 OltA Jai:1-3 KAO; Sivistys (jako) ” Outo” TT 26.11.1881 OltA Jai:1-3 KAO; Korjattava kohta ”Ego” TT 27.2.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>150</sup> Mikä on meidän velvollisuutemme? ” Hurtta” TT 15.10.1881 OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>151</sup> Mikä on meidän velvollisuutemme? ” Hurtta” TT 15.10.1881 OltA Jai:1-3 KAO.

Konventin jäsenet pitivät lyseolaispoikien tärkeimpänä tehtävänä kansallisessa sivistysprojektissa ahkeran opiskelun lisäksi kansan parissa olemista. Nimimerkki ”Paavo” pohtii kirjoituksessaan lyseolaisten käytöstä talonpoikaista kansaa kohtaan. Hän esittää huolensa, että työtä vieroksuvat ja lapsuudentovereitaan ylenkatsovat koulupojat saisivat kansan halveksimaan koulutusta. Nimimerkin ”Paavo” mukaan koulupojat pitävät itseään muita parempina ja nauravat kansan tyhmyydelle, vaikka heidän pitäisi jakaa oppimaansa tietoa, eikä ylpeillä sillä.<sup>152</sup> Samanlainen huoli on nimimerkillä ”Wuorinen”, joka suomii kovin sanoin sekä itseään että muita konventin jäseniä, jotka ovat arvostelleet ja pilkanneet Hyöty ja Hupi – seuraa<sup>153</sup> ja sen jäseniä:

*”– Ei todellakaan olisi luullut, että me oppilaat koulussa, joka on kansamme lempilapsi, rupeamme tuon järjettömän säätyrajoituksen käytyreiksi, että me tulisimme halveksimaan osaa suomen kansasta, niin kutsuttua alhaista kansaa. [...] Juuri tuota kansamme ydintä ovat H ja H seuran jäsenet, mutta mitä me olemme me mahtavat herrat? Wain poikanulikoita..”<sup>154</sup>*

”Wuorinen” jatkaa moittimalla koulupoikien laiskuutta ja muistuttaa jalosta velvollisuudesta rakastaa ja kunnioittaa kansaa. Hänen mukaansa kansaa ei voi rakastaa, jos sitä ei tunne, eikä sitä voi tuntea, jos sen parissa ei oleskellut. Tämän vuoksi kansan parissa oleskelu on välttämätöntä erityisesti niille, ”jotka suorastaan eivät ole talonpoikais-kansasta syntyneet”.<sup>155</sup> Koulupoikien tuli esiintyä kansan parissa vaatimattomasti, mutta konventin kirjoituksista näkyy selvästi ajatus ylemmyydestä suhteessa kansaan. Konventin jäsenet kokivat olevansa taustastaan riippumatta kansasta erillinen ryhmä oppineisuutensa vuoksi.

Kansan parissa elämisen ja säätyerotuksen poistamisen ihanteet eivät tarkoittaneet konventin jäsenille tasa-arvoista suhdetta kansan kanssa vaan enemmänkin opettaja-oppilas-suhdetta. Vaikka monissa kirjoituksissa jäsenet totesivat tietomääränsä olevan vielä pieni, he

---

<sup>152</sup> Paavon mietteitä TT 16 18.2.1880, Paavon mietteitä (jatkoa viime kirjoitukseen) TT 6.3.1880 OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>153</sup> H & H -seurasta on hyvin vähän tietoa kirjallisuudessa. ”Hupi- ja hyötyseura, joka oli syntynyt suomalaista seuraelämää vilkastuttamaan. Vaikka toisin sen toiminta-ala oli niin sanoakseni ”pienemmän kansan” keskuudessa kun klubiin kuuluivat varallisemmat suomenmieliset ...” Kivistö 1913, 44.

<sup>154</sup> Korjattava kohta ”Wuorinen” TT 27.1.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>155</sup> Korjattava kohta ”Wuorinen” TT 27.1.1883 OltA Jai:4 KAO.

tiedostivat olevansa oppineita kansaan verrattuna.<sup>156</sup> Hyöty- ja Hupi -seuraan samoin kuin myöhempi keskustelu työväen seuraan liittymisestä huokuvat ylemmydentuntoa. Konventin jäsenet uskoivat voivansa nostaa seurojen tasoa liittymällä niihin. Konventin jäsenten liittymistä työväenyhdistykseen perusteltiin esimerkiksi sillä, että ”...seura tulisi autetuksi, jos siihen liittyisi raittiita ja sivistyttäviä voimia.”<sup>157</sup> Jäsenet uskoivat alemman kansan olevan vilpittömän kiitollisia heidän halukkuudestaan levittää sivistystä kansan pariin. He suunnittelivat järjestävänsä kansalle ”sivistyttäviä rientoja” kuten luentoja ja kansanhuveja useampaan otteeseen.<sup>158</sup> Kuitenkaan en löytänyt pöytäkirjoista viitteitä, että luentojen tai kansanhuvien järjestäminen olisi edennyt suunnitelmia pidemmälle.

Konventin jäsenet samaistuivat ylioppilaisiin ja heidän pyrintöihinsä kansanvalistustyössä. Yliopisto-opiskelijat alkoivat pitää kansantajuisia luentoja 1860-luvun loppupuolella. Innostus vaihteli eri vuosina, mutta ylioppilasyhdistys Suomalaisen Nuijan perustaminen antoi uuden sysäyksen luennoimistoiminnalle, jonka huippuvuodet ajoittuivat 1870–1880-lukujen vaihteeseen. Suomen kansan sivistäminen koettiin jokaisen suomenmielisen ylioppilaan merkittäväksi tehtäväksi. Oulussa ainakin Augusti Mela piti säännöllisesti kansantajuisia luentoja ollessaan 1870-luvun lopulla opettajana yksityislyseossa.<sup>159</sup> Ruudun mukaan innostus kuitenkin laantui vuoden 1883 jälkeen, kun kansan opinhalun herättäminen ja sivistystason kohottaminen osoittautuivat hitaasti toteutettaviksi ja haastaviksi tehtäviksi.<sup>160</sup>

Konventin jäsenten velvollisuutena nähtiin myös kansan ohjaaminen poliittiseen toimintaan. Ennen vuoden 1886 valtuustomiesvaaleja Oulussa nimimerkki ”Kansan lapsi” kirjoitti

---

<sup>156</sup> esim., *Paavon mietteitä* TT 16 18.2.1880, *Paavon mietteitä (jatkoa viime kirjoitukseen)* TT 6.3.1880 OltA Jai:1-3 KAO; *Mikä on meidän velvollisuutemme?*” Hurtta” TT 15.10.1881 OltA Jai:1-3 KAO; *Toimeen pojat* ”Kansan lapsi” TT 5.12.1885 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>157</sup> Konventin ptk 2.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>158</sup> esim. Konventin ptk. 14.10.1882 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 29.1.1887, 12.11.1887 OltA Jac:2 KAO; *Paavon mietteitä (jatkoa viime kirjoitukseen)* TT 6.3.1880 OltA Jai:1-3 KAO, *Mikä on meidän velvollisuutemme?*” Hurtta” TT 15.10.1881 OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>159</sup> Klinge 1968, 27–29; Kuusisto 1978, 101–104, 107–108; Lappalainen 1959, 190–191; Ruutu 1939, 230–240; Toikkanen 1997, 117–118.

<sup>160</sup>Ylioppilaat alkoivat kiinnittää huomiota maailmankatsomuksellisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja kansansivistykselliset asiat jäivät taka-alalle. Ruutu 1939, 242–243.

vetoimuksen, jotta jäsenet alkaisivat jakaa ”kansallisen puolueen vaalilippuja” äänioikeutetuille työmiehille: ”Meidän pitää noita wälinpitämättömiä, joita Herojen walta on lannistanut, pontevasti kehottaa ja pakottaakin – jos se käy päinsä – menemään waaliin”<sup>161</sup>

Nimimerkin ”kansan lapsi” suunnitelma jäi toteuttamatta, sillä muut konventin jäsenet ajattelivat ”agiteerauksen” ja erityisesti pakottamisen olevan liian julkeaa toimintaa koulupojille. Sen sijaan he suunnittelivat sivistävien luentojen järjestämistä työmiehille, jotta he oppisivat ymmärtämään omaa parastaan.<sup>162</sup>

Kuten edellisessä luvussa totesin, yhteisen hyvän edistäminen oli sivistyneen tärkein tehtävä, mikä tarkoitti oppilaille suomen kielen ja suomenkielisten aseman parantamista. Idean mukaan virkauran ensisijaisena tavoitteena oli kansan palveleminen. Keskustelussa syksyllä 1886 oppilaat pohtivat missä virassa suomenmielinen voi parhaiten edistää suomalaisuuden asiaa. Keskustelu alkoi teoreettisena pohdiskeluna, mutta jatkui kiivaana väittelynä virkaurien suhteen. Osa oppilaista koki selvästi loukkaavaksi arvottaa eri uravaihtoehtoja suomalaisuuden asiaan perustuen. Esimerkiksi oppilas Frans Kariniemen mukaan suomalaisuuden asian edistämistä ei saanut sitoa mihinkään yksittäiseen virkaan kuten opettajuuteen, sillä muissakin viroissa ”voi vaikuttaa yhtä paljon, kunhan innolla ja huolella hoitaa virkaansa”. Hänen mukaansa henkilökohtaisten taipumusten tuli määrätä mihin virkaan itse kunkin tuli hakeutua. Osa puhujista oli eri mieltä ja he korostivat mahdollisuutta valita sanomalehtitoimittajan tai opettajan urat ja edistää siten mahdollisimman paljon suomalaisuuden asiaa. Oppilas Heikki Jääskeläinen esitti hyödyllisimmäksi työskentelyä ”sellaisissa paikkakunnissa, joissa kansan sivistys on alhaisella kannalla”.<sup>163</sup>

Velvollisuus kansaa kohtaan ei ollut konventin jäsenille vain sanahelinää. Se vaikutti heidän toimintaansa, ajatuksiinsa ja tulevaisuuden unelmiinsa. Heidän maailmankuvansa perustui ajatukselle suuresta kansallisesta asiasta, suomenkielisen sivistyneistön luomisesta, jossa he olivat etujoukkoa ja siten osaltaan vastuussa kansansa tulevaisuudesta.

---

<sup>161</sup> *Toimeen pojat* ”Kansan lapsi” TT 5.12.1885 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>162</sup> Konventin ptk. 12.12.1885 OltA Jac:2 KAO.

<sup>163</sup> Konventin ptk. 2.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

## 5 SIVISTYS, USKO JA TIEDE

### 4.1 Maailmankuvallisen keskustelun alku vuonna 1881

Suomalaisen yksityislyseon konventin materiaaleissa otettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1881 kantaa perinteisen kristillisen ja uuden maailmankatsomuksen väliseen kamppailuun. Keväällä 1881 alkoholista paheena kertoneessa kirjoituksessa mainitaan ”väkijuomain suosimisen” voivan pahimmassa tapauksessa saattaa ihmisen epäilemään kaikkein selvimpiäkin totuuksia ja paatumaan siinä määrin, että ”kieltää Luojansa, oman tarkoituksensa, tulevaisen elämänsä y. m.”.<sup>164</sup> Kirjoittaja jatkaa varsinaisen otsikointinsa ulkopuolista pohdiskelua:

*”Tällaisia lauseita kuulemme usein nykyajalla vierähtävän sellaistenkin ihmisten huulilta, jotka sanovat olevansa sivistyneitä ja kenties heitä muutkin pitävät sellaisina. Voiko sivistynyt ihminen esiintuoda sellaisia ajatuksia, voiko sivistyneessä miehessä asua sellainen henki? Ei suinkaan; vaan päinvastoin osoittavat tuollaiset lauseet [...] ettei hän laisinkaan ymmärrä, mikä hänen tarkoituksensa maailmassa on.”*<sup>165</sup>

Lainaus osoittaa kirjoittajan olevan huolissaan sivistyneiksi kutsuttujen ihmisten maailmankuvan kehityksestä. Hän esittää vahvan näkemyksensä siihen, että sivistyksen tulisi perustua kristilliselle pohjalle. Kristilliset uskontotuudet kieltävä henkilö ei ansaitse sivistyneen nimeä, vaikka hän sivistyneenä itseään pitäisikin.<sup>166</sup> Ajalle tyyppillisesti alkoholi paheena yhdistettiin kirjoituksessa muunkinlaiseen moraaliseen rappeumaan kuten Jumalan kieltämiseen.

Samana keväänä Toivon-Tähteen ilmestyi kirjoituksia, joissa puolustettiin tieteellisen tutkimuksen arvoa raamatullisia perusteluja käyttäen. Aihepiiri oli Toivon-Tähdessä uusi, mutta selvästi kiinnostava, sillä siihen liittyviä kirjoituksia oli vuoden 1881 aikana useita. Perusteena kirjoituksissa oli, että tieteellisen, erityisesti luonnontieteellisen, tutkimuksen

---

<sup>164</sup> Sananen väkevään juomain liiallisesta nauttimisesta (jatkoa), TT 27.2.1881. OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>165</sup> Sananen väkevään juomain liiallisesta nauttimisesta (jatkoa), TT 27.2.1881. OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>166</sup> Sananen väkevään juomain liiallisesta nauttimisesta (jatkoa), TT 27.2.1881. OltA Jai:1-3 KAO.

lähtökohtana on Jumalan ihmiselle luomisen yhteydessä antama tehtävä hallita muita luotuja. Tieteellinen tutkimus ei siten ollut ainoastaan suotavaa vaan myös välttämätöntä, jotta ihminen voisi täyttää Jumalan hänelle antaman tehtävän.<sup>167</sup> Oletettavasti kirjoittajat kokivat tarvetta korostaa tieteellisen tutkimuksen hyödyllisyyttä ja sopusointua kristinuskon kanssa. Tätä osoittaa jo kirjoituksen otsikko ”Wähän luonnontieteiden puolustukseksi”<sup>168</sup>, jossa nimimerkki ”kokematon” kiinnittää huomioita luonnontieteiden heikkoon arvostukseen suhteessa niiden merkittävyyteen Jumalan antamana tehtävänä. Samalla hän moittii yksityislyseon opettajien velttoutta ja osaamattomuutta luonnontieteiden opetuksessa. Toisaalta rajanvetoa tapahtuu myös toiseen suuntaan, sillä Raamatun antamaan tehtävään vetoaminen nostaa kristillisen uskonopin tieteelliseksi viitekehykseksi.

Kristinuskon sisällön ja raamatun totuudellisuuden epäily laajan yleisön keskuudessa oli 1880-luvulla vielä suhteellisen uusi asia. Toki monet ajattelijat olivat jo vuosisatojen ajan kyseenalaistaneet Raamatun auktoriteettiasemaa esimerkiksi luonnontieteiden tulosten, valistuksen tai uskonnollisen liberalismien hengessä. Kuitenkin 1800-luvun puoliväliin saakka jopa luonnontutkijoiden suuri enemmistön kannatti idealistista käsitystä kristinuskon sisällön ja luonnontieteen perimmäisestä sopusoinnusta. Empiirinen tiede ei pystynyt antamaan perusteltua vastausta, kuinka maailma tai elämä oli syntynyt, joten oli järkevää olettaa alkusyyksi kristinuskon Jumala. Charles Darwinin vuonna 1859 julkaistu teos *Lajien synty* oli kimmoke luonnontieteiden piirissä tapahtuneelle suurelle murrokselle, joka nopeasti levisi muuhunkin tieteeseen ja sivistyneiden ihmisten maailmankuvaan. Darwin esitti ensimmäisenä empiirisiin todisteisiin perustuvan teorian evoluutiosta eli kaiken elollisen asteittaisesta kehittymisestä ja erilaistumisesta yhdestä alkumuodosta. Käsite ”taistelu olemassaolosta” oli käytössä jo ennen Darwinia, mutta hän yhdisti luonnonvalinnan kehitysoppia selittäväksi tekijäksi. Kehitysoppi haastoi aiemmin vallinneen vanhatestamentillisen käsityksen, että Jumala oli luonut jokaisen lajin erikseen täydellisiksi olioiksi ja sen jälkeen ihmisen omaksi kuvakseen ja luomakunnan kruunuksi.<sup>169</sup>

---

<sup>167</sup> *Wähän luonnontieteiden puolustukseksi*, ”kokematon” TT 2.4.1881 OltA Jai:1-3 KAO; *Tieto on voimaa*, ”Muuan” TT 30.4.1881 OltA Jai:1-3 KAO; *Sivistys (jatkuu)*, ”Outo” TT 15.10.1881. OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>168</sup> *Wähän luonnontieteiden puolustukseksi*, ”kokematon” TT 2.4.1881. OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>169</sup> Esim. Ruutu 1980 108–109; Juva 1956 11–18; Forsgård 2002, 306–307; Murtorinne 1992, 297–299.

Suomeen Darwinin teoriat levisivät hyvin pian *Lajien synnyn* julkaisun jälkeen, mutta ne jäivät sivistyneen yleisön ja erityisesti luonnontutkijoiden keskustelunkohteiksi. Kehitysopin kannattajat vakuuttivat sen olevan Darwinia mukaillen luonnontieteellinen teoria, joka on yhtäpitävä kristillisten perustotuuksien kanssa. Vasta 1870-luvun kuluessa suomalaisten kehitysopin kannattajien joukosta alkoi kuulua naturalistista maailmanselitystä tukevia mielipiteitä. Darwinin oppia vastustaneet teologit sen sijaan olivat alun alkaen syyttäneet kehitysoppia Raamatun vastaiseksi. Aihepiiri jäi 1860–70-luvuilla julkisessa keskustelussa osittain yhteiskunnallisten uudistusten ja viriävän kielitaistelun varjoon.<sup>170</sup>

Charles Darwinin nimi mainitaan konventin aineistossa ensimmäisen kerran syksyllä 1881. Järjen ja tunteellisuuden eli omantunnon suhdetta pohtineessa kirjoituksessa nimi-merkki ”P. H.” esittelee Darwinin merkittävänä ja älykkäänä miehenä, joka ”on valoon saattanut” paljon aiemmin ”himmeitä seikkoja”.<sup>171</sup>

*”Mutta hirvein ja tuhon tuottavan puuskauksen on hän saanut aikaan uskomattomilla mietteillään, jotka kokonaan sotivat vastoin Pyhää Raamattua. Jos hän olisi kuunnellut mitä tunteellisuus (omatunto) hänen mietteistään sanoo, ei hän olisi julkaissut niin törkeää oppia.”*<sup>172</sup>

Kirjoituksessa ei vähätellä järjen merkitystä, mutta korostetaan, että sen tuli toimia omantunnon valvonnassa. Sekä järki että tunteellisuus ovat Jumalan lahjoja, mutta tunteellisuus oli säilynyt syntisessä ihmisessä paljon puhtaampana ja jumalallisempana ominaisuutena kuin järki. Kirjoittajan mukaan ”järki usein vastustaa ja kumoo uskonnon”, koska uskontoa ei voinut järjellä käsittää. Niinpä ”järjen tulee etenkin uskonnollisissa asioissa kuunnella tunteen ääntä.”<sup>173</sup>

Nimimerkki ”P. H.” pohtii tieteen rajoja ja toteaa, ettei tiede saa loukata kristillistä maailmankuvaa, sillä todellinen tiede ei voi olla ristiriidassa totuuden kanssa. Uskonnolliset asiat ovat empiirisen tieteen ulottumattomista, mutta myös muilla tieteenaloilla olisi

---

<sup>170</sup>vt. Forsgård 2002, 306–309; Juva 88–113; Ruutu 1980, 111–112; Murtorinne 1992, 299–301.

<sup>171</sup>*Järki ja tunteellisuus*, ”P.H.” TT 5.11.1881. OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>172</sup>*Järki ja tunteellisuus*, ”P.H.” TT 5.11.1881. OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>173</sup>*Järki ja tunteellisuus*, ”P.H.” TT 5.11.1881. OltA Jai:1-3 KAO.



pysyttävä kristinuskon asettamissa rajoissa. Oikeanlainen tiede ei edes voi ylittää kristillisen maailmankatsomuksen rajoja, sillä tieteen tekijän omatunto varoittaa häntä uskomasta järkeään silloin, jos se erehtyi haastamaan Raamatun auktoriteettia.

Seuraavalla viikolla nimimerkin ”P.H” kirjoituksen julkaisusta oppilas Theodor Frosterus – joka nykyisin on paremmin tunnettu kirjailija Teuvo Pakkalana – esitti konventin keskustelunaiheeksi: ”Onko maailman luominen käsitettävissä Raamatun mukaan?”<sup>174</sup> Esitetty keskustelunaihe on todella poikkeuksellinen konventin aineistossa. Ensimmäisen ja ainoan kerran Raamatun tai kristinuskon arvovalta asetettiin kyseenalaiseksi suoran kysymyksen muodossa. Aiheesta ei koskaan keskusteltu, sillä seuraavan kokouksen pöytäkirjan mukaan enemmistö konventin jäsenistä piti Frosteruksen esittämää aihetta sopimattomana. Keskustelunaihe todettiin ensiksi turhaksi, sillä ”siitä ovat useammat viisaammatkin miehet keskustelleet ja heidän on täytynyt myöntää Raamatun totuuden...” Toiseksi pelättiin keskustelun aiheuttavan vahinkoa useille konventin jäsenille. Keskustelunaiheen torjuneessa kokouksessa oli läsnä rehtori Anton Forsman, joten pidän todennäköisenä, että hän myötävaikutti ”konventin enemmistön” päätökseen.<sup>175</sup>

On hyvin ymmärrettävää, että aihe torjuttiin liian vaikeana, julkeana ja ehkä jopa vaarallisena koulupoikien keskusteltavaksi. Mielenkiintoista on pohtia, minkä syiden vuoksi aihe miellettiin vahingolliseksi useille konventin jäsenille. Oliko odotettavissa, että keskustelu toisi esiin monille oppilaille aiemmin tuntemattomia Raamatun arvovaltaa vastustavia argumentteja ja siten vahingoittaisi heidän uskonnollista mieltään. Vai tarkoittiko huomautus vahingollisuudesta lähinnä sitä, että oppilaille olisi vahingollista ja vaarallista pohtia uskontoa kyseenalaistavia maailman luomisen selitysmalleja, jotka he tunsivat. Konventin vanhempiin jäseniin kuulunut 19-vuotias Frosterus ilmeisesti tunsikin Raamatun luomiskertomuksen kyseenalaistavia teorioita, sillä hänen keskustelun aiheen esittäjänä kuului aloittaa keskustelu alustuksella. Kyseenalaista sen sijaan on, kuinka hyvin keskimääräinen konventin jäsen tunsikin näitä teorioita.

Suomessa darvinismin ja naturalismin ilmaantumista ja omaksumista käsittelevissä tutkimuksissa on käytetty lähteinä pääosin ruotsinkielistä lehdistöä. Tämä on ymmärrettävää,

---

<sup>174</sup> Konventin ptk. 12.11.1881. OltA Jac:1 KAO.

<sup>175</sup> Konventin ptk. 19.11.1881. OltA Jac:1 KAO.

sillä sen lisäksi että suomenkielinen lehdistö oli ruotsinkielistä suppeampi 1880-luvun alkuun saakka, se oli keskittynyt ensisijaisesti suomalaiskansallisen aatteen eteenpäin vientiin ollen muissa kannanotoissa konservatiivinen.<sup>176</sup> Alti Leikola mukaan suomenkielisissä lehdissä Darwin oli nimenä yleisesti tunnettu, mutta darvinismin puolestapuhujia ei fennomaanien keskuudessa 1870-luvulla perustettua Valvoja-piiriä lukuun ottamatta juuri ollut.<sup>177</sup>

Oletettavasti konventin jäsenet saivat suurimman osan kiistanalaisia luonnontieteellisiä teorioita koskevista tiedoistaan nimenomaan suomenkielisten lehtien välityksellä. Sanomaja aikakauslehti arkistosta tekemäni sanahaut<sup>178</sup> vahvistavat Leikolan havainnon, ettei kiistanalaisia luonnontieteellisiä teorioita käsitelty kovin usein tai ainakaan kovin syvällisesti suomenkielisissä lehdissä. Esimerkiksi konventin tilaamissa lehdissä polveutumisteoria ja sitä tukevat tieteelliset tulokset esitellään ensimmäisen kerran perusteellisesti vasta vuonna 1882 ilmestyneessä *Valvoja*-lehdessä ilmestyneessä kaksiosaisessa artikkelissa.<sup>179</sup>

Konventin jäsenet tulivat tietoisiksi viimeistään vuoden 1881 aikana siitä, että osa sivistyneistöä arvosteli raamatullista maailmanselitystä, sillä he alkoivat ottaa siihen kantaa eri näkökulmista. Sen sijaan on vaikea sanoa, kuinka hyvin he tunsivat perusteluja kristillisen maailmanselityksen arvostelulle. Todennäköisesti osa konventin jäsenistä ei perusteluja tuntenut, sillä ne eivät olleet suomenkielisissä sanomalehdissä laajalti esillä. Kuitenkin lähes kaikkien vuonna 1881 konventissa olleiden jäsenten opettajana oli toiminut Suomen ensimmäisiin darvinisteihin lukeutunut luonnontieteilijä Aukusti Juhana Mela. Jälkipolville Mela on tullut tunnetuksi vuonna 1872 Savo-karjalaisen osakunnan vuosijuhlissa pitämästään puheesta ”ihmisen synty”, jossa hän ensimmäisenä suomenkielellä julkisesti esitti ihmisen olevan apinan suora jälkeläinen.<sup>180</sup>

---

<sup>176</sup> Landgren 1988, 280–282; 310–311; Leikola 1985, 64; Juva 1960, 1956.

<sup>177</sup> Leikola 1985, 58,64–65.

<sup>178</sup> Tein haun sanalla ”Darwin”, jolloin haussa näkyy kaikki maininnat Darwinista ja esim. ”Darwinin oppi” tai ”darwinismi” ajalta 1.1.1875–1.1.1889 Kansalliskirjaston digitoidusta aineistoista. Aikakauslehdistä haku tuotti 189 osumaa, joista noin 1/3 oli suomenkielisestä lehdestä ja näistä yli puolet *Valvojest*a (*Valvoja* alkoi ilmestyä joulukuussa 1880). Sanoma-lehdistä viitteitä tuli 306, joista suomenkielisten lehtien osuus oli noin 40 %. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/search>; <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>. Haettu 20.10.2012.

<sup>179</sup> Palmen, J. A.: Kirjailijain muotokuvia. VII. Charles Darwin. *Valvoja* 1.6.1882, s. 247–256;

Palmen, J. A.: Kirjailijain muotokuvia. VII. Charles Darwin. (Jatk.) *Valvoja* 15.10.1885, s. 409–418.

<sup>180</sup> Katso. Ruutu 1939, 267–268; Lappalainen 1959, 78–80.

Mela toimi Oulun Suomalaisessa Yksityislyseossa luonnonhistorian ja alkeismatematiikan opettajana kolmen lukukauden ajan vuosina 1877–1878. Yksityislyseossa hän kehitti erityisesti kasviopin opetustapoja käytännöllisempään suuntaan, mutta ei oppilaiden muistelmien mukaan esitelletty kehitysoppia luonnon systemaattisen järjestelmän perusteena kuten myöhemmissä oppikirjoissaan.<sup>181</sup> Kehitysoipista, kiistanalaisista luonnontieteen tuloksista ja omasta naturalistisesta maailmankatsomuksesta vaikeneminen Yksityislyseon opettajana oli Melalle luultavasti selkeä valinta. Muutamaa vuotta aiemmin Melan toimiessa Helsingin tyttökoulun luonnonhistorian opettajana pappeinkokouksessa ja myöhemmin lehdistössä, oli noussut kohu siitä, että tyttökoulussa opetetaan avoimesti darvinismia.<sup>182</sup> Hän oli varmasti varovainen aiemman kohun vuoksi ja tarkan suurennuslasin alla poliittisten vastustajiensa toimesta Oulussa. Opettajan toimensa ohella Mela toimi Oulussa kansanvalistajana sekä radikaalina suomenmielisenä toimittajana ja vaikuttajana, joten hän sai erityisesti ruotsinmielisten taholta paljon vastustusta osakseen. Kuitenkaan monien Melaa kohtaan osoitettujen syytösten joukosta ei löydy Oulun ajoilta väitteitä hänen luonnontieteellisen opetuksensa sopimattomuudesta. Lappalaisen mukaan Melan motiivi tulla syrjäiseen ja köyhään Oulun suomalaiseen yksityislyseoon opettajaksi oli Snellmanin luoman ihanteen mukaan uhrata omat henkilökohtaiset tavoitteensa kansallisen sivistystyön alttarille. Mela kuten muutkin valvojaryhmän jäsenet näkivät 1870-luvun lopulla suomalaisen sivistyksen kehittämisen tärkeämpänä tavoitteenaan kuin maailmankatsomuksensa julistamisen.<sup>183</sup>

## 4.2 Sivistys ja siveellisyys

Konventin materiaalissa käsite sivistys ei ollut yksiselitteinen, myönteinen tai kielteinen vaan sen merkitys vaihteli eri tilanteissa. Erityisen selvästi sivistyskäsitteen monitulkintaisuus

---

<sup>181</sup> Liakka & Hellaakoski 1929, 83–86.

<sup>182</sup> Vuoden 1875 polemiikista darvinismin ympärillä Juva 1956 110–113; Juva 1952, 138. Juva ei mainitse Melaa tässä yhteydessä. Mela toimi Helsingin Suomalaisen tyttölyseon luonnonhistorian ym. opettajana vuosina 1874–1976. Lappalainen 1959, 181.

<sup>183</sup> Juva 1956, 175–177; Lappalainen 1959, 187–201.

näkyä keväällä 1883 käydyssä keskusteluissa, joissa pohdittiin, vastaako nykyinen sivistys tarkoitustaan. Jo otsikosta voi päätellä, että keskustelijoiden mielestä oli olemassa monenlaista ja monen arvoista sivistystä tai ainakin sivistykseksi kutsuttua. Keskustelun alustuksessa oppilas Matti Haataja totesi ”nykyajan ranskalaisen sivistyksen” olevan vain tyhjä kuori, josta suomalaisten ei tule ottaa mallia. Nykyajan sivistyksen koettiin halveksivan uskontoa ja olevan siten kaukana todellisesta sivistyksestä: ”todellisen sivistyksen pitää olla yhdistettynä vilpittömän uskonnon kanssa, jos uskonto on poissa, niin se ei ole todellinen sivistys.” Ainoastaan oppilas Kaarlo Juho Ståhlberg uskaltautui puolustamaan nykyajan sivistystä, sillä hän piti sivistyksen merkkeinä tiedon lisääntymistä ja ihmisarvon kohoamista. Ranskassa ei hänenkään mukaansa ollut oikeanlaista sivistystä, sillä vain yläluokka oli sivistynyttä.<sup>184</sup>

Toinen keskustelussa esiinnoussut kysymys oli: onko olemassa sivistystä ilman siveellisyttä. Erimielisyyttä aiheutti, voidaanko sivistys ja siveellisyys erottaa toisistaan, vai kuuluiko siveellisyys elimellisenä osana sivistyksen käsitteeseen.<sup>185</sup> Tästä aiheesta käytiin varsinainen keskustelu vuotta myöhemmin, mutta valitettavasti pöytäkirjoittaja vain lyhytsanaisesti kertoi kahden osallistujan ehdottomasti kannattaneen väitettä ”sivistys edellyttää siveellisyyttä” ja kahden vastustaneen sitä. Perusteluja mielipiteille ei ollut kirjattu.<sup>186</sup>

Nykypäivän lukijalle käsitteet siveys ja siveellisyys kytkeytyvät seksuaalisuuteen, mutta 1800-luvulla termien viitekehys oli huomattavasti laajempi. J. V. Snellmanin kirjoituksissa siveellisyys oli poliittinen termi, joka liittyi yksilön yhteiskunnalliseen vastuuseen ja kulttuurin uudistamiseen. Siveellinen toiminta oli aktiivista yhteiskunnan uudistamista ajanhengen vaatimalla tavalla. Sivistyksen tärkein edellytys oli oman aikakauden ja sen hengen tunteminen. Snellman määritteli sivistyksen reaali maailmassa tapahtuvaksi toiminnaksi kohti ideaalia, humanisuutta ja inhimillisyyttä eli yleistä hyvää. Sivistynyt ihminen, joka tunsikin aikakautensa hengen toimi siveellisesti uudistaessaan yhteiskuntaa ja kulttuuria ajanhengen vaatimalla tavalla.<sup>187</sup>

---

<sup>184</sup> Konventin ptk. 10.2.1883 OltA Jac:1 KAO.

<sup>185</sup> Konventin ptk. 10.2.1883 OltA Jac:1 KAO.

<sup>186</sup> Konventin ptk. 22.3.1884 OltA Jac:1 KAO.

<sup>187</sup> Pulkkinen & Sorainen 2011, 9; Pulkkinen 2011, 36; Rantanen 2006, 98–101, 113–114.

Myöhemmin 1800-luvulla termin siveellisyys merkityssisältö laajentui: se viittasi ensisijaisesti luonteen tai käytöstopojen moraalisuuteen, konservatiivisten ja kristillisten arvojen toteuttamiseen. Sukupuolimoraali kuului myös siveellisyyskäsitteeseen, mutta vasta 1880-luvulla alkanut siveellisyyskysymys-keskustelu ja prostituutiota vastustavan liikkeen nimeäminen ”Suomen siveellisyysseuraksi” korostivat tätä.<sup>188</sup>

Sivistyksen ja siveellisyyden suhdetta ei ole helppo ymmärtää konventin materiaalissa. ”Sivistys ei ole tietoa vaan elämää tiedon jälkeen” ja ”Sivistys on kyky ja halu pyrkiä totuuden tielle...” sitaattit ovat ympäröiväitä lausahduksia sivistyksen luonteesta. Ne tuovat kuitenkin selvästi esiin ajatuksen, että sivistys ei ole ulkonaisia tietoja ja taitoja, vaan jotakin syvällisempää. Sivistyksen ja siveellisyyden suhteen selittävä lausahdus ”Valistus on sivistyksen tietopuoli ja siveys sen käytännönpuoli” ilmaisee siveellisyyden olevan välttämätön osa sivistyksen käsitettä.<sup>189</sup> Konventin keskustelussa esitetyt sivistyksen määritelmät käyvät hyvin yksiin sekä Snellmanin yhteiskunnallista vastuuta että luonteen tai toiminnan moraalisuutta kuvaavan siveellisyyskäsitteen kanssa.

Oppilas Benjamin Annebergin toteamus sivistyksen ja siveellisyyden suhteesta on erityisen hankala tulkita: ”Uskonto on sivistyksen kehittäjä ja kun usko katoaa, niin siveettömyys tulee, mutta sivistys pysyy arvossaan”. Aiemmassa puheenvuorossaan hän korosti sivistyksen tason olevan korkea, mutta siveyden tason laskeneen paljon.<sup>190</sup> Käsittääkseni Anneberg tarkoitti sivistyksen kehittyneen uskonnon kanssa sopuinnassa, jolloin siveellisyys oli ollut osa sitä. ”Nykyisessä sivistyksestä” eli 1880-luvun tieteessä, taiteessa ja kulttuurissa oli erkaannuttu uskonnosta ja jopa alettu halveksua sitä. Tietopuolinen sivistys oli säilynyt uskonnosta erkaantumisesta huolimatta, mutta siveellisyys oli vaihtunut vastakohtaansa siveettömyyteen.

Siveellisyyden ylläpitäjänä ja synnyttäjänä nähtiin konventissa kaikissa aiheeseen liittyvissä kirjoituksissa kristinuskon Jumala.<sup>191</sup> Nimimerkin ”Pureva Pakkanen” kirjoituksessa

---

<sup>188</sup> Pulkkinen & Sorainen 2011, 17.

<sup>189</sup> Konventin ptk:t 10.2.1883 OltA Jac:1 KAO.

<sup>190</sup> Konventin ptk:t 10.2.1883 OltA Jac:1 KAO.

<sup>191</sup> Konventin ptk:t 10.2.1883 OltA Jac:1 KAO; *Sananen siveydestä* TT 24.4.1880 OltA Jai:1-3 KAO; *Sananen siveellisyydestä* ”Pureva Pakkanen” TT 24.11.1883 OltA Jai:4 KAO; *”Litterae emolluint mores” Tieteet hienontawat tapoja* ”Leino” TT 12.9.1885 OltA Jai:5-7 KAO; *Siweellinen laki* TT 4.12.1886 OltA Jac:5-7 KAO.

vuodelta 1883 on 1880-luvun alun kirjoituksille tyypillistä pohdintaa siveyden luonteesta ja sen synnystä:

*”Ihmisen luomisessa Jumala pani hyveen siemenen ihmisen sydämeen. Tämä tuli perustaksi siveelliselle elämälle. Mutta synnin vaikutuksesta hyve ihmisessä pimeni ja omatunto, jonka tuli olla varmana johtajana tuli sen kautta vaihtelevaksi eikä aina voinut johdattaa ihmistä oikeuteen. Sen tähden jäikin siveellisyys horjuvaksi aatteeksi, riippuvaiseksi jokaisen katsantokannasta.”*<sup>192</sup>

Nimimerkin ”Pureva Pakkanen” mukaan ulkonaisesti siveellistä elämää saattoi elää pakanakin, mutta ”wasta kristillisyydessä saavuttaa siveys täydellisyytensä”.<sup>193</sup> Siveellisyys on siis korostuneesti uskontoon liittyvä käsite. Sivistykseen ja uskontoon ei liity yhtä vahvaa kytköstä, sillä esimerkiksi antiikin Kreikan ja Rooman sivistystä ihailtiin muutamissa kirjoituksissa vilpittömästi muistuttamatta kristinuskon puuttumisesta.<sup>194</sup> Sen sijaan kirjoituksissa siveydestä muistutettiin antiikin Kreikan ja Rooman tuhoutumisen johtuneen siveellisyyden puutteesta, joka perimmiltään johtui vaillinaisesta Jumalan tuntemisesta.<sup>195</sup>

Samansuuntaisia pohdiskeluja sivistyksen ja siveellisyyden luonteesta, joita konventissa esiintyi 1880-luvun alussa, alkoi Juva mukaan tulla kirkolliseen ja julkiseen keskusteluun enenevässä määrin vuonna 1884. Esimerkkinä tästä Juva mainitsee fennomaaniliikkeen johtohahmon Agathon Meurmanin<sup>196</sup> kirjoituksen vuodelta 1885, jossa Meurman kritisoi käsitystä, että sivistys voisi korvata uskonnon. Kristinuskon ja kirkon olivat ainoat, jotka pystyivät ylläpitämään yksilön ja yhteiskunnan siveellisyyttä, joten Jumalasta irtautuneena sivistys aiheutti Meurmanin mukaan ainoastaan tuhoa.<sup>197</sup> Ilmeisesti keskustelua oli ollut

---

<sup>192</sup> *Sananen siveellisyydestä* ”Pureva Pakkanen” TT 24.11.1883OltA Jai:4 KAO.

<sup>193</sup> *Sananen siveellisyydestä* ”Pureva Pakkanen” TT 24.11.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>194</sup> esim. *Tieto on voimaa* ”muuan” TT 30.4.1881; OltA Jai:1-3 KAO; *Sivistys (jatkoa)* ”outo” TT 29.10.1881 OltA Jai:1-3 KAO; *Athena kukoistus aikoina* ”Katalapsus” TT 26.11.1881, OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>195</sup>; *Sananen siveydestä* TT 24.4.1880 OltA Jai:1-3 KAO; *Sananen siveellisyydestä* ”Pureva Pakkanen” TT 24.11.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>196</sup> Agathon Meurman (1826–1909) johti 1870–1880-luvulla fennomaaneille tärkeää talonpoikaissäätöä valtiopäivillä. Hän oli samaa ikäpolvea kuin suomalaisuusliikkeen johtaja Yrjö-Koskinen ja jakoi saman ideologisen taustan. Meurman kannatti kansallis-konservatiivisiä arvoja, kristillisyyttä ja puolusti kirkon asemaa yhteiskunnan tukipilarina. Jossas 1990, 206–211.

<sup>197</sup> Vrt. Juva 1960, 85–87.

lehdistössä aiemminkin, sillä en usko konventin jäsenten olleen pioneereja tällä alalla. Kuitenkin on kiintoisaa havaita että, konventin jäsenten kiinnostus sivistyksen ja siveellisyiden suhteesta ajoittui aikaan ennen kuin asiasta tuli Juvan mukaan päivänpolttava.

Sivistyksen, siveyden ja uskonnon käsitteiden suhde on tärkeä, sillä se auttaa ymmärtämään konventin jäsenten maailmankuvan perusteita. Olen hahmottanut konventin materiaalista kolme lähestymistapaa ”nykyiseen sivistykseen”, joiden erot johtuvat suurelta osin erilaisista käsityksistä uskonnon, siveellisuuden ja sivistyksen suhteesta toisiinsa.

1. ”Nykyisen sivistyksen” torjuminen: sivistyksen käsitteeseen kuuluu siveellisyys ja sitä myöten kristillisyyttä, joten mikään Raamatun auktoriteettia tai sen opetuksia kyseenalaistava ei ole todellista sivistystä.

2. Epäilevä suhtautuminen ”nykyiseen sivistykseen”: Sivistys ja siveellisyys ovat eri asioita, joten ”nykyinen sivistys” on pelottava ja se uhkaa siveellisyyttä ja uskontoa.

3. Positiivinen suhtautuminen ”nykyiseen sivistykseen”: Siveellisyys kuuluu sivistykseen. Sivistys, siveys ja uskonto ovat luonnostaan sopusoinnussa.

Yhtä kaikki aikakauden uskonnon tai siveellisuuden ihanteen kanssa räikeästi ristiriidassa ollut sivistystyö, esimerkiksi darvinismia ei ihailtu, vaikka jotkut sen nimellisesti sivistykseksi tunnustivat. Nimimerkki ”Leino” kiteyttää osuvasti konventin jäsenten kannan sivistyksen ja uskonnon suhteesta:

*”Siis se joka tahtoo sivistyttää sekä itseään että ympäristöönsä hän perustakoon ennen kaikkia harrastuksensa Jumalaan, sillä ilman kristillisyyttä on hänen toimensa epäluotettava ja toimensa hedelmät epätiedossa. Tässä toteutuvatkin Salomonin sanat: Jumalan pelko on viisauden alku.”<sup>198</sup>*

Pyrkinessään kohti sivistystä oppilaiden lähtökohtana oli, ettei tieto saa loukata uskontoa tai siveellisyyttä. Toisaalta he pohtivat kysymystä jollain tasolla ja tiedostivat että oli olemassa sivistystä tai ainakin jotakin sivistykseksi kutsuttavaa, joka oli kristillisten normien ulkopuolella.

---

<sup>198</sup> ”*Litterae emollunt mores*” *Tieteet hienontavat tapoja* ”Leino” TT 12.9.1885 OltA Jai:5-7 KAO.

### 4.3 Uskonnollinen vapaamielisyys torjutaan

Uskonnollinen yhtenäiskulttuuri alkoi 1800-luvun puolivälistä lähtien heikentyä. Maailmankatsomus ei ollut enää kaikilla sama, sillä sivistyneistön piirissä alettiin kyseenalaistaa perinteisiä arvoja. Maallistunut kulttuuri, luonnontieteiden kehitys sekä darvinismi loivat pohjaa epäilyksille Raamatun ja kristinuskon todenmukaisuudesta. Kirkon sisällä voimakkaasti vaikuttaneet pietistiset herätysliikkeet vaativat yksilöllistä vakaumusta ja hurskauselämää, mikä etäännytti sivistyneistöä kirkosta. Toisaalta uskoa yksilöllisenä kokemuksena korostaneet ja tapakristillisyyttä vastustaneet herätysliikkeet heikensivät kirkon auktoriteettiasemaa myös rahvaan parissa. Kirkon aiemmin tärkeä asema ihmisten elämässä horjui sekä ulkoisen että sisäisen painostuksen seurauksena.<sup>199</sup>

Uskonnollisen liberalismiin tavoitteena oli saattaa tieteen tulokset ja kristinuskon sopuun keskenään. Kristinuskon tuli puhdistaa historian luomista harhakäsityksistä ja kirkastaa perussanomaa, joka ei ollut tieteen vastainen. Suomessa uskonnollisen liberalismiin ajatuksia 1870-luvulla esittelivät pääasiallisesti ruotsinkieliset liberaalit päivälehdet. Papisto ei halunnut lähteä keskusteluun uskonnon ja tieteen suhteesta, sillä liberaalien ajatusten arveltiin johtavan kristillisten perusajatusten ja Raamatun totuuden kieltämiseen. Mikko Juva mukaan avointa ja laajaa maailmankatsomuksellista keskustelua ei syntynyt, joten 1880-luvulla uskonnon ja tieteen välinen kiista kärjistyi avoimeksi vastakkainasetteluksi. Tämän seurauksena osa sivistyneistöstä siirtyi kannattamaan naturalistista maailmanselitystä eli he hylkäsivät kristinuskon kokonaan ja perustivat maailmankatsomuksensa tieteen saavutuksille.<sup>200</sup>

Suomenmielisistä uskonnollista vapaamielisyyttä toi yleiseen tietoisuuteen *Valvoja*-lehden perustanut ryhmä. Heidän mukaansa uskonto oli jokaisen yksilön henkilökohtaisen tunne-elämän ilmaus ja siinä merkityksessä arvokas. Vaikka naturalistista uskontokritiikkiä ei valvojaryhmän sisällä ollut, vanhempi fennomaanipolvi loukkaantui syvästi valvojalaisten liberalistisista näkemyksistä, jotka kyseenalaistivat heidän elämänselityksensä pohjan.<sup>201</sup>

---

<sup>199</sup> Esim. Juva 1960, 69–71, 79; Kortekangas 1980, 141–144; Murtorinne 1992, 288–290; Ruutu 1980, 110–113; Virrankoski 2001, 566–567.

<sup>200</sup> Juva 1956, 65–66, 198–201; Murtorinne 1992, 336–339.

<sup>201</sup> Rytkönen 1940, 21–22.



Vuonna 1883 *Åbo Tidning* aloitti pääkirjoituksellaan keskustelun uskonnon opetuksen lakkauttamisesta kouluissa. Uskonnonvapautta kannattaneet liberaalit olivat jälleen kerran joutuneet pettymään vuoden 1882 valtiopäivillä, ja pääkirjoitus liittyi eriuskolaislain välttämättömyyden todisteluun. Vaatimus koulujen uskonnon opetuksen poistamisesta ei ollut Juvan mukaan uusi, mutta sen perustelut poikkesivat 1860-luvun lopulla käytetyistä. Neutraalisti uskontoon suhtautuva kirkon ja valtion toimintapiirin erottamisen vaatimus oli vaihtunut perusteluun kirkon opin soveltumattomuudesta osaksi sivistyneen ihmisen maailmankuvaa. Gustaf Cygnaeuksen laatiman pääkirjoituksen mukaan oppikouluissa opetettava virallinen uskonto on täysin ristiriidassa yleisen sivistyneen mielipiteen kanssa. Tämä saattaa oppilaat hämäännöksiin ja johtaa joko sokean alistuvaan auktoriteettiuskoon, teeskentelyyn tai totaaliseen välinpitämättömyyteen uskonnollisissa asioissa. Kirjoitus herätti kiihkeää keskustelua lehdistössä laajeten koskemaan muitakin uskonnonvapauden puuttumisesta seuraavia epäkohtia sekä kirkon asemaa yhteiskunnassa.<sup>202</sup>

Oppikoululaisten arkea koskettanut kysymys uskonnonopetuksen lakkauttamisesta kiinnosti myös konventissa. Sitä pohdittiin keväällä 1884 ja syksyllä 1886 käydyissä keskusteluissa, joissa useimmat jäsenet puolustivat uskonnonopetuksen tarpeellisuutta kouluissa. Suurin huolenaihe uskonnonopetuksen siirtämisessä pelkästään kotien ja kirkon vastuulle oli uskonnottomuuden ja siveettömyyden lisääntyminen yhteiskunnassa.<sup>203</sup> Uskontoa pidettiin yleisesti yhteiskunnan rauhan ja ihmisten siveellisyyden kannalta tärkeänä niin konventin materiaalissa kuin kirkon aseman puolustajien perusteluissa.<sup>204</sup> Oppilas Frans Kariniemi esitteli uskonnon opetuksen poistamisen vaarallisia seurauksia muissa maissa:

*”Franskassa esimerkiksi kansakouluissa uskonnon sijasta luetaan kirjaa, joka ei tiedä Jumalaa, ei maailman luomista; yleensä kieltää se kristinopin päätötuudet, ja koska se ei tunnusta esim. ihmisen luomista, istuttaa se oppilaisiin siis selvää darvinismia.”*<sup>205</sup>

---

<sup>202</sup> Juva 1951, 139, 142–144, 148–149; Juva 1956, 190–192.

<sup>203</sup> Konventin ptk. 22.3.1884. OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk. 16.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>204</sup> vrt. Juva 1951, 158–159; Juva 1960, 85–86.

<sup>205</sup> Konventin ptk. 16.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

Lisäksi muistutettiin kirkon ja koulun perinteisesti tiiviistä suhteesta Suomessa, mitä ei ole ”soveliasta entisestään heikentää”.<sup>206</sup> Uskonnon kouluopetusta puoltavat perustelut keskittyivät opetuksen hyötyyn ensisijaisesti yhteisön näkökulmasta.

Uskonnon poistamista oppiaineiden joukosta kannattavissa puheenvuoroissa perusteluna esitettiin kouluopetuksen hyödyttömyys yksilön uskonelämälle. Molemmissa keskusteluissa esitettiin väite, jonka mukaan opetuksen teoreettisuus ja opettajalta puuttuva henkilökohtainen vakaumus tekevät oppiaineen turhaksi. Papin pojan Kefas Heikelin mukaan ”ulkokullatun opettajan” teoreettisesta opetuksesta ei ole mitään hyötyä, vaan sen sijaan ”monia harhaoppeja lukiessaan voi joutua hairahdukseen”.<sup>207</sup> Vakaumuksellisempaa uskonnonopetusta toivoneiden oppilaiden puheenvuorojen jälkeiset puhujat sen sijan peräänkuuluttavat teoreettista opetusta kirkon hyväksymien kirjojen mukaisesti, jotta ”lahkolaisuus” ei pääsisi leviämään.<sup>208</sup> Lahkolaisuudella tarkoitettiin todennäköisesti Pohjois-Suomessa 1800-luvun toisella puolikkaalla voimakkaasti levinnyttä lestadiolaista herätystä. Vuosisadan lopulla lestadiolaisen liikkeen kannattajat olivat jopa enemmistönä muutamassa Lapin seurakunnassa.<sup>209</sup>

Vaikuttaa siltä, että herätysliiketaustaiset oppilaat suhtautuivat konventissa uskonnonopetukseen koulussa muita vieroksuvammin.<sup>210</sup> Tämä on ymmärrettävää, sillä pietistisille herätysliikkeille oli tyypillistä korostaa yksilöllistä uskonratkaisua ja maailmasta erottautumista.<sup>211</sup> Teoreettinen uskonnonopetus, jossa ei korostettu yksilön kääntymistä ja hurskauselämää, ei ollut heidän näkökulmastaan hyödyllistä. Oppilaat ottivat kantaa omaan elämänpiiriinsä liittyvään kysymykseen varmasti myös omien kokemustensa pohjalta. Ehkäpä kaikkien oppilaiden mielestä yksityislyseossa uskontoa opettanut pastori Aulin ei täyttänyt ”uskonnollisen miehen” kriteerejä.

---

<sup>206</sup> Konventin ptk. 16.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>207</sup> Konventin ptk. 22.3.1884. OltA Jac:1 KAO.

<sup>208</sup> Konventin ptk:t 22.3.1884. OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk. 16.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>209</sup> Lars Leevi Laestadiuksen vuonna 1840-luvulla alulle saattama lestadiolaisuudeksi kutsuttu herätysliike oli 1880-luvulle mennessä levinnyt laajasti Lappiin ja Pohjois-Pohjanmaalla erityisesti Ouluun ja sitä pohjoisimpiin osiin. Oulussa ja sitä etelämpänä Pohjanmaalla, sekä Kainuussa lestadiolaisuuden lisäksi myös evankelisuudella ja herännäisyydellä oli kannatusta. Murtorinne 1992, 173, 178–179, 324–328; Lestadiolaisuuden leviämisestä, Lohi 1997.

<sup>210</sup> Uskonnon opetuksen lakkauttamista kannattaneista ainakin Benjamin. Ajo, Kefas Heikel ja Kalle Tiihonen suhtautuivat suotuisasti herätysliikkeisiin. Konventin ptk. 2.5.1885 OltA Jac:2 KAO.

<sup>211</sup> Murtorinne 1995, 102–105.

Rintamalinjat olivat konventin keskusteluissa todella erilaiset kuin *Åbo Tidningin* pääkirjoituksen aiheuttamassa polemiikissa. Osa uskonnon lakkauttamista oppiaineena kannattaneista liberaaleista koki kirkon ja koulun opettaman kristinuskon opin olevan sivistyneelle ja aikakauden tiedettä seuraavalle ihmiselle mahdotonta hyväksyä ja siten nuorille hyödytöntä.<sup>212</sup> Konventissa uskonnon opetuksen vastustajat vetosivat myös kouluopetuksen hyödyttömyyteen, mutta kritiikin kohteena oli koulun uskonnonopetuksen teoreettisuus ja hengellinen laimeus. Perustelut uskonnonopetuksen säilyttämisen puolesta kouluissa olivat samantapaisia sekä konventissa että yleisen tason keskustelussa. Pelko uskonnottomuuden, siveettömyyden ja harhaoppien leviämisestä sekä siitä seuraava yhteiskuntarauhan horjumisen huolestuttivat uskonnon kouluopetuksen kannattajia. Yleisestä keskustelusta poiketen vaatimusta lisätä uskonnon oppiaineen tuntimäärää ei konventin materiaaleissa esiinny.<sup>213</sup>

Keskustelun uskonnon kouluopetuksen lakkauttamisesta aloittanut G. Cygnaeus toimi opettajana Turun klassisessa ruotsalaisessa lyseossa. Juva pohtii Cygnaeuksen omien kokemusten vaikutusta kirjoituksen sisältöön ja toteaa oppilaiden enemmistön todennäköisesti suhtautuneen luterilaiseen uskonoppiin välinpitämättömästi tai vastustaneen sitä. Todistelussaan Juva vetoaa 1870-luvulta peräisin oleviin koululehtiin, joissa Raamatun kertomuksia, pappeja ja teologeja pilkattiin rajusti useissa kirjoituksissa ilman että pilkkakirjoituksia olisi vastustettu. Juva arvelee sivistyneistön asenteiden kehityksen huomioiden, etteivät 1880-luvun lyseolaiset suhtautuneet saamaansa uskonnonopetukseen ainakaan kunnioittavammin kuin edeltäjänsä kymmenen vuotta aiemmin.<sup>214</sup>

Oulun suomalaisen yksityislyseon oppilaskunnan laajasta säilyneestä materiaalista ei löydy Raamattua, luterilaista kirkkoa tai pappeja pilkkaavia tekstejä. Tosin konventin keskusteluissa keväällä 1885 kirkon maallistunutta tilaa kritisoitiin, ja se todettiin yksimielisesti huonoksi. Myös pappien ”pahatapaisuus” ja välinpitämättömyys seurakuntansa sieluntilasta huolestutti oppilaita. Alustuksessa oppilas Kaarlo Tiihonen<sup>215</sup> totesi:

---

<sup>212</sup> Juva 1951, 142–143, 149–150.

<sup>213</sup> Konventin ptk. 22.3.1884. OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk. 16.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>214</sup> Juva 1951, 147–148.

<sup>215</sup> Kaarlo Tiihosen isä merimies Tapani Tiihonen oli tunnettu lestadiolainen Oulussa. Lohi 1997, 222,230.

*”Monenlaiset lahkot ovat alhaisemmassa kansassa siitä ovat siitä syntyneet, ettei Jumalan sanaa janoavat sielut ole voineet löytää tyydytystään kuolleesta kirkossa sekä yleinen uskottomuus ja uskonnon halveksiminen sivistyneemmässä yleisössä ovat selviä todistuksia siitä, että kirkon tila ei ole oikealla kannalla.”<sup>216</sup>*

Keskustelu jatkui väittelyllä kirkon sisälle syntyneiden ”lahkojen” merkityksestä: ”lahkoja” pidettiin puhujasta riippuen joko osoituksena kirkon todella huonosta tilasta tai ne nähtiin kirkon mahdollisuutena nousta ”paremmalle kannalle”.<sup>217</sup>

Herätyskristillisyyden roolia joidenkin jäsenten maailmankuvassa osoittaa myös se, että Toivon-Tähdestä löytyy eri vuosilta kirjoituksia, joissa pyritään saamaan kuulijat synnintuntoon ja saarnataan kääntymyksen välttämättömyydestä.<sup>218</sup> Ilmeisesti herätyskristillisiin parannussaarnamaisiin kirjoituksiin suhtauduttiin konventissa huvittuneesti, sillä eräässä kirjoituksessa ihmetellään loukkaantuneena miksi

*”Jumalan sana ja kristin-usko pidetään niin halpana, että sille nauretaan ja pidetään pilkkaa... Älkää naurako ”herrat oppineet”, jos joku seuraakin tuon oppimattoman ”Valon pojan” esimerkkiä ja kirjoittaa sanomalehteen jonkin uskonnollisen pätkän.”<sup>219</sup>*

Oulun yksityislyseolaisten lähtökohtainen suhtautuminen uskonnollisiin kysymyksiin oli aivan toinen kuin esimerkiksi Turun klassisen lyseon oppilaiden tai uudistusmielisen nuoren fennomaanisivistyneistön.<sup>220</sup> Konventin keskusteluissa ja kirjoituksissa jakolinja kulki maailmasta erottautumista vaatineiden herätysliikkeen kannattajien, ”lahkolaisten” ja muiden välillä. Raamattua tai luterilaisen kirkon roolia yhteiskunnassa ei konventissa arvosteltu, vaan pohdinnan kohteena olivat sivistyksen, erityisesti luonnontieteiden ja Raamatun välinen jännite sekä kristilliseen elämäntapaan liittyvät kysymykset.

---

<sup>216</sup> Konventin ptk:t 2.5.1885. OltA Jac:2 KAO.

<sup>217</sup> Konventin ptk:t 2.5.1885. OltA Jac:2 KAO.

<sup>218</sup> *Kristuksen aseet ja voitto* ”Kollon poika” TT 3 11.2.1882 OltA Jai:1-3 KAO; *Hiukan kielen käyttämisestä* ”-iti” TT 2.5.1885 OltA Jai:5-7 KAO, *Uskonnottomuudesta* TT 1.5.1886 OltA Jai:5-7 KAO; *Kuolemasta* TT 18.9.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>219</sup> *Sananen konventille* ”Tollon poika” TT 18.2.1882 OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>220</sup> Turun klassisen lyseon oppilaista tarkemmin Ruutu 1939, 291–292; Muulla nuorella sivistyneistöllä tarkoitan esim. Savo-Karjalaisen osakunnan jäsenistön enemmistöä. Vrt. Juva 1960, 49–53.

Uskonnollisen liberalismien kannattajien tärkein vaatimus oli uskonnonvapaus. Sitä oli käsitelty kaikilla Aleksanteri II:n aikaisilla valtiopäivillä 1860-luvulta lähtien ja se oli julkisessa keskustelussa vahvasti koko 1880-luvun. Erityisenä ongelmakohtana nähtiin siviiliavioliiton mahdottomuus eli ehtoollispakko avioliittoon aikoville. Kirkko ja papisto olivat valmiita antamaan uskonnonvapauden ainoastaan protestanttisten kristillisten seurakuntien jäsenille. Lopulla vuoden 1889 valtiopäivillä saatiin aikaan eriuskolaislaki, joka koski kirkon toivomuksen mukaisesti ainoastaan protestanttisia seurakuntia. Kapeutensa vuoksi lain vaikutus jäi vähäiseksi.<sup>221</sup>

Uskonnonvapaudesta keskusteltiin konventissa ainoastaan kerran. Vuoden 1887 keskustelussa runsas enemmistö puolusti sitä: ”Vapaus on kaikkialla ihmisen kallein omaisuus, samoinpa uskon asioissakin. Suotavaa olisikin, että Suomeenkin saataisiin uskonnonvapaus” Oppilas Antti Komulaisen puheenvuoro jatkuu huomautuksella, että uskonnonvapaus ei saisi olla täydellinen vaan esimerkiksi siveettömät uskonnot tulisi kieltää. Keskustelijoiden mielipiteet jakaantuivat kolmeen kantaan. Eniten kannatusta sai Komulaisenkin kannattama rajoitettu uskonnonvapaus. Oppilaiden mielestä valtion tuli suojella kansalaisiaan siveettömiltä ja yhteiskuntarauhaa järkyttäviltä uskonnoilta. Erityistä huolta uskonnonvapauden toteutumisesta herätti Suomen alamaisuus Venäjälle, ”joka ostaa uskolaisia 25 ruplalla” sekä kansan sivistystason heikkeneminen, mikäli uskonnonvapaus johtaisi valtionkirkosta luopumiseen.<sup>222</sup> Rajoitettua uskonnonvapautta kannattaneiden oppilaiden perustelut vastasivat täsmälleen fennomaaniliikkeen johtohahmon Agathon Meurmanin jo vuonna 1876 määrittelemää konservatiivisen uudistuslinjan ohjelmaa.<sup>223</sup>

Täydellistä uskonnonvapautta kannatti konventissa kaksi puhujaa. Heidän mukaansa valtio hyötyisi vilkkaasta uskonnollisesta elämästä, sillä ”kansan voima pääsisi vapaasti kasvamaan ja rauha ja yksimielisyys vallitsisi kaikkialla”. Lisäksi he totesivat pakon olevan hyödytön, sillä uskonnottomuutta on, vaikka uskonnonvapautta ei ole. Uskonnonvapautta vastusti keskustelussa ainoastaan oppilas Kalle Haapakoski. Hän pelkäsi vapauden aikaansaavan yhteiskunnallista epävakautta, mikä saattaisi pahimmillaan johtaa ”ankariin

---

<sup>221</sup>Juva 1951, 143–144; Murtorinne 1992, 347–351. Tarkemmin eriuskolaislain vaikutuksista katso Juva 1960, 168–182.

<sup>222</sup>Konventin ptk. 12.3.1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>223</sup>Vrt. Juva 1956, 147.

vainoihin”. ”Lisäksi saattaisi siveettömään uskoon joutunut turmella paitsi itseään, myöskin muita levittämällä tuota väärää oppia.”<sup>224</sup>

Verrattuna siihen kuinka paljon uskonnonvapauskysymys oli esillä julkisessa keskustelussa tai esimerkiksi Savo-karjalaisessa osakunnassa, konventin materiaalissa on todella vähän mitään siihen liittyvää. Muihin ajankohtaisiin ongelmakysymyksiin otettiin konventissa kantaa huomattavasti aktiivisemmin. Suomalaisen puolueen hajoamiseen vaikutti nuorten ja vanhojen erilainen suhtautuminen liberaaleihin aatteisiin, esimerkiksi uskonnonvapauskysymykseen. Kuvaavaa on, että vielä vuonna 1887 keskusteluun osallistuneista konventin jäsenistä suurin osa kannatti vanhoillisen Meurmanin linjaa, yksi täysin uskonnonvapauden kieltävää kantaa ja vain kaksikymmentä prosenttia liberaalien ja nuorten fennomaanien ajamaa täydellistä uskonnonvapautta.

#### 4.4 Onko tanssi syntiä? – herätyskristillisyyden vaikutus sivistysidealiin

Suhtautuminen tanssiin ja iltahuvien järjestämiseen kertoo hyvin erilaisista taustoista olleiden oppilaiden ajatusmaailman eroavuuksista, sillä ne nousivat aihepiireinä säännöllisesti esiin konventissa. Toivon-Tähdessä ja kokouksissa käydyissä keskusteluissa oli aina samanlainen vastakkainasettelu sen suhteen, onko tanssi sopivaa ja hyväksyttävää vai ei. Perustelut liittyivät erilaisiin käsityksiin tanssin vaikutuksesta siveellisyyteen ja terveyteen.<sup>225</sup> Kannanotot olivat tunteellisia ja vahvoja niin tanssin puolesta kuin sitä vastaan. Nimimerkki ”Jukan” runollinen kuvaus tanssista on tästä mainio esimerkki:

*”Tanssilla on epäilemättä lumoava vaikutus. Sen loistawa piiri säteilee täynnä nuoruutta, terweyttä, iloa ja kauneutta. Hurmaawien säweliien huokuwat aallot antawat tanssille oikean lumouswoiman ja rakkauden kultaiset unelmat muuttawat sen todelliseksi taiwaaksi.”*<sup>226</sup>

---

<sup>224</sup> Konventin ptk. 12.3.1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>225</sup> Esim. Konventin ptk:t 14.10.1882 OltA Jac:1 KAO; *Luonnon suuren lapsukaiset avaruuden alla, nauttikaamme elmästä Holl’ ihanalla!* ”Kelli”, TT 3.11.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>226</sup> *Niitä näitä naulan päitä. ”Jolla on korwat kuulla, se kuulkoon”.* ”Jukka” TT 29 6.2.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

Seuraavassa lehdessä ilmestyi nimimerkki ”Potakan” tiukka vastine ”Jukan” kirjoitukselle:

*”Minä toki osaan vähän tanssia olen kokenutkin sitä jonkin verran ja pidänkin ”Isä Perkeleen syntisenä laboratoriona”, ainakin sellaisia tanssitapoja ja -tiloja, joita Jukan luulen tarkoittavan...”* <sup>227</sup>

Raamatullinen näkökulma kulki keskustelussa koko ajan mukana, sillä tanssiminen mainitaan useassa kohdin Raamatussa. Myös edellä kirjoituksissa ja niiden vastineissa päädytään kinastelemaan siitä voiko ”nykyaikainen tanssi” olla verrannollista Raamatussa mainitulle tanssille.<sup>228</sup> Tarja-Liisa Luukkasen mukaan yliopiston jumaluusopillisessa tiedekuntayhdistyksessä vastaavia keskusteluja tanssin sopivuudesta oli käyty 1850-luvulta alkaen. Vuoden 1872 keskustelussa jumaluusopin ylioppilaiden enemmistön julisti tanssin olevan syntistä ja piti suhtautumista tanssiin papin ”totisen” kristillisyyden mittana. Keskustelua herätti konventin tapaan ”nykyisen tanssin” suhde oikeaan raamatulliseen tanssiin.<sup>229</sup>

Syksyllä 1886 konventissa käydyssä keskustelussa ”Onko tanssi kristilliseltä kannalta katsottuna oikeutettua?” tuli hyvin esiin perinteinen ja uusi näkemys kristilliseen elämään. Suurimman osan mielestä ”tanssi ei sovi yhteen kristillisen hengen kanssa” Keskustelijoiden näkemykset tanssista poikkesivat suuresti toisistaan. Sodankyläläisen maanviljelijän poika Frans Kariniemi kiteytti kommentissaan tiukan herätyskristillisen näkemyksen: ”Tanssilla ei ole mitään perusteita Raamatussa, eikä kukaan voi uskossa tanssia, sen tähden se ei sovi kristityille.” Lievemmissä kommentteissa tanssi nähtiin ”helposti hurmaavaksi lihalliseksi huviksi” ja siten moraalisesti yhteensopimattomaksi kristillisen elämän kanssa. Ainoastaan pappissukujen vesat Fredrik Ståhlberg ja Yrjö Wichmann puolustivat tanssin ja kristilliseen elämään yhteensopivuutta. Heidän mukaansa tanssi on ”puhdistava” viaton huvi, jota

---

<sup>227</sup> *Hiukan ”Jukan” viimekertaisen kirjoituksen johdosta. ”Potakka”* TT. 13.2.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>228</sup> *Wähän selitystä ”Patakan kirjoitukseen – ”Jukan” kirjoituksen johdosta ”Egomet”* TT 3.4.1886 OltA Jai:5-7 KAO; *Wähän vastinetta Egometille ”Potakka”* TT 17.4.1886 OltA Jai:5-7 KAO; *Sananen Potakalle.* TT 1.5.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>229</sup> Luukkanen 2005, 100–101, 138–139.

Raamatussa ei ole kielletty ja jota Lutherkin suosi.<sup>230</sup> Huomattavaa on, että ainoastaan papin pojat uskaltautuivat puolustamaan tanssia osana kristillistä elämää.

Vielä 1860-luvulle asti monet pappilat olivat olleet maaseudulla kulttuurin keskuksia, joissa vietettiin hilpeitä juhlia ja tanssittiin. Uuden herätyskristillisen käsityksen mukaan pappien, kuten myös uskovien tuli pidättäytyä maallisista riennoista ja keskittyä vaatimattomaan elämään. Kirkollisen tapakulttuurin muuttuessa pietistisemmäksi säätyläistön elämäntapaan kuuluneita maallisia huveja kuten tanssiaisia ja teatteriesityksiä ei enää pidetty kristilliseen elämään sopivina.<sup>231</sup>

Täysin toisenlaisen kuvan oppilaiden suhtautumisesta tanssiin antaa kuukautta aiemmin ”pirakoiden” eli iltajuhlien järjestämisestä käyty keskustelu, jossa enemmistö asettui kannattamaan ehdotusta.<sup>232</sup> Konventti järjesti kahdenlaisia tapahtumia: ”pirakoita” ja ”iltahuveja”. Iltahuvien tarkoituksena oli kerätä rahaa konventin toimintaan järjestämällä ohjelmalliset iltamat, joihin myytiin lippuja. ”Pirakoiden” ideana oli oppia sivistynyttä seuraelämää ja tavata kaupungin nuoria naisia yhteisen illanvieton ja tanssin merkeissä. ”Pirakoiden” järjestäminen oli konventissa säännöllinen kiistakysymys, sillä ne aiheuttivat kuluja, mutta kaikki jäsenet eivät halunneet osallistua niihin. Aika ajoin kiivaaksi muuttuneessa keskustelussa vastustajat perustelivat ”pirakoiden” turhuutta paitsi rahanmenolla myös tanssin paheellisuu-  
della.<sup>233</sup> Ilmeisesti kiihkeät keskustelut tanssista ja tanssia sisältäneistä juhlista eivät olleet ajankohtaisia ainoastaan Oulun yksityislyseon konventissa. Samanlaisen havainnon kiistoista tanssia sisältäneiden juhlien järjestämisessä on tehnyt Hämeenlinnan suomalaisen lyseon toverikunnan pöytäkirjoihin tutustunut Reima Luoto.<sup>234</sup>

Vaikuttaa ristiriitaiselta, että kristillisiä arvoja korostaneessa yksityislyseon konventissa päätettiin järjestää tanssia sisältävät juhlat, mutta kuukausi tämän jälkeen todettiin lähes yksimielisesti, että tanssi ei sovi kristilliseen elämään.<sup>235</sup> Ilmeisesti jälkimmäinen keskustelu

---

<sup>230</sup> Konventin ptk. t 13.11.1886. OltA Jac:2 KAO.

<sup>231</sup> Juva 1956, 134–136; Lehtonen 1994, 147–151; Luukkanen 2005, 138–141.

<sup>232</sup> Konventin ptk:t 23.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>233</sup> Konventin ptk:t 2.5.1885, 23.10.1886 OltA Jac:2 KAO; *Pirakoista* ”Hurttia” TT 15.10.1881 OltA Jai:1-3 KAO; *Sananen pirakka jutusta* ”Kippis”; TT 12.10.1883 OltA Jai:4 KAO; *Wähän vastinetta viimelauantailisiin protesteihin* ”yksi joukosta” TT 9.10.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>234</sup> Luoto 1961, 17–18.

<sup>235</sup> Konventin ptk:t 23.10.1886 OltA Jac:2 KAO; Konventin ptk. t 13.11.1886. OltA Jac:2 KAO.



on tulkittava periaatteellisena, ei omaa käytännönelämää ohjaavana keskusteluna. Luulen oppilaiden ensisijaisesti keskustelleen siitä, onko tanssi sopivaa julkista kristillistä elämää elävälle henkilölle esimerkiksi papille, ei siitä, onko se sopivaa heille. Keskustelut osoittavat, että käsitys kristillisestä elämästä oli suurella osalla konventin jäsenistä herätyskristillisesti väritynyt, vaikka he eivät itse olisi kristillisen elämän ideaalia noudattaneetkaan.

Konventin pöytäkirjaan kirjattujen ”pirakka”- ja tanssikeskustelujen perusteella voi suuntaa antavasti sanoa, miten konventin jäsenistön mielipiteet olivat jakaantuneet. Tanssia puolustaneet oppilaat olivat lähtöisin pääosin sivistyneemmästä luokasta ja vastustajat taas maaseudulta talonpoikaisista oloista. Kuvaavaa on, että nimeltä mainituista kahdestakymmenestä keskustelijasta tanssia ja hupeja kannattaneista kuuden isä oli pappi, kun vastustaneista vain yksi oli papin poika. Kun katsotaan keskustelijoiden tulevia ammatteja, tilanne kääntyy päinvastaiseksi: tanssia puolustaneista ainoastaan yhdestä tuli pappi, kun taas papiksi kouluttautui neljä tanssia vastustanutta oppilasta.<sup>236</sup>

Konventin jäsenet olivat suurimmaksi osaksi syntyneet 1860-luvulla.<sup>237</sup> Pappien ja muiden säätyläismiesten tuli hankkia koulutus ja virka ennen avioitumista, joten papinpoikien isät kuuluivat pääosin sukupolviin, jotka olivat suorittaneet yliopisto-opintonsa 1840- tai 1850-luvuilla. Vielä tuolloin papisto kuului tavoiltaan säätyläistön piiriin. Juvan mukaan jumaluusopin ylioppilaiden eli papiksi kouluttautuvien kotitausta muuttui radikaalisti 1800-luvun loppupuoliskolla. Vielä 1840–50-luvuilla reilusti yli puolet teologian ylioppilaista tuli akateemisista perheistä, mutta konventin jäsenten mennessä yliopistoon enää viidesosa.<sup>238</sup>

Oulun suomalaisesta yksityislyseosta yliopistoon kirjautuneista oppilaista lähes 30 prosenttia aloitti opintonsa teologisessa tiedekunnassa, mikä on puolet enemmän kuin keskimäärin. Itse asiassa joka kymmenes vuosien 1883–1891 aikana teologisessa tiedekunnassa opintonsa aloittanut oli kirjoittanut ylioppilaaksi Oulun suomalaisesta yksityislyseosta.<sup>239</sup> Tätä selittää ensisijaisesti koulun suomenkielisyys, ei esimerkiksi sen maantieteellinen

---

<sup>236</sup>Konventin ptk:t 14.10.1882, 6.10.1883 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 2.5.1885, 23.10.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>237</sup> 179 konventin jäsenestä seitsemän oli syntynyt 1850-luvun lopulla, 148 oli syntynyt 1860-luvulla ja 24 oli syntynyt 1870-luvun alussa. Konventin nimikirja 1879–1888 OltA Jab:1 KAO.

<sup>238</sup> Juva 1956, 117–119; Luukkanen 2005, 130; Murtorinne 1991, 233–234.

<sup>239</sup> Osuudet itse laskettu. Lähteet: Autio, Veli-Matti: *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*. <http://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/>; *Oulun suomalainen yksityislyseo 18–1890–1924. 50-vuotinen muisto*. Matrikkeli, 1924; Luukkanen 2005, 130 (taulukko 6.).

sijainti. Teologinen tiedekunta rekrytoi 1880-luvulla kolme neljäsosaa opiskelijoistaan suomenkielisistä kouluista, vaikka ruotsinkielisistä kouluista valmistui huomattavasti enemmän ylioppilaita kuin suomenkielisistä.<sup>240</sup>

Tarja-Liisa Luukkosen (2005) kuvaama ”hurskauselämään kääntyneiden ja maailmasta erottautuneiden” teologianopiskelijoiden sukupolvi oli lähtöisin Oulun suomalaisen lyseon kaltaisista suomenkielisistä lyseoista, joiden oppilasaines oli kotoisin pääosin maaseudulta. Heille säätyläiskulttuuriin kuuluneet hovit olivat vieraita ja syntisinä pidettyjä, joten he suhtautuivat niihin torjuvasti. Aatteet oli omaksuttu jo kotoa eikä säätyläistön sivistysideali päässyt läpäisemään niitä opiskeluvaiheessakaan.

---

<sup>240</sup> Murtorinne 1991,321; Strömberg 1989, 773–774.

## 5 YHTEISKUNNALLINEN OIKEUDENMUKAISUUS

### 6.1 Naisten oikeuksia edistämässä

Oulun suomalaisen yksityislyseon konventissa keskusteltiin ensimmäisen kerran ”nais-emancipationista, eli naisten tasa-arvoisuudesta miesten kanssa” syksyllä 1882. Aihe herätti oppilaiden keskuudessa kiihkeän innostuksen naisasian puolesta ja sitä vastaan. Keskustelu oli myös sikäli merkityksellinen, että se oli ensimmäinen kerta, kun yhteiskunnallista tasa-arvoa käsiteltiin konventissa muussa viittekehysessä kuin kielikysymyksen osalta.<sup>241</sup>

1880-luvulla miesten ja naisten oikeuksista ja yhdenvertaisuudesta keskusteltiin paljon lehdistössä. Naiskysymys nousi pinnalle norjalaisen Henrik Ibsenin näytelmän *Nukke koti* (1879) tultua Suomeen vuonna 1880. Näytelmän ajatukset naisten alistetusta asemasta avioliitossa ja yhteiskunnassa vaikuttivat syvästi nuoreen suomenmieliseen kulttuuriväkeen ja ylioppilaisiin. Alli Rytkösen mukaan Ibsenistä tuli ”nuorten profeetta”, joka johdatti heidät tutustumaan realistiseen kirjallisuuteen ja pohtimaan päivänpolttavia yhteiskunnallisia kysymyksiä vapautusliikkeineen. Rytkösen ja Riitta Jallinojan tulkinta K.T.P-ryhmän suhtautumisesta naiskysymykseen poikkeaa täysin toisistaan, mutta ainakin voi todeta liberaalin Valvoja-ryhmän olleen fennomaaneista suojeleva naiskysymykselle.<sup>242</sup>

Vuonna 1882 kysymys naisten oikeudesta koulutukseen oli erityisen ajankohtainen: Emma Irene Åström suoritti ensimmäisenä naisena maisterintutkinnon, ja kuopiolaiset nais-sivistyksen kannattajat, Minna Canth etunenässä, alkoivat laatia perustamissuunnitelmia ensimmäiselle suomenkieliselle täysiluokkaiselle yliopistoon johtavalle tyttölyseolle. Toisaalta naisten oikeudesta korkeampaan koulutukseen ja ylioppilastutkintoon väiteltiin kiivaasti. 1870-luvun alun jälkeen yksikään nainen ei ollut saanut lupaa ylioppilaskirjoitusten suorittamiseen. Perimmiltään koulutuskysymyksessä oli kyse naisten asemasta yhteiskunnassa. Vastakkain olivat perinteinen käsitys naisten paikasta kotona miehensä tukena ja uudet

---

<sup>241</sup> Konventin ptk. 18.11.1882, OltA Jac:1 KAO.

<sup>242</sup> Jallinoja 46–50; Paaskoski 2001, 42–44; Rytkönen 1940, 72–74.

vaatimukset naisen oikeudesta toimia yhteiskunnassa eli oikeudesta tasaveroiseen koulutukseen, sekä mahdollisuudesta ammattiin ja uraan.<sup>243</sup>

Konventin emansipaatiokeskustelussa pohdittiin naisten oikeutta miesten kanssa tasaveroiseen koulutukseen sekä sitä, ovatko naiset tarpeeksi kyvykkäitä opiskelemaan ja työskentelemään korkeissa viroissa. Suurin osa jäsenistä kannatti naisten opiskelumahdollisuuksien parantamista, mutta myös jyrkkiä vastaväitteitä esitettiin keskustelussa. Tasa-arvoistumisen puolestapuhujat perustelivat näkemystään historian naishallitsijoilla kuten Katariina Suurella, vakuuttaakseen naisten kykenevän opiskelemaan ja hoitamaan korkeaa virkaa. Koulutuksen vastustajat taas vetosivat naisten henkiseen ja ruumiilliseen heikkouteen sekä Raamattuun. Oppilas Aleksander Saarisen kommentti on tästä mainio esimerkki: ”emansipaationismi on Jumalan sääntöä vastaan, joka on määrännyt miehen naisen herraksi.” Hän tosin lisäsi, ettei naisilta tule kieltää ”yleistä sivistystä”. Toisaalta oppilas Frans Riekki väitti ehkä hieman sarkastisesti naisten olevan kyvykkäämpiä kuin miesten Raamatun perusteella: ”...että kun luominen on tapahtunut huonommasta parempaan, nainen on etevämpi miestä, kun hän luotiin miehen jälkeen.”<sup>244</sup>

Raamatulla oli perinteisesti perusteltu naisen ja miehen erilaista asemaa ja tehtäviä. Naisen jumalalliseen lakiin perustuvan kutsumuksen nähtiin olevan kodin piirissä äitinä, vaimona ja emäntänä. Tämä ei tarkoittanut kaiken sivistyksen kieltämistä naisilta, vaan sen rajaamista pelkästään perheen piiriin. Jo monet fennomaanisen liikkeen varhaisista teoreetikoista, esimerkiksi J. V. Snellman, pitivät naisten koulutuksen parantamista välttämättömänä suomalaisen kulttuurin ja kielen kehitykselle. Hänen mukaansa vain sivistystä saanut nainen pystyi kasvattamaan lapsensa siveellisiksi ja isänmaallisiksi, sekä käsittämään miehensä ja poikiensa toimintaa julkisessa elämässä. 1880-luvulla naisten yleisen sivistyksen tarpeesta oltiin jokseenkin yksimielisiä, mutta kiistaa herätti se, millainen koulutuksen tulisi olla ja mihin sen tulisi johtaa.<sup>245</sup>

Yliopiston piirissä kannatettiin laajasti naisille oikeutta suorittaa ylioppilastutkinto ja siten opiskella yliopistossa ilman erillistä lupaa. Ainoastaan teologian professori Gustaf

---

<sup>243</sup>Luukkanen 2005, 170; Kaarninen – Kaarninen 2002, 92 – 97; Klinge 1989, 647–648 Ruutu 1939, 301.

<sup>244</sup> Konventin ptk. 18.11.1882. OltA Jac:1 KAO.

<sup>245</sup> Häggman 1994, 180, 184–185, 196–197.

Johansson ja teologinen tiedekuntayhdistys vastustivat naisten opiskelua yliopistossa.<sup>246</sup> Jumaluusopin ylioppilaita tutkineen Tarja-Liisa Luukkasen väitöskirjan yksi alaluku käsittelee naiskysymystä jumaluusopillisen tiedekuntayhdistyksen keskusteluissa 1880-luvulla. Vertailun Jumaluusopin ylioppilaiden ja konventin jäsenten välillä tekee erityisen kiinnostavaksi se, että molemmissa paikoissa naisemansipaatiosta keskusteltiin samoina vuosina 1882 ja 1885.<sup>247</sup>

Jumaluusopillisessa tiedekunnassa naisten tasa-arvoistumiskehitystä vastustettiin raamattullisista lähtökohdista samanlaisin perusteluin sekä vuoden 1882 että vuoden 1885 keskustelusta. Patriarkaalinen nuori teologisukupolvi piti Raamatun muuttumatonta sanaa ohje-nuoranaan niin hengellisissä kuin yhteiskunnallisissakin asioissa, joten he torjuivat sen pohjalta vaatimukset naisten aseman muuttamisesta. Vähemmistöön jääneet naisemansipaationismien kannattajat puolustivat naisten oikeuksia Raamatulla kristinuskon henkeen vedoten. He tarkastelivat naisen asemaa Raamatussa osoituksena menneen ajan kulttuurista ja ajattelutavasta, eivät jumalallisena totuutena.<sup>248</sup>

Keväällä 1885 konventissa käydystä keskustelusta näkyvät muutoksen tuulet. Alustuksessaan oppilas Isak Jolma vertasi naisten asemaa orjuuteen John Stuart Millin ajatuksia<sup>249</sup> mukaillen:

*Yhteiskunnan eteenpäin pyrkiessä ja sivistyessä mainioimmista miehissä herännyt tunne korottaa naisen tilaa. Tämä olisikin jalosti tehty, sillä naisen tila on[...] vieläkin jotenkin kurja. Hänen vapautensa on niin jyrkästi rajoitettu, että hänen elämänsä on jonkunlaista orjuutta. Häntä varten ei löydy korkeampia oppilaitoksia, joissa hän saisi kehittää ajattelukykyään ja tietojaan ja jonka tähden hän ei voi päästä valtionvirkoihin, vaan hänen asemansa on tykkänään miehen vallan alla, hän on miehen orja.*<sup>250</sup>

Suurin osa oppilaista yhtyi Jolman kantaan, mutta myös sukupuolten tasa-arvoa vastustavat tunnustivat naisten oikeudet yksilöinä. He muistuttivat, ettei työpaikkoja ole riittävästi

---

<sup>246</sup> Klinge 1989, 647–648; Luukkanen 2005, 156–184.

<sup>247</sup> Vrt. Luukkanen 2005, 164–172.

<sup>248</sup> Luukkanen 2005, 164–172.

<sup>249</sup> Katso esim. Jallinoja 1983, 52–57.

<sup>250</sup> Konventin ptk:t 9.5.1885 OltA Jac:2 KAO.

miehillekään ja että naiset koulutuksen myötä kilpailisivat samoista viroista. Vaatimukseen naisten oikeudesta hallita omaisuuttaan myös avioliitossa suhtauduttiin penseästi, sillä epäiltiin ”että hän ei antaisi rahoja miehelleen tämän hyödyllisiinkään pyrintöihin”<sup>251</sup>

Raamattuun pohjaavia perusteluja ei esitetty konventissa vuoden 1885 emansipaatio-keskustelussa, kuten ei muissakaan naistenoikeuksiin liittyvissä kirjoituksissa. Konventissa oppilaat perustelivat kantaansa naiskysymykseen yhteiskunnallisista, eivät uskonnollisista lähtökohdista. Hämäläistä osakuntaa tutkinut Seppo Kuusisto on tehnyt saman huomion uskonnollisten perustelujen katoamisesta naistenoikeuksia koskevista keskusteluista 1880-luvun kuluessa. Verrattuna jumaluusopin ylioppilaiden kannanottoihin konventin jäsenten enemmistö oli omaksunut naiskysymykseen vapaamielisen asenteen, joka oli lähempänä muuta nuorta fennomaanisivistyneistöä.<sup>252</sup>

J. S. Millin teoksen *The Subjection of Women* ajatukset olivat luultavasti tulleet oppilaille tutuiksi sanomalehtikirjoitusten pohjalta. Suomen Naisyhdistys, Suomen ensimmäinen naisasiajärjestö perustettiin vuonna 1884 ja se toi näkemyksiään innokkaasti julkiseen keskusteluun.<sup>253</sup> Erityisen vahvasti oppilaisiin näyttää vaikuttaneen Minna Canthin vuonna 1884 *Valvoja*-lehteen kirjoittama kaksiosainen artikkeli *Naiskysymyksestä*. Artikkelia siteerattiin lähdeittä mainitsematta sekä vuoden 1885 emansipaatiokeskustelussa että molemmissa yhteiskasvatusta käsitelleissä keskusteluissa seuraavina vuosina. Tämä näkyy samankaltaisten mielipiteiden ja perustelujen lisäksi kielikuvissa ja esimerkeissä. Oppilas Antti Seppänen pohdiskelee naisten velvollisuutta koulutuksen tukemiseen samaan tapaan kuin Canth kirjoituksessaan: ”Kaikki pitää antaa alttiiksi isänmaansa hyväksi, niin kuin Ruomin ja Karthagon naiset muinoin tekivät.” Myös esimerkiksi ”nainen miehen leikkikaluna” ja ”nainen miehen alemmainen orja” löytyvät keskusteluista samalla tavoin esitettynä kuin Canthilta.<sup>254</sup>

Nimimerkki ”Helme” kirjoitti Toivon-Tähteen pitkän artikkelin seikoista, joita Minna Canth ”esittelee programmiksi kaikille naiskysymystä harrastaville”. ”Helme” yhtyy Canthin ajatuksiin naisten oikeutetuista vaatimuksista koulutukseen, itsenäiseen toimeentuloon ja omaisuutensa hallintaan. Hän kuitenkin arvostelee Canthin päämäärää eli ”naisten täydellistä

---

<sup>251</sup> Konventin ptk. 12.9.1885 OltA Jac:2 KAO.

<sup>252</sup> Kuusisto 1978, 137–138; Luukkanen 2005, 171–173, 350.

<sup>253</sup> Hakaste 1992, 213–215; Jallinoja 1983, 23–33.

<sup>254</sup> Minna Canth: Naiskysymyksestä. I. *Valvoja* 1884 no 4, s. 169–176; Minna Canth: Naiskysymyksestä. II. *Valvoja* 1884 kesäkuu no 6, s. 288–303; vrt. Konventin ptk:t 9.5.1885, 8.5.1886, 29.1.1887 OltA Jac:2 KAO.

ylivaltaa”. Kirjoituksessa arvellaan Canthin haluavan saada miehet alempiarvoiseen asemaan, jollaisessa naiset ovat aiemmin olleet, silkan kostonhimon vuoksi.<sup>255</sup> Minna Canthin kirjoituksiin tutustuneena Helmeen kritiikki on ymmärrettävää. Canth herätti omana aikanaan kirjoituksillaan paljon arvostelua ja hänen arveltiin kannattavan naisten ylivaltaa.<sup>256</sup> Todellisuudessa Canth ei vaatinut naisille etuoikeuksia tai kiintiöpaikkoja, vaan korosti sukupuolten tasa-arvoista vapautta kehittää itseään, aivan kuten ”Helme” omassa kirjoituksessaan.<sup>257</sup> Itse asiassa ”Helme” esitti huomattavasti radikaalimman ajatuksen naisten oikeudesta yhteiskunnan johtoasemaan, mikäli he osoittautuvat miehiä etevimmiksi.<sup>258</sup> En usko nimimerkin ”Helme” tai kenenkään kuulijan tosissaan ajatelleen, että naiset voisivat syrjäyttää miehet etevyydellään. Konventissa myös naissivistyksen ja yhteiskasvatuksen kannattajat pitivät naisia pääsääntöisesti vähemmän lahjakkaina kuin miehiä. He myönsivät poikkeusyksilöiden olemassaolon, mutta ajattelivat, että esimerkiksi koulunkäyntiä tulisi helpottaa, jotta naiset voisivat siinä pärjätä.<sup>259</sup>

Naisten fyysiset ja henkiset ominaisuudet, erityisesti heikkous, olivat toistuvia ja käyte-tyimpiä perusteluja naisemansipaatiota vastustavissa piireissä.<sup>260</sup> Konventin keskusteluissa naisten tasa-arvoistumisen vastustajien perustelujen muutos näkyy mielenkiintoisesti. Vuoden 1882 keskustelun jälkeen Raamattuun nojaavat perustelut katosivat ja epäily naisten terveyden kestämisestä tuli pääargumentiksi.<sup>261</sup> Anne Ollila on todennut naiseuden normien pysyneen 1800-luvun lopulla samoina kuin aiemmin, mutta niiden perustelun muuttuneen raamatullisesta tieteelliseen.<sup>262</sup>

---

<sup>255</sup> *Naiskysymyksen alalta, Naiskysymyksen alalta II (Naisen omatakeinen toimeen-tulo), Naiskysymyksen alalta III (Onko naisen pyrkiminen ylivaltaan tahi tasaarwoon miehen suhteen)* ”Helme” TT 23.1.1886, 6.2.1886, 20.2.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>256</sup> Esim. Valvojan toimitukselle, *Valvoja* 1885 marraskuu no 11, s. 554–555.

<sup>257</sup> vrt. Minna Canth: Naiskysymyksestä. I. *Valvoja* 1884 no 4, s. 169–176; Minna Canth: Naiskysymyksestä. II. *Valvoja* 1884 kesäkuu no 6, s. 288–303; Minna Canth: Naiskysymyksestä vielä sananen. *Valvoja* 1885 lokakuu no 10, s. 492–494.

<sup>258</sup> *Naiskysymyksen alalta III (Onko naisen pyrkiminen ylivaltaan tahi tasaarwoon miehen suhteen)* ”Helme” TT 20.2.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>259</sup> Konventin ptk. 18.11.1882 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 12.9.1885, 1.5.1886, 30.4.1887. OltA Jac:2 KAO.

<sup>260</sup> Luukkanen 2005, Kaarninen – Kaarninen 2002; Kaikkonen 2002. Ollila 1998, 205–207.

<sup>261</sup> Konventin ptk. 18.11.1882 OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 12.9.1885, 1.5.1886, 30.4.1887. OltA Jac:2 KAO.

<sup>262</sup> Ollila 1998, 206–207.

Kaikissa naisten tasa-arvoisuutta ja koulukysymyksiä käsitelleissä keskusteluissa ja kirjoituksissa konventissa pohdittiin koulutuksen vaikutusta naisten kykyyn kasvattaa lapsiaan. Äitiyttä pidettiin naisen tärkeimpänä roolina, mikä näkyy myös siinä, että huomattavan monet naisia käsittelevistä kirjoituksista keskittyivät määrittelemään sitä, millainen on hyvä äiti.<sup>263</sup> Konventin jäsenten nuori ikä ja näkökulma perhe-elämään selittävät osittain äitiyden keskeisyyden. Kuitenkin merkittävämpi tekijä on, että naisten rooli nähtiin 1880-luvulla kaikilla yhteiskunnan tasoilla, myös esimerkiksi naisasialiikkeen sisällä, ensisijaisesti äitinä ja kasvattajana.<sup>264</sup>

Konventin keskusteluissa kuten lehdistössäkin käydyssä keskustelussa naisten koulutuksen ja lastenkasvatuksen suhde nähtiin kahdella vastakkaisella tavalla. Osassa kommentaareista perusteltiin naissivistyksen lisäämisen välttämättömyyttä naisten tehtävällä kasvattaa tuleva sukupolvi. Joidenkin mielestä taas tieteiden tutkiskelun myötä naisista katoaisi ”naisellisuus, tuo perhe elämän sulostuttaja ja heistä tulisi jöröjä, eivätkä voisi silloin oikein kasvattaa lapsia.” Edelliset sanat olivat oppilas Fredrik Ståhlbergin lausumia.<sup>265</sup> Kahta vuotta myöhemmin hänen näkemyksensä oli muuttunut ja hän puolusti yhteiskasvatusta: ”Sitä paitsi katoaisi liika naisellisuus työistä tämän kautta ja tytöt ja pojat oppisivat tuntemaan ja kunnioittamaan toisiansa.”<sup>266</sup>

Konventissa keskusteltiin tyttöjen ja poikien yhteiskasvatuksen hyödyllisyydestä vasta keväällä 1886, jolloin oli jo päätetty suomenkielisen yhteiskoulumuotoisen lyseon perustamisesta Helsinkiin. Tuolloin maassa toimi jo kolme ruotsinkielistä yhteislyseota, joten olisi ollut luontevaa, että konventin jäsenet olisivat jo aiemmin pohtineet omaa elämänpiiriään lähellä olevaa aihetta.<sup>267</sup> Keskusteluissa yhteiskasvatusta kannatettiin lähes poikkeuksetta. Vahvana kantana esiin nousi historiallisen vääryyden korjaamisen tärkeys ja naisten oikeus tasaveroiseen koulutukseen. Yhteiskasvatuksen suurimpana etuna nähtiin poikien käytöstopojen parantuminen. Toisaalta oppilas Akseli Komulainen epäili, että ”ulkonaiset tavat kyllä

---

<sup>263</sup> Esim. *kodista ja kotiin* TT 20.3.1880 OltA Jai:1-3 KAO; *Perheelämästä ”Kemppeä”* TT 24.2.1883 OltA Jai:4 KAO; *Millainen on oikea ja huolellinen perheenäiti? ”Waahto”* TT 21.3.1885 OltA Jai:5-7 KAO; *Wanhempien welvollisuuksista ”Louhi”* 29.1.1887 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>264</sup> Jallinoja 1983, 32–33, 52–57, 68.

<sup>265</sup> Konventin ptk. 2.9.1885 OltA Jac:2 KAO.

<sup>266</sup> konventin ptk. 30.4.1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>267</sup> Konventin ptk. 1.5.1886 OltA Jac:2 KAO; vrt. Hakaste 1992, 391.



hienontuisivat, mutta kuitenkin tuon hienon kuoren alla piilisi raaka siiveettömyys”. Muut vastustivat väitettä korostaen, että ”sekä tytöt että pojat tulisivat antamaan suurempaa siveellistä arvoa toisilleen, opittua tuntemaan oikein toisensa.”<sup>268</sup> Tässä keskustelussa siveellisyydellä tarkoitetaan nimenomaan sukupuolista siveellisyyttä

Yleinen käsitys yhteiskasvatuksen siveellisyydestä oli muuttunut nopeasti. Yhteiskoulutusta Suomessa tutkineen Saara Hakasteen mukaan 1860-luvulla jopa samassa rakennuksessa, mutta eri luokkahuoneissa tapahtuvaa opetusta pidettiin moraalisesti arveluttavana. Seuraavan vuosikymmenen aikana yhteiskasvatus oli lyönyt läpi maaseudun kansakouluissa ja 1880-luvun loppupuolelle tultaessa oli taantumuksellista vastustaa yhteiskoulutusta millä tahansa luokka-asteella.<sup>269</sup>

Konventin jäsenten vahva halu puolustaa yhteiskasvatusta tulee esiin innossa keksiä koulunkäynnin helpottamiseksi keinoja, jotta tyttöjen terveys sitä kestäisi. Tietysti kommentin ”eiköhän niitä pitkiä läksyjä voisi lyhentää jollakin tapaa” esittäjällä voi tulkita olleen myös oma hyöty mielessä läksyjien lyhentämisen suhteen. Taloudelliset seikat puolsivat yhteiskoulujen perustamista, mikä huomattiin myös konventin keskusteluissa<sup>270</sup>:

*”Aineellistakin hyötyä olisi yhteiskasvatuksesta, monessa pienessä kaupungissa on eri koulut tytöille ja pojille, mutta jos näissä kaupungeissa olisi yhteiskoulu, tulisi se puolilla varoilla kannatetuksi.”*<sup>271</sup>

Oppilas Fredrik Ståhlbergin keväällä 1887 esittämässä kommentissa tiivistyy hyvin suurin syy yhteiskoulujen nopealle leviämislle 1890-luvulla.<sup>272</sup>

---

<sup>268</sup> Konventin ptk:t 1.5.1886, 30.4.1887. OltA Jac:2 KAO.

<sup>269</sup> Hakaste 1992, 175–181, 253–255.

<sup>270</sup> Konventin ptk:t 1.5.1886, 30.4.1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>271</sup> Konventin ptk:t 30.4.1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>272</sup> Vrt. Hakaste 1992, 253–255; Strömberg 2011, 136.

## 6.2 Kaksijakoinen suhtautuminen köyhyteen

*”...wielä on suuri osa meidänkin maamme asukkaista orjia, palkollisia. [...] meidän palkollisillamme on jonkunlainen wapaus, itsenäisyys, woiwathan he mielensä mukaan jättää wuotensa palweltuaan isäntäänsä ja walita toisen. Wapauttahan tuo kyllä on, waan mitäpä sellaisesta wapaudesta, joka pahasta päästää, mutta syöksee toiseen, joka ehkä on edellistä wieläkin katkerampi.”<sup>273</sup>*

Yllä oleva katkelma on syksyllä 1885 Toivon-Tähdessä julkaistusta kirjoituksesta ”Palkollisistamme”, jossa arvostellaan tiukasti palvelusväen ja työläisten suojatonta asemaa isäntien ja tehtaiden johtajien mielivallan alaisina. Kirjoituksessa kuvaillaan kuinka työnte-kijät, jotka saattoivat olla pieniä lapsia tai vakavasti sairaita raatavat aamusta iltaan, ja mikäli he eivät kykene töihin riittävän hyvin, heidät erotetaan. ”... tunnussana on: raada kuin orja tai astele mieron tietä”. Kirjoittajan mukaan viime aikoina on alettu kiinnittää runsaasti huomiota ”palvelevan alhaisen kansan tilaan” ja vaaditaan lakeja ja uusia tapoja, joilla heidän asemaansa kohennettaisiin.<sup>274</sup>

Konventin materiaalissa orjuussymboliikka ei ole poikkeuksellista. Se liittyy tyypillisesti suomalaisten kansan alistettuun asemaan ruotsinkielisen yläluokan puristuksissa.<sup>275</sup> Huomat-tavaa on, että vasta 1880-luvun puolivälin jälkeen vertauksia orjuuteen alettiin käyttää myös muuhunkin yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen liittyvässä viitekehysessä.<sup>276</sup> Työväen ja yhteiskunnan huono-osaisten kuten sairaiden, vanhusten ja orpolasten asema ja kohtelu alkoivat tuolloin kiinnostaa konventin jäseniä.

Vaivaishoidon eli työkyvyttömistä köyhistä huolenpidon yleisin muoto oli 1800-luvun loppupuolella joko ruotilaiseksi tai huutolaiseksi anto. Huutolaiset myytiin kunnan järjestä-mällä huutokaupalla vuodeksi sille, joka heidät suostui halvimmalla ottamaan huostaansa.

---

<sup>273</sup> *Palkollisistamme* ”Helme” TT 7.11.1885 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>274</sup> *Palkollisistamme* ”Helme” TT 7.11.1885 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>275</sup> esim. *Taistele vaan!* ”Terho” TT 29.1.1881 OltA Jai:1-3 KAO; *Suomalaiset kansat* TT 14.4.1883 OltA Jai:4 KAO; *Rohkea mies täyttää welwollisuutensa isänmaata kohtaan* ”Louhikko” TT 7.2.1885 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>276</sup> keskustelu ”naiskysymyksestä” Konventin ptk. 9.5.1885 OltA Jac:2 KAO; Keskustelu ”onko vaivaistalojen perustaminen kuntiin hyödyllistä” Konventin ptk. 13.11.1886 OltA Jac:2 KAO; *Muutamassa kokouksessa käyminen* ”Pikke” TT 9.10.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

Ruotilaiset taas määrättiin ruodin mukaisesti joko pidemmäksi tai lyhemmäksi ajaksi taloihin elätettäviksi korvausta vastaan. Veikko Piirasen mukaan vaivaishuutokaupat lisääntyivät 1800-luvun loppupuolelle tultaessa, sillä avuntarvitsijoiden määrä kasvoi. Huutokaupat muodostuivat huutajien ja tilaisuutta sivusta seuranneiden väenkokouksiksi, joissa järjestelmän heikkoudet tulivat selvästi nähtäville. Realismin hengessä 1880-luvulla lehdistössä ja kirjallisuudessa alettiin arvostella kiivaasti vaivaishuutokauppojen ihmisarvoa loukkaavaa luonnetta.<sup>277</sup>

Konventissa huutolaisten ja ruotilaisten asemaa verrattiin orjuuteen ja heidän myymistään orjakauppaan.<sup>278</sup> Tunteisiin vetoavassa kirjoituksessa syksyiltä 1886 nimimerkki ”Pike” kuvaa vaivaishuutokauppaa:

*”Lapsien ja myös muutamien vanhusten silmissä välkkyi kyyneliä, kun he läksivät isäntiensä jälkeen, sillä monikin tiesi, että hänen orjuutensa ei tullut olemaan kowinkaan hauska.”*<sup>279</sup>

”Pike” vaati huutolais- ja ruotilaisjärjestelmän epäkohtien poistamista kuvaamalla realistiseen tapaan vallitsevien käytäntöjen julmuutta ja isäntien piittaamattomuutta köyhien hyvinvoinnista.<sup>280</sup> Kirjoitus oli hyvin ajankohtainen, sillä vain muutamaa kuukautta myöhemmin julkaistiin Savo-lehdessä Juhani Ahon *Orjamarkkinat*, joka on tunnetuin huutolaisjärjestelmää kritisoiva kirjoitus.<sup>281</sup>

Samana syksynä käydyssä keskustelussa vaivaishoidosta todettiin lähes yksimielisesti, että kaikkien kuntien tulisi perustaa vaivaistaloja, jotta ”köyhät sen kautta saisivat ihmisellisempää kohtelua”. Toisaalta myös yhteinen hyöty tuli esiin, sillä likaisten ja siivottomien köyhien ajateltiin levittävän kulkutauteja kiertäessään talosta toiseen. Köyhiin ei suhtauduttu ymmärtäväisesti konventissa, sillä laiskuutta pidettiin köyhyyden suurimpana syynä. Kuntien vaivaishoidon kulujen ei ajateltu nousevan vaivaistalojen perustamisen myötä, sillä vaivaistaloissa kaikkien, myös laiskojen, oli tehtävä töitä. Oppilas Kaarlo Haapakoski

---

<sup>277</sup> Piirainen 1958, 261–263, 269.

<sup>278</sup> Konventin ptk. 13.11.1886 OltA Jac:2 KAO; *Muutamassa kokouksessa käyminen* ”Pikke” TT 9.10.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>279</sup> *Muutamassa kokouksessa käyminen* ”Pikke” TT 9.10.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>280</sup> *Muutamassa kokouksessa käyminen* ”Pikke” TT 9.10.1886 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>281</sup> Vrt. Virrankoski 2001, 556; Piirainen 1958, 262–263.

vastusti ainoana vaivaistaloja perustellen kantaansa laiskoilla vanhemmilla, jotka jättäisivät lapset kunnan hoivaan vaivaistaloihin, mikäli sellaisia olisi tarjolla.<sup>282</sup>

Köyhien paheksunta oli yleistä 1800-luvun puolenvälin jälkeisessä julkisessa keskustelussa. Syytä lisääntyneeseen köyhyyteen ja kerjäläisten määrään ei etsitty olosuhteista, tilatoman väestön kasvusta tai toimeentulon vaikeudesta vaan köyhistä itsestään. Suurta osaa heistä pidettiin syypäinä omaan köyhyyteensä, jonka he olivat esimerkiksi laiskuudella, huolimattomalla taloudenpidolla tai monenlaisella siveettömyydellä aiheuttaneet. Toki muutamia ymmärtäväisempiä kannanottoja esiintyi, esimerkiksi J. V. Snellman näki yksipuolisen elinkenorakenteen köyhyiden perimmäisenä syynä. 1880-luvulla suhtautuminen köyhiin ja köyhyyteen muuttui erityisesti nuorilla fennomaaneilla. He pyrkivät sosiaaliliberalismin oppien<sup>283</sup> mukaan parantamaan työväensuojelua ja köyhäinhoitoa. Sosiaaliliberalismin tavoitteena oli yhteiskuntajärjestystä horjuttavan sosialismin torjuminen ja työväestön sivistystason kohottaminen. Suuri herättävä vaikutus oli sosiaalisesti suuntautuneilla kirjailijoilla, kuten Pietari Päivärinnan, Teuvo Pakkalan, Juhani Ahon ja Minna Canthin realistisilla teoksilla.<sup>284</sup>

Uuden ja vanhan ajattelutavan kohtaaminen tulee hyvin näkyviin, kun oppilas Fredrik Ståhlbergin esityksestä konventissa pohdittiin keväällä 1886 yleisimpiin rikoksiin eli varkauksiin johtaneita syitä. Esittäjä piti yhteiskunnan eriarvoisuutta ja siitä johtuvaa köyhyyttä ensisijaisena syynä varkauksiin: ”Suuri köyhyys näet masentaa ihmisen siiveellistä voimaa, heikontaa heidän käsityskantaansa oikeasta ja väärästä, katkeroittaa heidän mielensä.” Ståhlberg kuvasi pitkässä alustuksessa, kuinka omaisuuden epätasaisen jakautumisen aiheuttama oikeutettu katkeruus sai köyhän ottamaan oikeuden omiin käsiinsä ja lankeamaan varkauksen. Puheenvuorossa on selkeä yhteiskuntaa yksilön teosta syyttävä sävy.<sup>285</sup>

Muut kuusi mainittua keskustelijaa vastustivat Ståhlbergin näkemystä kiivaasti. Heidän mukaansa syyt varkauksiin olivat ensi sijassa ihmisen ominaisuudet kuten laiskuus, juoppous sekä luonteen laatu ja sen heikkous. Tiukan kristillisiä arvoja esiintuonut oppilas Frans Kariniemi piti jumalattomuutta varsinaisena syynä sille miksi ”ihminen poikkeaa oikeuden ja

---

<sup>282</sup> Konventin ptk. 13.11.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>283</sup> sosiaaliliberalismista esim. Virrankoski 2001, 548.

<sup>284</sup> Haatanen 1968, 59, 101–112; Virrankoski 2001, 548, 570–571.

<sup>285</sup> Konventin ptk. 15.5.1886 OltA Jac:2 KAO.

siweyden polulta.” Huono kotikasvatus oli ainoa ympäristötekijä, joka sai keskustelussa ymmärtäväisen vastaanoton.<sup>286</sup> Keskustelu osoittaa kuinka perinteiset ajatusmallit pysyivät tiukassa, vaikka uusia ajatuksia tuotiin esiin.

Konventin keskusteluissa tai tutkimissani kirjoituksissa ei kerrota omakohtaisia kokemuksia köyhyydestä, vaikka voisi kuvitella, että lähes kaikilla konventin jäsenillä oli kosketuspintaa yhteiskunnan huono-osaisiin. Yli puolet heistä oli kotoisin Pohjois-Suomen köyhältä maaseudulta, jossa vaivaisavun varassa elävien osuus oli suuri muuhun maahan verrattuna. Konventin jäsenten syntymän aikoihin 1860-luvulla<sup>287</sup> katovuodet koettelivat Pohjois-Suomea erityisen raskaasti ja ne suistivat monet pientilalliset ja palkolliset kurjuuteen. Nopean väestönkasvun vuoksi köyhien lukumäärä ei vähentynyt, vaikka nälkävuosina 1866–68 merkittävä osa köyhistä menehtyi ja myöhemmin monet lähtivät siirtolaisiksi.<sup>288</sup>

Mahdollisesti fiktiivisten tarinoiden pohjana olivat oman kylän ihmisten elämäntarinat, mutta keskusteluissa tai asiakirjoituksissa esimerkkejä tai omaan kokemukseen nojaavia perusteluja ei ole. Konventin jäsenet pohtivat yhteiskunnan huono-osaisia ainoastaan akateemisesti ja siten etäännyttivät aiheen itsestään. Tätä osoittaa myös se, että köyhyyteen liittyvät aiheet nousivat konventissa esiin vasta kun niistä oli tullut realismin myötä suosittu aihe lehdistössä.

Vaikka monet konventin jäsenet eivät kuuluneet lähtökohdiltaan niin kutsuttuun säätyläistöön, he eivät olleet taustaltaan köyhälistöä. Oppikouluun pääseminen vaati alkeisopin-toja ja erityisesti maaseudulta kotoisin olevilta melko paljon varallisuutta. Maaseudulta opintielle lähteneet olivat pääosin tilallisten poikia, tilattomien tai virattomien ”työmiesten” poikia oli koko konventin toiminnan aikana mukana vain neljä.<sup>289</sup> Talolliset eivät suhtautuneet lisääntyvään köyhälistöön ymmärtäväisemmin kuin sivistyneistö. Sosiaalinen eriarvoisuus oli kasvanut autonomian kaudella, ja erityisesti 1870-luvulta lähtien talolliset vaurastuivat verrattuna torppareihin ja työläisiin, kun metsät alkoivat tuottaa enemmän rahaa.

---

<sup>286</sup> Konventin ptk. 15.5.1886 OltA Jac:2 KAO.

<sup>287</sup> 179 konventin jäsenestä 7 oli syntynyt 1850-luvulla, 148 1860-luvulla ja 24 1870-luvun alussa. Vanhin jäsen oli syntynyt v. 1854, nuorimmat v. 1873. Konventin nimikirja 1879–1888 OltA Jab:1 KAO.

<sup>288</sup> Haatanen 1968, 70–71, Pulma 2007, 74–75; Piirainen 1958, 85.

<sup>289</sup> Katso taulukko 1, työmiesten pojista kaksi oli kotoisin maalta ja kaksi kaupungista. Konventin nimikirja 1879–1888 OltA Jab:1 KAO.

Yhdessä fennomaanisen innostuksen kanssa tämä mahdollisti uuden talonpoikaisen sivistyneistön nousuun.<sup>290</sup> Konventin jäsenet olivatkin juuri niiden miesten poikia, joita Virrankoski kuvaa osuvasti maattoman kansan näkökulmasta: ”Monet isännät myös sivistyivät harmittavasti: lukivat lehtiä ja kirjoja ja kouluttivat lapsiaan kuin herrat.<sup>291</sup>

### 6.3 Realistinen kirjallisuus

Tutkimuskirjallisuudessa korostetaan kliseeseen asti kuinka nuorten suomenmielisten tutustumisen Henrik Ibseniin ja sen kautta muuhun realistiseen kirjallisuuteen sai heidät pohtimaan kielikysymyksen lisäksi myös yhteiskunnallista moraalialia. Henkinen uudistus konkretisoitui kirjallisena innostuksena ja johti suomalaisen realismin kultakauteen. Juhani Ahon, Minna Canthin ja monen muun teokset ja lehtiartikkelit olivat omiaan herättämään suurempien kansanjoukkojen tietoisuuden yhteiskunnallisista ongelmista. Nuorelle fennomaanisivistyneistölle tärkeimmiksi asioiksi nousivat kansanvaltaisuus, vapaamielisyys ja yhteiskunnallisten epäkohtien korjaaminen Snellmanin idealismin ja Kivekkään kieliohjelman sijaan.<sup>292</sup>

Puuttumatta siihen onko kehityskulku mennyt sivistyneimmän kansanosan kohdalla näin suoraviivaisesti, voin todeta, että yhteiskunnan epäkohtia pohtivat keskustelut ja kirjoitukset alkoivat konventissa ennen realistista kirjallisuutta tai kirjailijoita koskevaa keskustelua. Uusien aiheiden omaksuminen tapahtui konventissa pääosin sanomalehdistä, joten tässä kohtaa konventin jäsenet kuuluivat aiemmin mainittuihin suurempiin kansanjoukkoihin. Jos tutkimukseni aihe olisi esimerkiksi Kuopion lyseon oppilaskunta, tilanne saattaisi olla erilainen. Minna Canthin salongissa ”Kanttilassa” ja myös opintokerho Oraksessa, jossa oli mukana myös lyseolaispoikia, käsiteltiin ulkomaisia realistisia teoksia jo 1880-luvun alkupuolella ja siten osaltaan luotiin suomalaisen realismin ohjelmaa.<sup>293</sup>

---

<sup>290</sup> Haatanen 1968, 72–73; Virrankoski 2001, 571–572.

<sup>291</sup> Virrankoski 2001, 272.

<sup>292</sup> Esim. Paaskoski 2001, 42–44; Vares 2000, 31–34; Virrankoski; 570, 652–654; Ruutu 1980, 112–116; Rytönen 1940, 88–99.

<sup>293</sup> Kanttilasta ja Oras-kerhosta tarkemmin esim. Maijala 2014, 91–96, Nieminen 1990, 79–85.

Konventin ensimmäisinä vuosina kaunokirjallisuutta käsitteleviä kirjoituksia oli Toivon-Tähdessä huomiota herättävän vähän. Muutaman Kalevalaa sivuavan kirjoituksen<sup>294</sup> lisäksi kysymys romaanien lukemisen hyödyllisyydestä nousi aika ajoin pintaan, kun piti päättää, mitä kirjoja konventin kirjastoon ostetaan.

Keväällä 1883 nimimerkki ”Wuorinen” esitti ihmetyksensä edellisen viikon kokouksessa käytyyn keskusteluun<sup>295</sup>, jossa ”eräs jäsen kauhuissaan huudahti: ”Romaanit tuottavat vain ajallisen ja ijänkaikkisen kadotuksen”. Kirjoittajan mukaan muutamat muutkin keskustelijat ”hyökkäsivät laimeammin kaunokirjallisuutta vastaan”.<sup>296</sup> Oletettavasti yksi näistä oli Toivon-Tähden edelliseen numeroon kirjoittanut nimimerkki ”Laestadius”, joka kirjoituksessaan perusteli, miksi romaanien lukemisesta on enemmän vahinkoa kuin hyötyä. Hän ehdotti aiheen ottamista konventin keskusteluun, mutta toimitus tyrmäsi idean vedoten aiempaan aiheesta käytyyn keskusteluun.<sup>297</sup> Nimimerkki viittaa vahvasti lestadiolaiseen herätykseen oppi-isään Lars Levi Laestadiukseen, mikä vahvistaa kuvaa siitä, että kaunokirjallisuutta vastustaneet oppilaat kokivat herätyskristilliset arvot omikseen.

Kirjoituksia ei ole enempää, joten on syytä olettaa vuoden 1881 keskustelun ”Hyödyttääkö romaanien lukeminen koulupoikaa” loppulauselman: ”...yleisenä mielipiteenä oli, että siveellisten romaanien luku on hyödyllistä kun niitä lukee kohtuudella”, pitäneen paikkansa vielä vuonna 1883.<sup>298</sup>

Ensimmäinen realistista kirjallisuuden tyyliunutta käsittelevä kirjoitus ilmestyi Toivon-Tähdessä keväällä 1886. Siinä nimimerkki ”Talma Auer” kuvaa realistista kirjallisuutta ”uudeksi, raittiimmaksi ja eloa uhkuwammaksi tuuleksi”, ja perustelee sen paremmuutta verrattuna vanhaan ”romantilliseen tyyliin”. Kirjoittaja määrittelee taitavasti realistisen kirjailijan tehtävän yhteiskunnallisten epäkohtien objektiivisena osoittajana:<sup>299</sup>

---

<sup>294</sup> Eräs paikka Kalevalasta I, II, III ”Paavonpoika” TT 23.4.1881, 7.5.1881, 21.5.1881 OltA Jai:1-3 KAO; *Mikä merkitys on ”Wäinämöisen virsujen” kirkkaimmalla tähdellä Aleyonella?* TT 21.5.1881 OltA Jai:1-3 KAO.

<sup>295</sup> Pöytäkirjasta 10.3.1883 käydystä kokouksesta löytyy lista kirjoista, jotka konventti päätti ostaa kirjastoonsa, mutta ei päätökseen liittyvää keskustelua. Oletan nimimerkin ”Wuorinen” viittaavan tähän. Konventin ptk. 10.3.1883 OltA Jac:1 KAO.

<sup>296</sup> *Sananen kaunokirjallisuudesta ja konventin kirjastosta yleensä* ”Wuorinen” TT 17.3.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>297</sup> *Onko romaanien lukeminen hyödyksi vai vahingoksi?* ”Laestadius” TT 3.3.1883 OltA Jai:4 KAO.

<sup>298</sup> Konventin ptk. 1.10.1881 OltA Jac:1 KAO.

<sup>299</sup> *Sananen realistisesta kirjallisuudesta* ”Talma Auer” TT 6.3.1886 OltA Jai: 5-7 KAO.

*”Hän koettaa kuvata todellisuutta, niin kuin se on, ihmiset ihmisinä, ei huonompina ei parempina. [...] Hän kuvaa elämää, sen puutteita ja heikkouksia, sen ennakkoluuloja ja väärinkäytöksiä, ylhäiset ja alhaiset samalla waa’alla. Moni sattuwa sanansa, moni osattu tyyppi ja piirre woi vaikuttaa paljon enemmän kuin pitkät retorilliset puheet ja kuiwat dogmit. [...] Nouskoon täältä Pohjasta muitakin realisteja, taistelemaan oikeuden walon ja totuuden puolesta! Sellaisia kansa rakastaa, sellaisia tarvitsee ja kaipaa!”<sup>300</sup>*

Nimimerkin ”Talma Auer” kirjoitus on konventin materiaaleissa poikkeuksellisen innokas realistisen kirjallisuuden puolustus. Hän ei aseta realismille tai sen käytölle rajoja vaan sen sijaan arvostelee ihmisiä, jotka eivät halunneet lukea koko totuutta maailmasta, omasta säädystään ja siten itsestään.<sup>301</sup>

Kirjoitus on erittäin hyvin laadittu niin sisällöllisesti kuin kielensä puolesta. Erityisesti kiinnitin huomiota useisiin oivaltaviin kielikuviin. Tämä sai minut epäilemään, oliko kirjoitus kopioitu jostakin sanomalehdessä ilmestyneestä artikkelista. Kirjoituksen pääargumentit ja useat kielikuvat oli lainattu Juhani Ahon joulukuussa 1885 *Kaiku*-lehdessä ilmestyneestä kirjoituksesta, jonka otsikko ”Realistisesta kirjallisuudesta sananen” poikkesi nimimerkin ”Talma Auer” kirjoituksesta vain sanajärjestyksen osalta. Kuitenkin kirjoituksessa on paljon omaa pohdintaa ja aiheen uudelleenjäsenystä. Kirjoittaja on selvästi ollut innoissaan realistisesta kirjallisuudesta ja paljon nähnyt vaivaa kirjoituksensa eteen.<sup>302</sup>

Realistinen kirjallisuus oli ajankohtainen ja kiistelty aihe sanomalehdistössä 1880-luvun puolivälissä. Rintamalinjat kulkivat realistista tyyliisuuntaa kannattaneen nuoren fennomaanisivistyneistön ja kansallisromanttiseen ja kristillisidealistiseen tyyliisuuntaan tukeutuvan vanhemman fennomaanipolven välillä. Alli Rytkönen toteaa valtiopäivämies Agothon Meurmanin murskaavan arvostelun Minna Canthin vuonna 1885 ilmestyneestä teoksesta *Työmiehen vaimo*, olleen lähtölaukaus kiistalle. Vanhasuomalaisen Meurmanin mielestä Canthin teoksen realismi oli valheellista ja siveetöntä, ja koko realismin aate oli torjuttava. Tämä sai nuoret realistit puolustamaan ihanteitaan toimittamissaan maakuntalehdissä,

---

<sup>300</sup> *Sananen realistisesta kirjallisuudesta* ”Talma Auer” TT 6.3.1886 OltA Jai: 5-7 KAO.

<sup>301</sup> *Sananen realistisesta kirjallisuudesta* ”Talma Auer” TT 6.3.1886 OltA Jai: 5-7 KAO.

<sup>302</sup> Vrt. Juhani Aho: Realistisesta kirjallisuudesta sananen *Kaiku* 16.12.1885; Juhani Aho: Realistisesta kirjallisuudesta sananen (Jatkoa 100:teen n:oon) *Kaiku* 23.12.1885; *Sananen realistisesta kirjallisuudesta* ”Talma Auer” TT 6.3.1886 OltA Jai: 5-7 KAO.



esimerkiksi Oululaisessa *Kaiussa*, jyvaskyläläisessä *Keski-Suomessa* ja kuopiolaisessa *Savo-*lehdessä. Niissä julkaistiin ulkomaisten realististen teosten käännöksiä, kotimaisia teoksia, esiteltiin realismia ja arvosteltiin positiivisesti kotimaista realistista kirjallisuutta.<sup>303</sup>

Keväällä 1887 konventissa keskusteltiin realistisesta tyyliuunnan asemasta ja sen hyväksyttävyydestä. Suurin osa keskustelijoita piti valitettavana, että idealistinen kaunokirjallisuus oli joutunut syrjään ”nykyajan hengen mukaisen” realistisen kirjallisuuden tieltä. Realismiin suhtauduttiin varautuneesti ja osissa kommentteissa torjuvasti eikä samanlaista intoa kuin nimimerkin ”Talma Auer” kirjoituksessa ollut kellään keskustelijoista. Realismin tuli jäsenten mukaan kuvata elämää kokonaisuudessa korostamatta liikaa sen varjopuolia. Realistinen tyyliuunta hyväksyttiin, ”sillä rajoituksella, ett’ ei kaikkein tärkeimpiä pahoja puolia esitettäisi” ja ”...ettei se häiritse kauneutta.”<sup>304</sup>

Keskustelun innoittamana muutamaa viikkoa myöhemmin nimimerkki ”Kauko” kirjoitti Toivon-Tähteen näkemyksensä realismista. Hänen mukaansa ”idealistiset kertomukset” ovat ”...wain tuulen tupia, jotka lukiessa woiwat mieltä jännittää, mutta eiwät waikuta sen enemppää.” Sen sijaan realismi pyrkii kuvaamaan todellista elämää murheineen, iloineen ja ongelmineen, mikä saa ihmiset huomaamaan paheet niin yksilöissä kuin koko yhteiskunnassa. Nimimerkin ”Kauko” kirjoituksen sävy muuttuu alun jälkeen ja hän muistuttaa realistisen tyylin ”pahasta puolesta, jos sitä wäärin käytetään”.<sup>305</sup>

*Mutta jos kirjoittaja tuopi [realismin vaatimuksen mukaan] kaikki nuo synkät puolet esiin, joita kyllä elämästä paljon löytyy, niin mielestäni ne tuowat paljon paha muassaan warsinkin nuorisoon. [...] Hän saa kokemattomuudessaan sen käsityksen, etteivät suuret miehet usko Jumalaan, ja niin wieraantuu hän enemmän ja enemmän pahuuteen, joka häneen on jo siemensä kylwänyt. [...] Siis ei ole mielestäni mitään arwoa annettava sellaiselle kuwaukselle, jossa säädyllyisyyden lakeja loukataan, waikka se olisikin onnistunut kuwaus elämästä.*<sup>306</sup>

---

<sup>303</sup> Rytönen 1940, 121–123; Lappalainen 1999, 18–21.

<sup>304</sup> Konventin ptk:t 18.2.1887 OltA Jac:2 KAO.

<sup>305</sup> Sananen realistisesta kirjallisuudesta ”Kauko” TT 12.3.1887 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>306</sup> Sananen realistisesta kirjallisuudesta ”Kauko” TT 12.3.1887 OltA Jai:5-7 KAO.

”Kauko” vaatii realistisen kirjailijalta paitsi pitäytymistä säädyllyisissä aiheissa, myös moraalista vastuuta olla sekoittamatta hyvää ja pahaa keskenään. Pahuuden kuvauksen tulee saada lukijat inhoamaan pahetta ja pyrkimään hyvyyteen. Mikäli näin ei ollut, teos on huono, vaikka se kuvaisi todellisuutta hyvin. Erityisenä huolena kirjoittajalla oli, että ”wapaita ajatuksia” sisältävän kirjat ”wieroittawat nuorukaisen totuudesta”,<sup>307</sup> jolla tässä kirjoituksessa viitataan Raamatun ja kristinuskon totuuteen.

Huomattavaa on, ettei nimimerkin ”Kauko” mukaan tällaisia kirjoja ole julkaistu suomenkielellä.<sup>308</sup> Muutkaan konventin jäsenet eivät vastustaneet suomalaista realismia, mitä osoittaa samana vuonna suomalaisista kaunokirjailijoista käyty keskustelu. Keskustelun lopputuloksena oli, että konventin jäseniä kirjailijoista ”eniten miellyttivät Juhani Aho ja Teuvo Pakkala”. Pakkala oli entinen konventin jäsen, joka yliopistoon lähtönsä jälkeen vieraili useita kertoja konventissa. Muita mainintoja parhaiksi kansankuvaajiksi saivat Minna Canth, Pietari Päivärinta ja Aleksis Kivi. Tosin Kiven ”ideallis-draamallisen” kertomattavan onnistuneisuudesta väiteltiin. Kukaan keskustelijoista ei moittinut millään tavalla esimerkiksi Ahon tai Canthin realistisia teoksia.<sup>309</sup>

Konventin materiaalissa käytettyyn käsitteeseen ”realismi” sisältyy merkityksiä, jotka poikkeavat tämän päivän käsitteestä ”1800-luvun realismi”. Konventissa ei käytetä kirjallisuuden liittyen termiä naturalismi tai naturalistinen realismi, mihin oletan käsitteen ”siveetön realismi” nykyisellä termistöllä ensisijaisesti viittaavan.

Pohjoismainen ja eritoten suomalainen kirjallisuuden realismi poikkesi ranskalaisesta naturalismista, jonka kuuluisin edustaja on Emile Zola. Realismille on tyypillistä myönteinen asenne ihmisen mahdollisuuksiin maailmassa ja usko muutokseen. Osoittamalla yhteiskunnan epäkohdat on mahdollisuus aikaansaada muutos parempaan. Naturalismiin liittyy olennaisesti rappio; mahdollisuutta muutokseen ei ole samalla tavoin kuin realismissa. Ibsen kuvaa havainnollisesti omien teoksiensa eroa Zolalta naturalismiin siinä, että ”kun Zola laskeutuu likaviemäriin ja peseytyy siinä, minä laskeudun likaviemäriin ja alan pestä sitä”.<sup>310</sup>

---

<sup>307</sup> *Sananen realistisesta kirjallisuudesta* ”Kauko” TT 12.3.1887 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>308</sup> *Sananen realistisesta kirjallisuudesta* ”Kauko” TT 12.3.1887 OltA Jai:5-7 KAO.

<sup>309</sup> Konventin ptk:t 15.10.1887 OltA Jac:2 KAO. Pakkala (Fosterus) valmistui ylioppilaaksi vuonna 1882, jonka jälkeen vieraili konventissa 20.1.1883, 3.3.1883, 15.3.1884, 25.9.1886. Konventin ptk:t 1881–1884; OltA Jac:1 KAO; Konventin ptk:t 1885–1888 OltA Jac:2 KAO.

<sup>310</sup> Lappalainen 2000, 15–16; Vartiainen 2002, 297, lainaus Ibsen: Vartiainen 2002, 297.

Suomessa kirjalliseen naturalismiin suhtauduttiin lehdistössä osin kriittisesti myös realismia kannattaneiden joukossa.<sup>311</sup> On hyvin ymmärrettävää, että konventissakin haluttiin asettaa rajoja realistiselle tyyliuunnalle. Nimimerkin ”Kauko” kirjoitus tiivistää hyvin Toivon-Tähdessä ja konventissa käytettyjen puheenvuorojen sanoman, että realismi tyyliuuntana on hyväksyttävä ja siinä on paljon hyvää, mikäli se kunnioittaa siveellisyyden rajoja.

Lappalaisen mukaan 1880-luvun puolivälin jälkeisissä kirjallisissa keskusteluissa termi siveellisyys viittaa aiemmasta poiketen nimenomaan kysymykseen sukupuolisiveellisyydestä.<sup>312</sup> Konventin materiaalissa pohjalta ymmärrän realismiin liittyvän siveellisyysskäsitteeseen laajemmin. Siveellisyys oli paitsi sukupuolisten ja moraalisten tapojen noudattamista, myös pyrkimystä hyvään ja oikeaan. Kuten aiemmin olen todennut konventin jäsenille hyvyyden ja totuuden pohja löytyi kristinuskosta ja Raamatusta. Mitään avoimesti uskonnon kanssa ristiriidassa ollutta ”sivistystä”, esimerkiksi darvinismia tai ”siveyden rajojen ulkopuolista” realistista taidetta ei ihailtu, vaikka se olisi nimellisesti sivistykseksi tunnustettu. Tulemme taas saman asian eteen kuin vuosikymmenen alulla, jolloin sivistyksen ja siveellisyyden suhde pohditutti konventin jäseniä sivistyksen ja luonnontieteellisen maailmankuvan osalta. Vuosikymmenen lopulla sama problematiikka näkyy suhtautumisessa realistiseen ja naturalistiseen kirjallisuuteen ja sen esiintuomaan maailmankuvaan.

---

<sup>311</sup> Juva 1960, 61–62, Lappalainen 2000 65–68.

<sup>312</sup> Lappalainen 2000, 72–74.

## 7 TAVOITTEENA TODELLINEN SIVISTYS JA KANSALLINEN SIVISTYNEISTÖ

Oulun suomalaisen yksityislyseon konventin jäsenten maailmankuvan perusteiden hahmottaminen ja muutoksen merkkien havainnointi – en asettanut pientä tavoitetta tutkielmalleni. Lähdin liikkeelle käyttäen maailmankuvan käsitettä välineenä ymmärtää konventin toimintaa. Professori Manninen määrittelee tavoitteeni tausta-ajatuksen hyvin: ”Antaessaan tietyn erityisen kuvan luonnosta, yhteiskunnasta ja ihmisestä maailmankuva ohjaa yksilöllistä ja kollektiivista tiedonhankintaa ja luovaa toimintaa, elämäkäytäntöä.”<sup>313</sup>

Jo hyvin varhaisessa vaiheessa ilmeni, että konventtitoiminta oli lyseon yläluokkien oppilaille todella tärkeää. Koko konventin olemassaolon aikana lähes kaikki oppilaat liittyivät konventtiin ja osallistuivat sen toimintaan aktiivisesti. Konventin taustalla on mukavan vapaa-ajan toiminnan ohella nähtävissä vahvasti itsekasvatusideaali, joka tähtäsi tulevaisuuteen, asemaan osana sivistyneistöä. Sekä opiskelun että konventissa toiminnan tuli ihanteen mukaan olla utilitaristista; ei omaan vaan kansan hyötyyn tähtäävää. Oppilaat olivat omaksuneet hegeliläisten filosofien, esimerkiksi J. V. Snellmanin, korostaman yksilön velvollisuuden toimia yleisen hyvän eli kansan hyväksi. Palvelustehtävä tavallista kansaa kohtaan koettiin ihanteeksi ja velvollisuudeksi. Se vaikutti konventin jäsenten toimintaan, ajatuksiin ja tulevaisuuden unelmiin. Heidän maailmankuvaansa rakentui ajatukselle suuresta kansallisesta asiasta, suomenkielisen sivistyneistön luomisesta, jossa he olivat etujoukkoa ja siten osaltaan vastuussa kansansa tulevaisuudesta.

Konventin tavoitteena oli taitojen ja tietojen jakaminen sekä veljeys jäsenten kesken. Yhdenvertaisuuden ihanne oli läsnä sekä teoriassa että käytännössä. Lyseolaisina myös alemmista kansanosista lähtöisin olevat oppilaat kokivat tulleen osaksi sivistyneistöä, ”kansasta” erilliseksi joukoksi. Kansan ja lyseolaisten asema toisiinsa nähden koettiin oppilas-opettajasuhteeksi, ei millään tavalla tasa-arvoiseksi. Konventin jäsenet suunnittelivat useaan otteeseen erilaisten kansansivistyshankkeiden aloittamista, mutta suunnitelmat jäivät toteuttamatta. Alkuperäinen oletukseni konventin toimijoukosta piti hyvin paikkansa: innokkaimpia ja runsaslukuisimpia olivat 17–20-vuotiaat maaseudulta kotoisin olevat nuoret

---

<sup>313</sup> Manninen 1977, 16.

miehet, joista suuri osa tuli talonpoikaistosta ja muuten säätyläiskotien ulkopuolelta. Kotitausta näkyi kuitenkin puheenjohtajiston kokoonpanossa, jossa säätyläistaustaisia oli suhteessa muita enemmän.

Toinen näkökulmani on tutkia, miten konventin jäsenten maailmankuva tulee esiin heidän toiminnassa eli tässä tapauksessa heidän kirjoittamassaan aineistossa. Rajasin maailmankuvan tutkittavia ulottuvuuksia sivistysideaaliin ja ”1880-luvun aatteiden” näkymiseen materiaalissa.

Sivistyneen henkilön määritelmä konventin materiaalissa säilyi lähes muuttumattomana koko tutkimani ajan. Konventin jäsenet arvostivat nousevalle sivistyneistölle tyypillisesti oppineisuutta ja koulutusta, jonka pituus määritteli sivistyksen laadun. Ihanteen mukaan kiinnostus tietoon tuli olla aitoa, ei omaan hyötyyn tai uraan tähtäävää. Sivistynyttä, koulutettua henkilöä arvotettiin sen mukaan, kuinka paljon hän pyrki edesauttamaan kansan ja isänmaan parasta. Tämä tarkoitti oppilaille ensisijaisesti suomen kielen aseman parantamista, jonka päämääränä oli yhteiskunnan täydellinen suomenkielistyminen. Erityisesti ensimmäisinä vuosina konventin jäsenillä vaikutti olleen todella idealistinen käsitys siitä, että kansan kokema sorto ja vaikeudet häviävät automaattisesti sitten kun ”kansan omat pojat” saavuttavat virka-asetat maassa.

Lehdistössä esillä olleet ajan uudet aatteet haastoivat konventin jäsenet pohtimaan: voiko sivistynyt ihminen kyseenalaistaa kristillisen maailmankuvan. Kysymys nousi toistuvasti esiin konventin materiaalissa ja kerta toisensa jälkeen vastaus siihen oli, että todellisen sivistyksen tulisi perustua kristilliselle pohjalle. Kuitenkin jäsenet keskustelivat sivistyskäsitteestä ikään kuin olisi olemassa monenlaista ja monen arvoista sivistystä. Lisäksi termiin sivistys kietoutui termit siveys ja siveellisyys tavalla, joka on tämän päivän lukijalle vieras. Termit siveys ja siveellisyys merkitsivät konventin jäsenille luonteen ja tapojen moraalisuutta ja kristillisten arvojen toteutumista, mutta myös termien aiempi yhteiskunnalliseen vastuuseen ja kulttuurin uudistamiseen liittyvä merkitys oli läsnä. Siveellisyyden synnyttäjänä ja ylläpitäjänä nähtiin yksiselitteisesti kristinuskon Jumala. Sivistyksen ja uskonnon suhde oli monitulkintaisempi, sillä esimerkiksi antiikin sivistystä ihailtiin vilpittömästi. Siveellisyyden ja sivistyksen olemusta ja suhdetta toisiinsa pohdittiin konventissa erityisesti vuosikymmenen alkupuolella, jolloin aihe ei Juvan mukaan ollut kirkollisessa ja julkisessa keskustelussa vielä päivänpolttava.

Materiaalista on löydettävissä kolmenlaista suhtautumista ”nykyajan sivistykseen”, jonka näen tarkoittavan 1880-luvun tiedettä, taidetta ja kulttuuria ylipäätään:

1. ”Nykyisen sivistyksen” torjuminen: sivistyksen käsitteeseen kuuluu siveellisyys ja sitä myöten kristillisuus, joten mikään Raamatun auktoriteettia tai sen opetuksia kyseenalaistava ei ole todellista sivistystä.

2. Epäilevä suhtautuminen ”nykyiseen sivistykseen”: Sivistys ja siveellisyys ovat eri asioita, joten ”nykyinen sivistys” on pelottava ja se uhkaa siveellisyyttä ja uskontoa.

3. Positiivinen suhtautuminen ”nykyinen sivistykseen”: Siveellisyys kuuluu sivistykseen. Sivistys, siveys ja uskonto ovat luonnostaan sopuoinnussa.

Uskonnon tai siveellisyyshanteen kanssa räikeästi ristiriitaista olevaa sivistystä kuten darvinismia tai naturalistista realismia ei konventissa ihailtu, vaikka jotkut sen nimellisesti sivistykseksi tunnustivat. Pyrkiessään kohti sivistystä oppilaiden lähtökohtana oli, ettei tieto saa loukata uskontoa tai siveellisyyttä.

Konventin jäsenet tulivat tietoisiksi viimeistään vuoden 1881 aikana siitä, että osa sivistyneistöä arvosteli raamatullista maailmanselitystä luonnontieteen näkökulmasta, sillä Toivon-Tähteen ilmestyi tuolloin monta uskonnon ja tieteen suhdetta käsittelevää kirjoitusta. Oletan etteivät kaikki konventin jäsenet tunteneet tarkasti vielä tuolloin raamatullisen maailmanselityksen arvostelun perusteita esimerkiksi Darwinin kehitysoppia. Suomenkielisessä lehdistössä darvinismia käsiteltiin vasta myöhemmin ja koulussa opettajana toiminut jälkipolville darvinistina tunnetuksi tullut A. I. Mela todennäköisesti vaiken i aiheesta. Konventin jäsenenä olleen Teuvo Pakkalan keskusteluaihe-ehdotus ”Onko maailmanluominen käsitettävissä raamatun mukaan?” torjuttiin jyrkästi ja se jäi yksittäiseksi yritykseksi käsitellä kristillisestä poikkeavia maailmanselitysmalleja konventissa.

Konventin jäsenten lähtökohtainen suhtautuminen uskonnollisiin kysymyksiin oli konservatiivinen koko tutkimani ajan. Esimerkiksi 1880-luvun ajankohtaista ja laajasti julkisessa sekä osakuntien keskusteluissa esillä ollutta uskonnonvapauslakia käsiteltiin konventissa vain kerran. Vuoden 1887 keskustelussa pieni osa keskustelussa nimeltä mainituista jäsenistä kannatti liberaalien ja nuorten fennomaanien yksimielisesti ajamaa uskonnonvapautta. Konventin jäsenten maailmankuvan perusta tulee esiin hyvin tutkittaessa keskusteluja uskonnonopetuksen lakkauttamisesta vuosilta 1884 ja 1886. Perustelut uskonnon kouluopetuksen puolesta keskittyivät yhteisön hyötynäkökulmiin ja olivat samantapaisia kuin julkisessa

keskustelussa. Uskonnon kouluopetuksen vastustajat vetosivat konventissa opetuksen hyödyttömyyteen yksilön kannalta kuten liberaalikin julkisen tason keskustelussa, mutta syynä ei ollut kristillisten opinkappaleiden kyseenalaistaminen vaan koulun uskonnonopetuksen teoreettisuus ja hengellinen laimeus. Konventin materiaalissa jakolinja uskonnollisissa kysymyksissä kulki herätysliikkeen kannattajien ”lahkolaisten” ja kirkollista kristillisyyttä kunnioittaneiden välillä.

Herätyskristillisyyden erityisesti lestadiolaisuuden vahva vaikutus Pohjois-Suomessa näkyy oppilaiden maailmankuvassa. Osa jäsenistä oli herätyskristillisiä ja omaksui arvojensa perustan vankasti uskonnollisesta yhteisöstä, mutta myös monet muut suodattivat käsitystään kristillisestä elämästä herätyskristillisten oppien pohjalta. Oppilaiden agraari tausta selittää minkä vuoksi perinteisesti säätyläistön - myös papiston - elämäntapaan kuuluneet tavat esimerkiksi tanssi ja teatteri olivat enemmistön mielestä syntisiä, ja siksi ainakin julkista uskonnollista elämää viettävälle henkilölle sopimattomia.

Käsite yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus liittyi konventin materiaalissa tutkimani jakson alkupuolella yksinomaan kielikysymykseen. Syksyllä 1882 käyty keskustelu naisten tasa-arvoisuudesta miesten kanssa oli ensimmäinen kerta, kun viitekehys oli kielikysymystä laajempi. Aiheeseen palattiin keväällä 1885, jonka jälkeen vuosilta 1885–1888 sekä pöytäkirjasta että Toivon-Tähdistä löytyy useita kirjoituksia, joissa käsiteltiin yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta erilaisista näkökulmista. Tutkimistani Toivon-Tähdistä uupuu vuosikerta 1884, joten saattaa olla, että säilynyt aineisto ei anna täysin oikeanlaista kuvaa aihepiiriin yhtäkkisestä yleistymisestä. Kuitenkin voi todeta lukuvuoden 1884–1885 olleen selvä muutoskohta, jolloin yhteiskunnalliset aiheet laajemmin alkoivat kiinnostaa konventin jäseniä. Samaan aikaan orjuussymboliikan käyttö laajeni kielikysymyksen ulkopuolelle. Yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevien esimerkiksi naisten, palvelusväen, yksinäisten vanhusten ja orpolasten tilannetta verrattiin konventissa orjuuteen. Malli oli selvästi omaksuttu lehdistöstä, jossa yhteiskunnan heikompiensaisten asemaan alettiin 1880-luvun puolivälissä kiinnittää huomiota.

”Naisemansipaatio” eli naisten yhteiskunnallinen asema ja oikeus yhtäläiseen koulutukseen olivat konventin jäsenille kaikkein helpoiten lähestyttävä teema ”1880-luvun aatteista”. Konventin materiaalissa tulevat esiin samat näkökannat, esimerkiksi naisten koulutuksen ja äitiyden suhde, kuin valtakunnan tasolla käydyssä keskustelussa. Keskustelujen painopiste

muuttui samaan tahtiin lainsäädännön kanssa: 1880-luvun alkupuolella pohdittiin tyttöjen koulutuksen tarpeellisuutta ja seurauksia, vuoden 1885 jälkeen yhteiskoulutusta. Huomattavaa on, että Raamattuun pohjaavat perustelut katosivat konventin materiaalista vuoden 1882 jälkeen ja pääosaan nousivat yhteiskunnalliset ja yksilön oikeuksia korostavat näkemykset.

Köyhyyteen liittyvät aiheet nousivat konventissa esiin vasta kun niistä oli tullut realismin myötä suosittu aihe lehdistössä. Konventin jäsenet pohtivat tuolloinkin huono-osaisuutta ainoastaan akateemisesti, eivät omien havaintojensa kautta ja siten etäännyttivät aiheen itsensä. Perinteisten ja uusien ajatusten kohtaaminen tulee kiinnostavasti esiin keskustelussa varkausrikosten syistä vuodelta 1886. Aiheen esittelijän mukaan köyhyys ja yhteiskunnallisen eriarvoisuus olivat varkauksien ensisijainen syy. Muut keskusteluun osallistuneet jäsenet torjuivat näkemyksen täysin. Ihmisen henkilökohtaiset ominaisuudet, huono kotikasvatus tai jumalattomuus nähtiin konventissa synnin syyksi, eivät yhteiskunnalliset olot. Keskustelussa tulee erinomaisesti esiin, se että ”muutos maailmankuvassa” ja ”maailmankuvan muuttuminen” ovat aivan eri asioita. Huomion kiinnittämisestä ajatusten tai jopa maailmankuvan muuttumiseen on todella pitkä matka.

Kirjallisuuden realismi oli tuli uutena aiheena konventin materiaaliin vuonna 1886, joten yhteiskunnan epäkohtia pohdittiin konventissa huomattavasti aiemmin kuin kirjallista realismia. Realismin rajoja pohdittiin hyvin samaan tapaan kuin 1880-luvun alussa tieteen rajoja. Realistinen kirjallisuus, kuten tiede vuosikymmenen alussa, nähtiin oikeanlaiseksi, mikäli se ei kieltänyt tai asettanut epäilyksen alaiseksi kristillisiä perustotuksia, moraalialia tai maailmankuvaa. Konventin jäsenet kuitenkin ihailivat suomalaisia realisteja kuten Juhani Ahoa ja Minna Canthia, joiden kirjoitukset herättivät pahennusta ja siveettömyyssyytöksiä kirkon ja vanhojen fennomaanien keskuudessa. Pidänkin todennäköisenä, että ”siveettömällä realismilla” tarkoitettiin konventissa lähinnä ranskalaista naturalismia, johon suhtauduttiin Suomessa osin kriittisesti myös realismia kannattaneiden joukossa.

Kirjallisuuden realismista, uskonnonvapaudesta ja yhteiskoulutuksesta keskusteltiin kaikista konventissa vuonna 1887. Keskustelut antavat hyvin erilaisen kuvan siitä, miten konventin jäsenet suhtautuivat esimerkiksi nuorten fennomaanien kannattamiin ajan aatteisiin ja uudistuksiin. Naisten oikeuksia konventissa puolustettiin lähes yksimielisesti ja realistiseen kirjallisuuteen suhtauduttiin varovaisen myönteisesti, mutta uskonnonvapauskysymyksessä enemmistö oli todella konservatiivisella linjalla. Konventin jäsenten kiinnostus



1880-luvun aatteisiin oli laaja-alaista, ja uskontoon liittyviä kysymyksiä lukuun ottamatta, he esittivät nuorta fennomaanisivistyneistöä lähellä olevia kannanottoja. Tiivistäen voi todeta: mitä suuremmin uudet aatteet haastoivat kristillistä maailmankatsomusta tai uskoa, sitä varovaisemmin ja torjuvammin niihin konventissa suhtauduttiin.

Konventin materiaalissa näkyy selvästi kotoa peritty ja koulussa opetettu kristillisyyteen pohjaava kansalliskonservatiivinen maailmankuva, joka säilyi vallitsevana koko tutkimani ajan. Muutoksen merkkejä on silti havaittavissa vuosikymmenen kuluessa: todellisen sivistyksen olemuksen asettivat kyseenalaisiksi ensiksi luonnontieteelliset teoriat, myöhemmin kirjallinen realismi. Vuosikymmenen puolessavälissä kielikysymystä laajempi yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus nousi konventin jäseniä kiinnostavaksi teemaksi, johon ei haettu perusteluja uskonnosta vaan esimerkiksi liberaaleista ihmisarvon ja vapauden ihanteista. Puutteellisen tutkimuksen vuoksi on vaikeaa sanoa tarkasti, miten Oulun suomalaisen yksityislyseon oppilaiden maailmankuva vertautuu muihin 1880-luvun lyseolaisiin. Kirjallisuudesta löytyvien huomioiden ja arkistomateriaalista tekemiäni havaintojen perusteella ainakin suomenkielisten lyseoiden oppilaskuntatoiminnassa, kokousten keskustelunaiheissa ja lehtien sisällöissä vaikuttaa olleen paljon samankaltaisuutta.

On tärkeää ymmärtää, että olen tutkinut suurta joukkoa, 179 eri tavalla ajattelevaa ja kokevaa yksilöä, jolla jokaisella on oma kasvupolkunsa ja alati kehittyvä maailmankuvansa. Tutkielmassani nimeltä mainitut keskustelijat tulevat enemmän esiin kuin muut, vaikka en ole tietoisesti pyrkinyt korostamaan yksilöitä, sillä toisen puolen aineistostani muodostavat nimimerkkien takaa kirjoitetut Toivon-Tähden tekstit. Vasta liitteen henkilöhakemistoa koostaessani ymmärsin kuinka kiinnostavia ja monipuolisia elämäntarinoita konventin jäseniltä löytyy. Suurin osa heistä jatkoi koko aikuisikänsä aktiivista kirjoittamista ja yhteiskunnallista vaikuttamista paikallis- tai valtakunnantasolla. Konventin materiaali mahdollistaisi erilaisten 1880-lukua koskevien tutkimusnäkökulmien lisäksi yksittäisten henkilöiden maailmankuvallisen tai elämänhistoriallisen kehityksen tarkastelemisen nuoruudesta opiskelujen kautta aikuisuuteen.

Pohdittaessa konventin merkitystä jäsentensä maailmankuvalliseen kehitykseen, on helppo yhtyä keväällä 1884 historiallisen muistiinpanokirjan kirjoittajana toimineen Kaarlo Laurin sanoihin: ”Yhä uusia ja outoja seikkoja ilmaantuu eteemme, joita emme ilman konventin vaikutusta saavuttaisi”.

## 8 LÄHDELUETTELO

### Lähteet

Julkaisemattomat alkuperäislähteet:

Kansallisarkisto, Helsinki (KAH)

-Helsingfors lyceum

-Oppilasyhdistyksen asiakirjat 1861–1889; (Hb)

-Helsingin normaalilyseo

-Konventin asiakirjat 1873–1942 (Hc)

Kansallisarkisto, Oulu (KAO)

-Oulun lyseon arkisto

sisältää Oulun lyseon teinikunnan arkiston (OltA)

-Konventin historiallinen muistiinpanokirja 1879–1888 (Jah:14)

-Konventin laki 1882 ja 1886 (Jah:1)

-Konventin nimikirja 1879–1888 (Jab:1)

-Konventin pöytäkirjat 1881–1884 (Jac:1)

-Konventin pöytäkirjat 1885–1888 (Jac:2)

-Toivontähti (Toivon-Tähti) (TT) 21.9.1879–26.2.1882 (Jai:1-3)

-Toivontähti (Toivon-Tähti) (TT) 27.1.1883–6.12.1883 (Jai:4)

-Toivontähti (Toivon-Tähti) (TT) 7.2.1885–20.10.1888 (Jai:5-7)

-Toverikunnan säännöt 1887-1963 (Jah:2)

Kansallisarkisto, Turku (KAT)

- Turun klassillisenlyseon arkisto

- Toverikuntaa koskeva aineisto 1886-1971 (Hd:1; Hd:6, Hd:7)

Lähdejulkaisut:

Autio, Veli-Matti: *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*.

<http://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853–1899/> [haettu 5.4.2012, 9.11.2012]

Kotivuori Yrjö: *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*.

<http://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/> [haettu 5.4.2012]

*Oulun suomalainen yksityislyseo 1874–1980–1924. 50-vuotinen muisto*. Matrikkeli. Toim. Walter J. Snellman. Oulun suom. yksityislyseon entiset oppilaat, Oulu 1924.

*Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto*. Toimittanut ja koennut Kaarina Vattula. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1983.

Aikalaiskirjallisuus:

- Aho, Juhani: Realistisesta kirjallisuudesta sananen *Kaiku* 16.12.1885 no 100.  
Aho, Juhani: Realistisesta kirjallisuudesta sananen (Jatkoa 100:teen n:oon) *Kaiku* 23.12.1885 no 102.  
Canth, Minna: Naiskysymyksestä. I. *Valvoja* 1884 huhtikuu no 4, s. 169–176.  
Canth, Minna: Naiskysymyksestä. II. *Valvoja* 1884 kesäkuu no 6, s. 288–303.  
Canth, Minna: Naiskysymyksestä vielä sananen. *Valvoja* 1885 lokakuu no 10, s. 492–494.  
Palmen, J. A: Kirjailijain muotokuvia. VII. Charles Darwin. *Valvoja* 1.6.1882 no 11–12, s. 247–256. 15.10.1882.  
Palmen, J. A.: Kirjailijain muotokuvia. VII. Charles Darwin. (Jatk.) *Valvoja* 15.10.1885 no 20, s. 409–418.  
Valvojan toimitukselle, *Valvoja* 1885 marraskuu no 11, s. 554–555.

### Tutkimuskirjallisuus

- A.H: Piirteitä Oulun klassisen lyseon toverikunnan vaiheista. *Oulun koulujen 300 vuoden muistoksi. Till skolornas i Uleåborg 300 års minne*, s. 145–151 Toim. G. Marelius, M. Rosendahl, Anna Hägg et al. Oulun koulujen 300-vuoden muistojuhlan toimikunta, Oulu 1911.
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik: Kansanliikkeet loivat kansakunnan. *Kansa liikkeessä*, s. 7-52, Toim. Risto Alapuro et al. Kirjayhtymä Oy, Helsinki 1987.
- Autio, Veli-Matti: *Roudan aika. Savo-Karjalaisen osakunnan historia III 1888–1905*. WSOY, Porvoo 1997.
- Elomaa, Hanna: Idylliä etsimässä. *Identifikaatiot ja itse-ymmärrys tammisaarelaisessa sivistyneistöperheessä 1880-luvulta 1930-luvulle*. Väitöskirja Turun yliopisto, Turku 2006.
- Blomsted, Yrjö: *K. J. Ståhlberg: valtiomieselämäkerta*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1969.
- Fors S. W & Rauhala K. N.: Jyväskylän toverikunnan vaiheita. *Jyväskylän lyseo 1858–1933. Historiikkeja. Muistelmia. Elämäkertoja*. s. 60–98, Toim. El. Kaila et al. WSOY, Porvoo 1933.
- Forsgård, Nils Erik: Darwinismin alkuvaiheet Suomessa. *Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto*. s. 306–310. Toim. Rainer Knapas ja Nils Erik Forsgård. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2002.
- Forsman, Anton: *Oulun suomalainen yksityislyseo. Kertomus lyseon vaikutuksista vuosina 1874-1890*. Oulu 1890.

- Haatanen, Pekka: *Suomen maalaisköyhälistö. Tutkimusten ja kaunokirjallisuuden valossa. Väitöskirja Helsingin yliopisto.* WSOY, Porvoo 1968.
- Hakaste, Saara: *Yhteiskasvatuksen kehitys 1800-luvun Suomessa sekä vastaavia kehityslinjoja naapurimaissa.* Väitöskirja Helsingin yliopisto. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, Helsinki 1992.
- Halme, H. V.: *Koulu valtion huomassa. Turun suomalainen yksityislyseo ja Turun suomalainen klassillinen valtion lyseo 1879–1929*, s. 141–220, Turku 1929.
- Hanho, J. T.: *Suomen oppikoululaitoksen historia II 1809–1872.* WSOY, Porvoo 1955.
- Hautala, Kustaa: *Oulun kaupungin historia IV, 1856–1919.* Oulun kaupunki, Oulu 1976.
- Helanen, Vilho: *Pohjalainen osakunta vv. 1828–1852: 1.* Väitöskirja, Helsingin yliopisto, Porvoo 1937.
- Hortling, Ivar.: *Spridda drag ur konventsliv på 1860- och 70-talet. Svenska lyceum I Uleåborg minnen och hågkomster*, Toim. Ivar Hortling, Arthur Eklund s. 65–75, Helsingfors 1903.
- Hyrkkänen, Markku: *Aatehistorian mieli.* Osuuskunta vastapaino, Tampere 2002.
- Häggman, Kai: *Perheen vuosisata. Perheen ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa.* Historiallisia tutkimuksia 179. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1994.
- Ivalo, Santeri: K. J. Ståhlberg koulupoikana eräitä hajamuistoja. *Kaarlo Juho Ståhlberg: Juhlakirja 1940*, s. 41–44. Toim. A. M. Tallgren, Göta Salovius-Sinervö, Vihtori Laurila. Aamun kannatusyhdistys, Helsinki 1940.
- J. P. T: Toverikunta 1884–1910 *Wiipurin suomalainen klassillinen lyseo 1879–1909*, s. 115–119. Toim. J. P. Tirkkonen. Entiset oppilaat, Viipuri 1909
- Jalava, Merja: Hegeliläisyys 1800-luvun Suomessa. *Suomen kulttuurihistoria 2 tunne ja tieto*, s. 300–305. Toim. Rainer Knapas, Nils Erik Forsgård. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2002.
- Jallinoja, Riitta: *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisliike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana.* WSOY, Porvoo 1983.
- Jossas, Esko: *Agathon Meurman – suomalaisuusliikkeen uskonto- ja kirkkopoliitikko 1863–1899.* Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 152, Helsinki 1990.

Jussila, Osmo: Suomalaisuusliike venäjän paineessa vuosina 1890–1917. *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, s.121–173. Toim. Päiviö Tommila & Marita Pohls. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1989.

Jutikkala, Eino: Sääty-yhteiskunnan hajoaminen. *Suomen talous ja sosiaal historian kehityslinjoja*. s. 174–188. Toim. Eino Jutikkala. WSOY, Porvoo 1968.

Jutikkala, Eino: Suomalaisuus yhteiskunnassa. *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, s. 253–304. Toim. Päiviö Tommila ja Marita Pohls. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1989.

Juva, Mikko: *Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa*. Väitöskirja Helsingin yliopisto, Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 51. Helsinki 1950.

Juva, Mikko: Uskonnonvastaisen naturalismin tunkeutumisesta Suomen sivistyselämään *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 1949–1950*, s. 137–163. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1951.

Juva Mikko: *Rajuilman alla. Suomalaisen kahdeksankymmenluvun synty*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran julkaisuja 57. WSOY, Porvoo 1956.

Juva Mikko: *Valtionkirkosta kansankirkoksi. Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 61. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1960.

Kaarninen, Mervi & Kaarninen Pekka: *Sivistyksen portti. Ylioppilastutkinnon historia*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2002.

Kaikkonen, Marja: *Vapautta naiselle! Toiminnan vapautta, ajatuksen vapautta!"*: Minna Canthin käsityksiä kristinuskosta naiskysymyksen näkökulmasta. Suomen historian pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopisto 2002.

Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Hanki ja jää. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kaukamaa, L. I. *Porin lyseo 1879–1954*. Porin lyseo, Pori 1954.

Kempainen, Lauri: *Sivistys on Suomen elinehto. Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kasvatusajattelu ja koulutuspolitiikka vuosina 1850–1882*. Väitöskirja Turun yliopisto, Turku 2001.

Kiuasmaa, Kyösti: *Oppikoulu 1880 – 1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu 1982.

Kivistö, Gustaf: *Oulun suomalaisen klubin historia 1876-1907: piirteitä suomalaisuuden historiasta Oulussa*. Oulun suomalainen klubi, Oulu 1913.

Klinge, Matti: *Kansalaismielen synty: Suomen ylioppilaiden aatteet ja järjestäytyminen ilmentämässä yleisen mielipiteen ja kansalaistietoisuuden kehittymistä v. 1853–1871*. Väitöskirja Helsingin yliopisto, Porvoo, 1967.

Klinge Matti: *Ylioppilaskunnan historia. Kolmas osa 1872–1917*. WSOY, Porvoo 1968.

Klinge, Matti: Traditionalismia ja radikalismia. *Helsingin yliopisto 1640–1990. Toinen osa. Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917*, s. 603–671. Kirjoittaneet: Matti Klinge, Rainer Knappas, Anto Leikola, John Strömberg. Otava, Helsinki 1989.

Kortekangas, Paavo: Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen. *Suomen kulttuurihistoria II*, s. 42–62, Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala & Veikko Kallio. WSOY. Porvoo, 1980.

Koskenniemi, Matti: *Lukiolaiselämää Turussa 1800-luvulla*. Erillispainos teoksesta *Koulu ja menneisyys III*. WSOY, Porvoo 1938.

Kuivalainen, Veli: Toverikunta, teinikunta; konventteja, kokouksia, kerhotoimintaa ja ”sammon” taontaa. *Joensuun lyseo 1865–1965. 100-vuotisjuhlajulkaisu*, s.116–130. Toim. Jyrki Kääriäinen. Joensuun lyseon entisten oppilaiden yhdistys r.y., Joensuu 1965.

Kuusisto, Seppo: *Hämäläis-Osakunnan historia 1865–1918*. Väitöskirja Helsingin yliopisto, Helsinki 1978.

Laaksonen, Pentti: Savonlinnan lyseon teinikunta ja muut oppilasyhdistykset. *Savonlinnan lyseo 1884–1959*, s. 211–246. Toim. Juhani Auvinen et al. Entiset oppilaat, Savonlinna 1959.

Landgren, Lars: Kieli ja aate – politisoituvaa sanomalehdistöä 1860–1889. *Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. s. 267–420. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Lappalainen Pekka: *Aukusti Juhani Mela: uranaukaisijan elämä*. Väitöskirja Turun yliopisto. Turku, 1959.

Lappalainen, Päivi: Epäkohdat esiin! – Realistit maailmaa parantamassa. *Suomen kirjallisuuden historia 2. Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. s. 8–42, Toim. Lea Rojola. Suomen kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724: 2. SKS, Helsinki 1999.

Lappalainen, Päivi: *Koti, kansa ja maailman tahraava lika. Näkökulmia 1880- ja 1890-luvun kirjallisuuteen*. SKS, Helsinki 2000.

Lehtonen, Eeva-Liisa: *Säätyläishuveista kansanhuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun*. Väitöskirja Joensuun yliopisto. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1994.

Leikola, Anto: Darwinismi 1800-luvulla Suomessa *Kuopiosta Suomeen. Kirjallisuutemme aatesisältöä 1880-luvulla*. Snellman instituutin julkaisuja 2. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1985.

Leino-Kaukiainen, Pirkko: Suomen kielen käytön yleistymisen. *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, s. 329–346. Toim. Päiviö Tommila ja Marita Pohls. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1989.

Leino-Kaukiainen Pirkko: Perinteiden vaalijat vastaan arvojen särkijät – kulttuuripoliittiset keskustelulehdet Finsk Tidskrftin perustamisesta 1950-luvulle. *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*, s. 397–488. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1991.

Leino-Kaukiainen, Pirkko: Kaikki oppis lukemhan ja kriivaroimhan *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, s. 347–351. Toim. Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 2. SKS, Helsinki 2011.

Liakka, Niilo: Kalle Ståhlberg koulupoikana ja ylioppilaana, *Kaarlo Juho Ståhlberg: Juhlakirja 1940*, s. 45–54. Toim. A. M. Tallgren, Göta Salovius-Sinervö, Vihtori Laurila. Aamun kannatusyhdistys, Helsinki 1940.

Liakka, Niilo: *Oulun suomalainen yksityislyseo 1874–1890*. Erillispainos Koulu ja menneisyys V. Porvoo 1941.

Liakka, N. & Hellaakoski, A. R.: ”Mela, Aukusti Juhana” *Oulun Suomalainen Yksityislyseo 1874–1890–1924. 50-vuotinen muisto*. s. 83–86. Toim. Walter J. Snellman. Oulun suom. yksityislyseon entiset oppilaat, Oulu 1924.

Lindstedt, Wilhelm: *Oulun suomalaisen yksityislyseon synty ja sen ensimmäiset vaiheet: muistelmia*. Tampere 1907.

Lipponen, Viljo: Historiikka toverikunnan 30-vuotisista vaiheista. *Valon Terho. Oulun Suomalaisen lyseon toverikunnan 30-vuotis muistojulkaisu* s. 16–19, Oulu 1920.

Lohi Seppo: *Pohjolan kristillisyyden leviäminen Suomessa 1870–1899*. Väitöskirja Oulun yliopisto. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry, Oulu 1997.

Luukkanen, Tarja-Liisa: *Sääty-ylioppilaasta ensimmäisen polven sivistyneistöön. Jumalaluosopin ylioppilaiden sukupolvikehitys ja poliittis-yhteiskunnallinen toiminta 1853–1918*. Historiallisia Tutkimuksia 218. SKS, Helsinki 2005.

Luoto, Reima: Hämeenlinnan lyseon teinikunnan 80-vuotistaipaleelta. *Hämeenlinnan teinikunnan 80 vuotis juhla-julkaisu 1881–1961*, s. 5-39 Toim. Reima Luoto, Hämeenlinnan lyseon teinikunta, Hämeenlinna 1961.

Maijala, Minna: *Herkkä, hellä, hehkuvainen: Minna Canth*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2014.

Mannermaa, J. A.: ”Magnus Rosendahl.” *Oulun Suomalainen Yksityislyseo 1874–1890-1924 50-vuotinen muisto* s. 36–38. Toim. Walter J. Snellman. Oulun suom. yksityislyseon entiset oppilaat, Oulu 1924.

Manninen, Juha: Maailmankuvat maailman ja sen muutoksen heijastajina. *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen*. s.13–48. Toim. Matti Kuusi, Risto Alapuro & Matti Klinge. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1977.

Manninen Juha: Jälkiselvitys. *Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa. Aate- ja oppihistorian, kirjallisuustieteen ja kulttuuriantropologian näkökulmia*, s. 224–228. Toim. Juha Manninen, Markku Engvall & Seppo Knuutila. Kustannus Pohjonen, Oulu 1989.

Manninen, Juha: Mihin aate ja oppihistoriaa tarvitaan. *Opin filosofiaa, filosofian opit*, s. 23–50. Toim. Timo Airaksinen & Katri Kaalikoski. Yliopistopaino, Helsinki 1999.

Myllymäki, Susanna: *Suomenmielisyydestä kansainvälisyyteen. Oulun lyseo 1874–1999*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, Oulu 2001.

Murtorinne, Eino: *Suomen kirkon historia 3. Autonomian kausi 1809–1899*. WSOY, Helsinki 1992.

Niemi, Juhani: *Juhani Aho*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 414. SKS, Helsinki 1985a.

Niemi, Juhani: ”Juhani Aho 1880-luvun ”uusien aatteiden” kirjailijana. *Kuopiosta Suomeen. Kirjallisuutemme aatesisältöä 1880-luvulla*. Snellman-instituutin julkaisuja 2. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1985b.

Niemi, Juhani: *Lyseon elämää. Hämeenlinnan lyseon 125-vuotis juhlakirja. Hämeenlinnan lyseo 1973–1998*, s. 22–25, 30–31. antologian toim. Juhani Niemi. Karisto Oy, Hämeenlinna 1998.

Nieminen, Reetta: *Minna Canth kirjailija ja kauppias*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1990.

Numminen, Jaakko: *Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I. Vuodet 1881–1905*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1961.

Nyberg, Folke: *Borgå Gymnasium Från Viborg till Borgå 1641–1991 – 350 år skolhistoria 1641–1991*. Borgå stad, Borgå 1991.



Ollila, Anne: *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 711. SKS, Helsinki 1998.

Paaskoski Jyrki: ”Tuo siunattu 80-luku” – nuorsuomalaisuuden aatteellinen tausta. *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus. Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*, s. 21–80. Toim. Vesa Vares. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2001.

Piirainen, Veikko: *Kylänkierrolta kunnalliskotiin. Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivashoitotoiminta vaivashoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Historiallisia tutkimuksia 1958. Väitöskirja Helsingin yliopisto. Helsinki 1958.

Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu: *Johdanto Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – Poliittisen käsitteen historia*, s. 9-35, Toim. Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen. SKS, Helsinki 2011.

Pulkkinen, Tuija ”J. V. Snellman poliittisena ajattelijana – siveellisyys” *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – Poliittisen käsitteen historia*, s. 36–55, Toim. Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen. SKS, Helsinki 2011.

Pulma, Panu: *Maaseutuelämän hidas muutos. Suomalaisen arjen historia. Säätäjien Suomi*, s. 53–77. Toim. Kai Hägman et al. Weilin+Göös Oy, Porvoo 2007.

Rantala, Heli: *sivistyksen käsitteen merkitysulottuvuuksista J.V. Snellmanin ajattelussa. Ennen ja nyt 1/2006*. <http://www.enejanyt.net>. 2006

Rehumäki, Pekka: *Tasa-arvoa tanssilattialla. Käsiyöläisten sivistysseurat 1840-luvulta 1870-luvun alkuun*. Oulun yliopisto, Oulu 2008.

Roiko-Jokela, Heikki: *Ylioppilas - maakunta – isänmaa. Pohjois-Pohjalainen Osakunta 1907–2007*. SKS, Helsinki 2007.

Rommi, Pirkko & Pohls, Marita: *Poliittisen fennomanian synty ja nousu. Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, s. 69–119. Toim. Päiviö Tommila & Marita Pohls. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1989.

Ruutu, Martti: *Savo-Karjalaisen osakunnan historia 1857–1887*. Väitöskirja Helsingin yliopisto. WSOY, Porvoo 1939.

Ruutu Martti: *Kulttuurikehityksen yleislinjat. Suomen kulttuurihistoria II*, s. 65–134. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala & Veikko Kallio. WSOY, Porvoo 1980.

Rytkönen Alli: *Päivälehdien historia I. 1880-luvun »nuoret» ja Päivälehdien perustaminen*. Sanoma Oy, Helsinki 1940.

Saarenheimo, S. M.: Piirteitä Porin lyseon ja konventin toverikunnan 25-vuotiskaudelta 1884–87-1909. *Juhlajulkaisu Porin lyseon toverikunnan 25-vuotisjuhlaan 30.10.1909*, s. 1–21, Pori 1909.

Salmi-Nikander, Kirsti: *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla*. Väitöskirja Helsingin yliopisto. Suomalaisen kirjallisuudenseuran toimituksia 967. SKS, Helsinki 2004.

Simelius, J. J.: Viktor Gideon Aulin (Aulis). *Oulun Suomalainen Yksityislyseo 1874–1890-1924 50-vuotinen muisto* s. 51–53. Toim. Walter J. Snellman. Oulun suom. yksityislyseon entiset oppilaat, Oulu 1924.

Strömberg, John: K Laajeneva ylioppilaskunta *Helsingin yliopisto 1640–1990. Toinen osa. Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808-1917*. s.766–800. Kirjoittaneet: Matti Klinge, Rainer Knappas, Anto Leikola & John Strömberg. Otava Helsinki, 1989.

Stömberg, John: Oppikoulun laajeneminen ja yhtenäistyminen. *Valistus ja koulunpenkki: kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. s. 120–138. Toim. Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia 2. SKS, Helsinki 2011.

Suolahti, Ernesti: *Piirteitä Hämeenlinnan lukion toiminnasta v. 1857–1872*. Hämeenlinna 1908.

Takala, Esa Eetu: Koe-Seura. Julkaistu ensi kerran 25-vuotis juhlaan ilmestyneessä albumissa 1905. *Vaasan suomalainen lyseo 1880–1930*. Toim. Artturi Järviluoma s. 174–181, Entiset oppilaat, Vaasa 1930.

Teperi, Jouko: Henkinen taistelu Karjalasta autonomian ajan lopulla: Viipurilainen Osakunta 1868–1917. Karjalan kirjapaino Oy, Lappeenranta 1988.

Tigerstedt, Robert Tigerstedt: *ÅboGymnasium 1828–1872*. Svenska litteratursällskapet I Finland, Helsingfors 1919.

Toikkanen, Eero: *Kansanvalistuksen ja kansallisen olemassaolon puolesta. Savo-Karjalaisen osakunnan ylioppilaiden toiminta murrosten vuosikymmeninä 1890–1914*. Väitöskirja Joensuun yliopisto. Historian tutkimuksia 15. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta historian laitos, Joensuu 1997.

Tommila, Päiviö: Tiedon leviäminen. *Suomen kulttuurihistoria II*, s. 254–293. Toim. Päiviö Tommila, Aimo Reitala & Veikko Kallio. WSOY, Porvoo 1980.

Tommila, Päiviö: Suomen sanomalehdistön alkuvaiheet. *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, s. 23–76. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Tommila, Päiviö: Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, s. 51–65. Toim. Päiviö Tommila & Marita Pohls. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1989.

Uino, Ari: Autonomian ajan kuvalehdistö. *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. s. 11–78. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1991a.

Uino, Ari: Pilalehtien monenkirjava sukupuu. *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*, s. 293–363. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1991b.

Valtakorpi, Marjaana: *Kielikysymys oululaisissa sanomalehdissä vuosina 1863—1891*. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto 1989.

Vares, Vesa: *Varpuset ja pääskyset : nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Historiallisia tutkimuksia 206. SKS, Helsinki 2000.

Vartiainen, Pekka: *Kirjallisuuden länsimaista historiaa. Antiikista modernismiin*. BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki 2002.

Virrankoski, Pentti: *Suomen historia 2*. Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 846. SKS, Helsinki 2001.

Wirilander, Kaarlo: *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Historiallisia tutkimuksia 93. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1974.

Ylikangas, Heikki & Pajunoja, Jussi: *Lauri Kivekäs: aikansa ajaton radikaali*. WSOY, Porvoo 1987.

## LIITE 1.

Henkilöhakemisto nimeltä mainituista konventin jäsenistä:

**AJO Benjamin** s. Ylitornio 17.11.1968, isä talollinen, yo 1887, Hk- & jur. yo > 1892, rautatievirkamies, asemapäällikkö Urjalassa ja Hämeenlinnassa. k. Helsinki 19.4.1941.

**ANNEBERG Benjamin** s. Sodankylä 3.5.1865, isä talollinen, yo 1884, FK (hk) 1887, varatuomari 1894, kansanedustaja (suom. puol.) 1909–1910, senaattori oikeusosasto 1910–1917, moninkertainen kirkolliskokousedustaja. k. Helsinki 2.3.1925.

**HAAPAKOSKI Kalle** s. Oulainen 9.12.1867, isä maanviljelijä, yo 1890, muutti Yhdysvaltoihin 1893, toimi siellä toimittajana, opettajana ja maanviljelijänä, k. Calumet 16.1.1917.

**HAATAJA Matti** s. Säräisniemi 22.9.1861, isä talollinen, yo 1885, pappi 1889, rovastin arvo 1919. K. Soini 13.5.1827.

**HEIKEL Kefas**, s. Sodankylä 30.10.1862, isä rovasti, erosi VI:lta 1884, toimi nimismiehenä ja kirjurina esim. lääninhallituksessa ja poliisilaitoksella, k. 12.5.23.

**IVALO Santeri (INGMAN Herman Aleksander)**, s. Sodankylä 9.6.1866, isä kirkkoherra, yo 1885, FK (hk) 1889, FT 1894, toimittaja (Päivälehdessä, 1905-> HS perustajia), kirjailija, valtiopäiväedustaja (porv.) 1904–1906, Prof. arvo 1936, paljon luottamustoimia ja julkaisuja, k. Helsinki 25.1.1937.

**JOLMA Isak Arvid**, s. 4.10.1866 Ylitorniolla, isä talollinen, yo 1886, Jur. yo > 1891, rautatievirkamies, asemapäällikkö Tampereella, k. Kuopio 15.2.1947

**JÄÄSKELÄINEN Heikki Gabriel**, s. Haapavesi 30.5.1869, isä lukkari, yo 1888, Fm-yo 1890, eläinlääkäri 1892 (Dresden), Piirieläinlääkäri Salossa 1905–36, Salon kauppapalan valtuuston pj. 12–22, k. Salo 6.11.1942.

**KAPARI Pekka** s. Revonlahti 10.3.1867, isä maatyömies, yo 1889, teol. yo, kansakoulun opettaja, henkivakuutusyhtiön piiritarkastaja, k. Nurmes 1.10.1827.

**KARHU Oskari Johan** s. Kajaani 13.2.1864, isä työmies, yo 1885, hk. yo, ”liiallinen taipumus väkijuomiin”, k. Savon radalla junanalle jääneenä 30.1.1891.

**KARHU Pekka**, s. 18.4.1869 Oulussa, isä suntio, yo 1888, pappi 1893, rovastin arvo 1922, k. Leppävirta 15.2.1948.

**KARINIEMI Frans Emil** s. Kittilä 23.1.1866, isä maakauppias, erosi V:lta 1887, agronomi 1890, opettaja kansakoulussa & maatalousoppilaitoksissa, toimittaja, kirjanpitäjä, k. Kemian maalaiskunta 9.11.1924

**KOMULAINEN Akseli** s. Kajaani 13.3.1968, isä laivuri, yo 1989, hk & jur. yo > 1893, toimi lääninhallinnossa ja talonpoikaissäädyn kanslistina, k. Sotkamossa hukummalla 13.12.1896.

**KOMULAINEN Antti Vihtori** s. Sotkamo 10.11.1870, isä kauppias, oy 1888, hk yo > 1898, kansakoulun opettaja (sem.) 1897, Toimi opettajana ja myöhemmin kansak. tarkastajana, Käkisalmen kaupunginjohtaja 1931-, paljon luottamustoimia, kunnallisneuvos 1930, k. Käkisalmi 27.6.1937.

**LAURI Kaarle Albert** s. Turtola 10.3.1865, isä talollinen, yo 1886, pappi 1890, rovastin arvo 1919, paljon luottamustoimia ja julkaisuja, k. Padasjoki 2.8.1942.

**LIAKKA Niilo**, s. Alatornio 23.6.1864, isä talokas, yo 1883, FM (hk) 1890, toimittaja (Suometar, Aura), kansanopistotyön asiantuntija, kansanopiston johtaja, kansanvalistus-seuran sihteeri, Sosiaaliminist. raittiusosaston pääl. 1920–1929, kirkollis- ja opetusministeri

1921–22, 22–24, sosiaaliministeri 1924, kansanedustaja (ml) 1819–1922, kanslianeuvos 1925, k. Helsinki 26.1.1945.

**MANNERMAA (MENNANDER) Juho Abraham** s. Rantsila 29.5.1871, isä lukkari, yo 1888, pappi 1893, pastoraalitutkinto 1899, Oulun tuomiorovasti 1918–36, Oulun hiippakunnan piispa 1936–43, valtiopäivämies (pap.) 1905–06, kansanedustaja (suom. puo. / kok.) 1911–16 ja 1922–26, paljon kirjallista toimintaa. k. Oulu 6.2.1943.

**PAKKALA Teuvo (FROSTERUS Theodor Oskar)** s. Oulu 9.4.1862, isä kultaseppä, yo 1882, hk. yo, opettaja, lehtimies, kääntäjä, kirjailija (*Lapsuuteni muistoja* 1885, *Vaaralla* 1891, *Elsa* 1894, näytelmä *Tukkijoella* 1899) k. Kuopio 7.8.1925.

**RIEKKI Frans Adolf**, s. Pudasjärvi 29.9.1861, isä talollinen, erosi V:n 1883, perusti kauppaliikkeen 1888, tukkukauppias, kauppaneuvoksen arvonimi 1905, paljon luottamustoimia Oulussa. k. Oulu 19.11.1934.

**SAARINEN Aleksander** Veteli 4.3.1863, isä talollinen, yo 1883, pappi 1888, pastoraalitut. 1891, toimi pappina ja kirkkoherrana, k. Peräseinäjoki 14.7.1915.

**SEPPÄNEN Antti** 1.9.1866 Iin pitäjässä, isä maanviljelijä, yo 1888, varatuomari 1896, toimi tuomarina ja asianajajana Oulussa. k. Oulu 30.9.1923.

**STÅHLBERG Fredrik** Alavieska 30.11.1866, isä kappalainen, yo 1887, yleisoikeus-tutkinto 1890, lääninnotaari Oulu 1894, k. keuhkotautiin Enköping 27.4.1895.

**STÅHLBERG Kaarlo Juho** Suomussalmi 28.1.1865, isä kappalainen, yo 1884, FK (hk.) 1887, varatuomari 1892, MOT (väit.) 1893, Senaattori tal. os. 1905–07, yliop. hallinto-oikeuden prof. 1908–18, hallinto-oik.president. 1918–19, Tasavallan presidentti 1919–25, Lainvalmisteluk. vanhin j. 1926–45, kansanedustaja (kans. edistyspuolue) 1908–10, 1914–18, 1930–33, eduskunnan puhemies 1914–17, lukuisia julkaisuja, k. Helsinki 22.9.1952.

**TIIHONEN Kaarlo Tapani**, s. Oulu 23.12.1869, isä merimies, yo 1886, FK (hk.) 1891, toimi opettajan ja toimittajana, k. keuhkotautiin Oulu 19.6.1895.

**WEGELIUS Uno**, s. Perho 10.9.1867, isä kappalainen, yo 1887, pappi 1893, pastoraalitut. 1903, lääninrovasti 1916-, toiminut opettajana ja pappina, paljon luottamustoimia, k. Helsinki 3.5.1932.

**WICHMANN Yrjö Jooseppi**, s. 8.9.1868 Limingassa, isä kirkkoherra, yo 1887, FK (hk.) 1891, FT (väit.) 1897, Helsingin yliop. suomalais-ugrilaisen kielit. ylim. prof. 1909–20, varsinainen prof. 1920–32, ylioppilaskunnan pj. 1895–96, paljon luottamustoimia ja tieteellisiä julkaisuja, k. Helsinki 3.5.1943.

**VIRKKUNEN (SNELLMAN) Artturi Heikki** Karunki 19.1.1864, yo 1883, FM (hk.) 1890, FT (väit.) 1894, opettaja (lyseo, yliopisto), kouluhallituksen ylitark. 1903–18, koulu-neuvos 1918–21, Uuden Suomettaren pt. 1917–1921, Suomen historian professori ja rehtori Turun yo 1921–1924, ylioppilaskunnan pj. 1896–97, Kansanedustaja (suom. puol./ kok.) 1907–1922, lukuisia tutkimuksia ja kirjoja, k. Espoo 17.11.1924.

Lähteet: Autio, Veli-Matti: *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899*.

<http://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/> [haettu 25.5.2018]; *Oulun suomalainen yksityislyseo 1874–1980–1924. 50-vuotinen muisto*. Matrikkeli. Toim. Walter J. Snellman. Oulun suom. yksityislyseon entiset oppilaat, Oulu 1924; Konventin nimikirja 1879–1888 OltA Jab:1 KAO. Henkilöhakemiston on tarkoitus toimia taustatietona, joten siinä saattaa esiintyä epätarkkuutta. Mikäli eri lähteet ovat antaneet ristiriitaisia tietoja esimerkiksi syntymäpaikan tai nimen kirjoitusasun suhteen, olen valinnut mielestäni luotettavimman tiedon esittelemättä muita vaihtoehtoja.